

politički **ZATVORENIK**

GODINA XIV. - STUDENI 2004. CIJENA 15 KN

BROJ **152**

VUKOVAR

**Pravomoćna presuda:
država obvezana na
jednokratnu isplatu
naknade, s kamatama
i troškovima!**

**Operacija lova na Gotovinu
- sramotna rasprodaja
nacionalnog ponosa i
državnog suvereniteta**

**Crnogorska epopeja
- nova budalaština
Stipe Mesića**

**Kako je obranjen
grad Zadar**

**Dokumenti, sjećanja
i svjedočenja**

politički

ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDsjEDNIK DRUŠTVA
Jure Knežović

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knežović

OVAJ BROJ UREDIO
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.htnet.hr

PRIJELOM I TISAK
TIVA Tiskara Varaždin, Trg bana Jelačića 21

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn
Godišnja preplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti
***
Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: 416446-7101 S.W.I.F.T.
Code VBCRHR22 kod Volksbank d.d. Zagreb
***
Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.
***
Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima
***
Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i pretplatom tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.
***
ISSN 1331-4688
***
Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn
***
www.hdpz.htnet.hr

Slika na naslovnoj stranici:
Vukovarski stari vodotoranj

PARALELE

Zamislite da je za vrijeme komunističke Jugoslavije bio i do danas ostao na Mirogoju Poglavnikov grob, na njemu da je cvijeće i gore svijeće, a da to nikoga ne uzrujava. Naravno, teško zamislivo kad se u zatvor išlo ako se saznao da je njegov grob u dalekoj Španjolskoj netko samo posjetio. Krstulovićeva okružnica o preoravanju grobova ostavljala me u vjeri da je to komunističko divljaštvo, ali sam se ovih dana uvjerio u suprotno.

U Slovačkoj, na Ružinovskom groblju u Bratislavi, grob je Dr. Jozefa Tisa, predsjednika Slovačke za vrijeme Drugoga svjetskog rata a na njemu gore svijeće i položeno je cvijeće. Ne, nije grob napravljen nakon pada komunizma, on je tu od 1947. kada su ga smaknuli benešovski čehoslovački unitaristi u zajednici s komunistima.

A u nas? Akademski obrazovani guzolizci trse se tvrditi (naravno bez dokaza) da je Jure Francević bio ratnim zločincom, da je komunistički sud donosio leglne i pravnoproceduralno ispravne presude u koje sumnjati znači počiniti kazneno djelo. Do jučer su i blaženog Alojzija Stepinca javno prozivali zločincem, a danas isto misle, samo podlo muče. Za grobove osudenih i smaknutih Hrvata ni do danas se ne zna. Ne zna se ni za grob pok. dr. Andrije Artukovića, kojega su iz Amerike dovukli za jedno, te uz pomoć lažnog svjedoka i "uglednoga javnog tužitelja" osudili za drugo. Ne, to nije bilo podivljale 1945., to je bilo 1986?????, kada je već svakome bilo jasno da je i Jugi i komunizmu odzvonilo. Da takvi nisu bili samo prema nekomunistima, dokazom je i da se za grob pok. Andrije Hebranga također ne zna. Dovoljno je bilo da je Hrvat i da nije unitarist.

A gdje je tu paralela? Na slovačka dva primjera, dr. Tisi i dr. Hlinki, dade se vidjeti da su i Zapadni Slaveni, za razliku od Romana i Germana, prema svojim mrtvim protivnicima postupali divljački, da ne vrijedam Barbare. Naime, Tisov grob je prazan, jer su njegove ostatke spalili i razasuli, a za Hlinkin grob se mislilo da je ubetoniran u mostni nosač, ali kad se razbili beton našli su samo prazan ljes. I kad se pogleda od Vladivostoka do Trsta svagdje slično, samo Prag svoje divljaštvo prikriva praznim grobom čovjeka i državnika za vrijeme kojeg je slovački narod, u strašnom vihoru Drugog svjetskog rata, živio u miru, imao posao i, kako danas živi suvremenici govore, živio bolje nego danas.

*Jure KNEZOVIĆ
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika*

VISOKI POVJERENIK ZA HRVATSKU

Jedan je zagrebački tjednik početkom studenoga donio razgovor s Erhardom Busekom, pod naslovom: "Podupirem vladu Ive Sanadera, jer provodi politiku Ivice Račana". Sam Sanader se, očito, nije osjetio uvrijeđenim, ali je zanimljivo da ni skoro eutanazirani dio hrvatske javnosti, onaj kojemu Hrvatska nije zadnja rupa na svirali, nije primijetio novu pljusku svom ponosu. Na šutnju smo, uostalom, navikli.

I radi toga nas ne čudi radost kojom je i taj nacionalno orijentirani dio hrvatske javnosti popratio korake vlade dr. Ive Sanadera, visokog povjerenika za Hrvatsku, oko dviju velikosrpskih provokacija u posljednje vrijeme. Najprije je zabranjen ulazak u Hrvatsku jednomu srpskom košarkašu zbog utetoviranog lika Draže Mihailovića na mišici, a onda je zagrebački sudac za prekršaje bez velike dangube na nekoliko dana zatvora osudio provokatore koji su se pod spomenikom banu Jelačiću htjeli demonstrativno fotografirati s Dražinom slikom.

Na prvi bi se pogled reklo, uprava visokog povjerenika hitro i djelotvorno reagira na četničke provokacije i štiti nacionalno dostojanstvo.

No, kad se stvari malo bolje pogledaju, i iz ovih, naizgled simpatičnih gesta mogu se iščitati zabrinjavajuće tendencije.

Prvo se, na posve općenitoj razini, postavlja pitanje ljudskih prava. Makar se posve slagali s ocjenom da su i beogradski košarkaši i tamošnji studenti postupali s jasnom provokatorskom nakanom, i makar ne imali nikakvih rezervi u pogledu ocjene da je Draža Mihailović personifikacija jednoga jasno protuhrvatskog pokreta (bez obzira što su mu svojedobno tepali tzv. vođe hrvatskog naroda, poput Vladka Mačeka i njegovih doglavnika Krnjevića, Šuteja i slične klape), više je nego upitno koja vrijednost treba uživati snažniju zaštitu: ljudska prava (pa i prava nekakvoga Gurovića i skupine studentskih ekshibicionista), ili shvatljiva osjetljivost Hrvata na svaku demonstraciju četništva. Kako nas povijest uči, represije i zabrane neiminovno promašuju cilj. A na svaki represivni korak vlasti uvijek je nužno pitati se: gdje su granice, dokle se smije ići? Prije zauzimanja načelnog stava o tom pitanju suvišno je ulaziti u pojedinosti, poput one može li se na isti način kvalificirati plakat i poster s jedne, ili tetovaža (koja je, dakle, postala dijelom ljudskog tijela), s druge strane.

Druge, na našoj nacionalnoj, hrvatskoj razini, valja postaviti i neka druga pitanja. Naime, posve je jasno da iz hrvatske nacionalne perspektive nema apsolutno nikakve razlike između jugoslavenskoga četničkog i jugoslavenskoga komunističkog pokreta. Oba su se nadmetala u tome tko će istrijebiti što više Hrvata, i kako će nad preostalima zavesti što okrutniju tiraniju. Upravni aparat visokog predstavnika, međutim, na svakodnevne, više nego obijesne jugoslavenske komunističke provokacije uopće ne reagira. Time jasno pokazuje, da mu nije do načelnog rješavanja stvari, nego do nečega drugog.

A što je to drugo, mogli smo vidjeti u seriji servilnih Sanaderovih nastupa, od zadarskog zaleda do kalemeđanske kraldrme. Mogli smo vidjeti i u Svetom Roku, Slunju, Slavonskom Brodu ili na maksimirskom stadionu. Ukratko, visoki će povjerenik Srbima dati sve što mu kažu da im dade. Također će željeznim stiskom ugušiti među Hrvatima sve što mu kažu da uguši. I zato nakon operetnog obračuna s par srpskih marginalaca valja očekivati novi val represije u Hrvatskoj. Sada će on, kao toliko puta, pogoditi Hrvate. Predvodili ga Dušan Dragosavac ili Ivo Sanader, jednako je: Hrvatima svejedno trnu zubi...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

STIPE MESIĆ: RED GLUPOSTI,
RED LAŽI, PA OPET. 2

NAPOKON PRAVOMOĆNE
PRESUDE U SPORU ZA
NAKNADU ŠTETE. 4

Tomislav JONJIĆ

IVO PILAR,
ZNANSTVENIK, POLITIČAR,
POLITIČKI UZNIK (II.) 11

Zlatko MATIJEVIĆ

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I
HRVATSKA DRŽAVA (IX.) 15

Ivan GABELICA

PRILOG ŽIVOTOPISU
DRA MILE BUDAKA (III.) 22

Dr. Jere JAREB

OD VLADAVINE
LJUDSKE GLUPOSTI
DO VLADAVINE
ZDRAVE PAMETI. 28

prof. Mirko VIDOVIC

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI
LEKSIKON HRVATSKIH
POLITIČKIH UZNIKA (XXX.) . . 33

Jure KNEZOVIĆ

ŠEZDESETA GODIŠNICA
ZLOČINA NA DAKSI. 36

Augustin FRANIĆ

POSINAK JURE FRANCETIĆA . 37

Juraj MATIJEVIĆ

S BLEIBURGA NA DESETO-
GODIŠNJU ROBIJU (IV.) 38

Marijan BOŽIĆ

STRADANJE HRVATSKOG NARODA
- SJEĆANJA HRVOJA PEČUVČIĆA
(II.). 40

KAKO SE BRANIO
GRAD ZADAR (DNEVNIK). . . . 44

Bruno ZORIĆ

STIPE MESIĆ: RED GLUPOSTI, RED LAŽI, PA OPET

Tri su problema sa Stipom Mesićem. Prvo, on ne zna što govori. Drugo, unatoč tomu, on govori. I treće, on na koncu laže i tvrdi da nije rekao to što je rekao. I to se događa godinama.

Sjetimo li se njegova udjela u progonu potpisnika Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika, prisjetit ćemo se kako je Mesić svoj ugled godi-

Kangrge, da tu gamad treba željeznom štangom po glavi!), onda se Mesić dalje zapleo u laži, tvrdeći da je to bila taktička varka, jer je time zapravo "branio maspokovce". Mesićevskim moždanima nije čudna obrana kojom se poziva na progon i utamničenje ionako slabijeg osumnjičenika!

Pogledajmo drugi primjer, onaj s njegovim svjedočenjem u haškom

prije nego što je svjedočenje objavljeno, Mesić je lagao, tvrdeći da nije svjedočio. Kasnije je zaboravio na tu prvu laž, pa je tvrdio kako je svjedočio kao tzv. svjedok suda, tj. onaj koji na poziv sudskog vijeća dolazi ispuniti neuklonjivu zakonsku obvezu. I to je bila laž. Jer, Mesić je svjedočio kao svjedok Tužiteljstva, a to se - ne mora. Dakle, on je zahtjev Tužiteljstva mogao odbiti. S obzirom na to da o konkretnim događajima u Lašvanskoj dolini nije znao niti je mogao znati išta pobliže, skoro je nevjerojatno da bi ga samo Raspravno vijeće pozvalo (kao što je pozvalo, recimo, generala Milivoja Petkovića). No, da ga je vijeće pozvalo, i da je svjedočio na poziv vijeća, ne bi mu se imalo što prigovoriti.

I na koncu, Mesić je lagao kad je tvrdio da nije otežavao Blaškićev položaj. Njegovo svjedočenje bitno je pomoglo Raspravnom vijeću da donese odluku o međunarodnom karakteru sukoba u BiH. Ta je odluka, hvala i aktivnom doprinisu generala Blaškića i njegova braniteljskog tima, nedavno utvrđena pravomoćnom presudom. Ruku na srce, nije Mesićev iskaz jedini, pa možda ni najvažniji oslonac takvog utvrđenja, koje predstavlja omču o vratu ne samo svakom hrvatskom optuženiku, nego i hrvatskoj državi. No, Mesić je u hrvatski mrtvački sanduk zabio i svoj čavlić. I laže, kad kaže da nije.

Nedavni incident s laskama Crnoj Gori i izjava da Hrvatska i Crna Gora nikad nisu ratovale, samo je nastavak jednoga otužnog ciklusa Mesićevih budalaština i

Vijesti

Ministar vanjskih poslova Crne Gore Miodrag Vlahović kod predsjednika Hrvatske

MESIĆ: HRVATSKA I CRNA GORA NIKAD NISU RATOVALE

● Ministar Miodrag Vlahović zagovornik je crnogorske neovisnosti, rekao je da je Hrvatska jedan od najvećih prijatelja Crne Gore'

Piše Veronika Rešković

ZAGREB - Predsjednik Stjepan Mesić ustvrdio je jučer nakon susreta s ministrom vanjskih poslova Crne Gore, da nije držao i niti planuje podjelu oblastima za razvoj međusobne suradnje jer one, za razliku od nekih europskih država, nikada nisu ratovale. Mesić je to rekao u kontekstu aktualnog udruživanja Europe i potpisivanja Europske ugovore.

Krvljiva je individualnost

• Ako su mogli Njenci i Frazovi naokon toliko ratova u svijetu povijesti otvoriti granice i slobodni, a danas čak predložiti da se krvljiva individual-

Suprotna izjava

Jugoslavija Mesićeva izjava u suprotnosti je s onom koju je

izdružili, ali da nismo i mi želeli da bude neovisna, ne sami prodrži. S Crnim Goricom nikada nije ratovali. Prema tome, nismo sigurno juče učinili. Pa ni sa Srbijom Hrvatska nikada nije ratovala, osim za ovog zadnjeg rata koji je izazvao Mesićev. Ali i to moramo prepolatati, da se krvljiva individualnost ne može ići do kraja.

Tihomir Blaškić

- Nakon što dobijemo prave podatke, učinit ćemo sve da zaštitiš mojeg građanina - odgovorio je Mesić. O rezultatima predsjedničkih izbora će predsjednik uvesti prema kajima mu ređume prići put, da i kandidatulaciju.

Tko pravi anketu

- Nakon što dobijemo prave podatke, učinit ćemo sve da zaštitiš mojeg građanina - odgovorio je Mesić. O rezultatima predsjedničkih izbora će predsjednik uvesti prema kajima mu ređume prići put, da i kandidatulaciju.

Teresa Kesovija

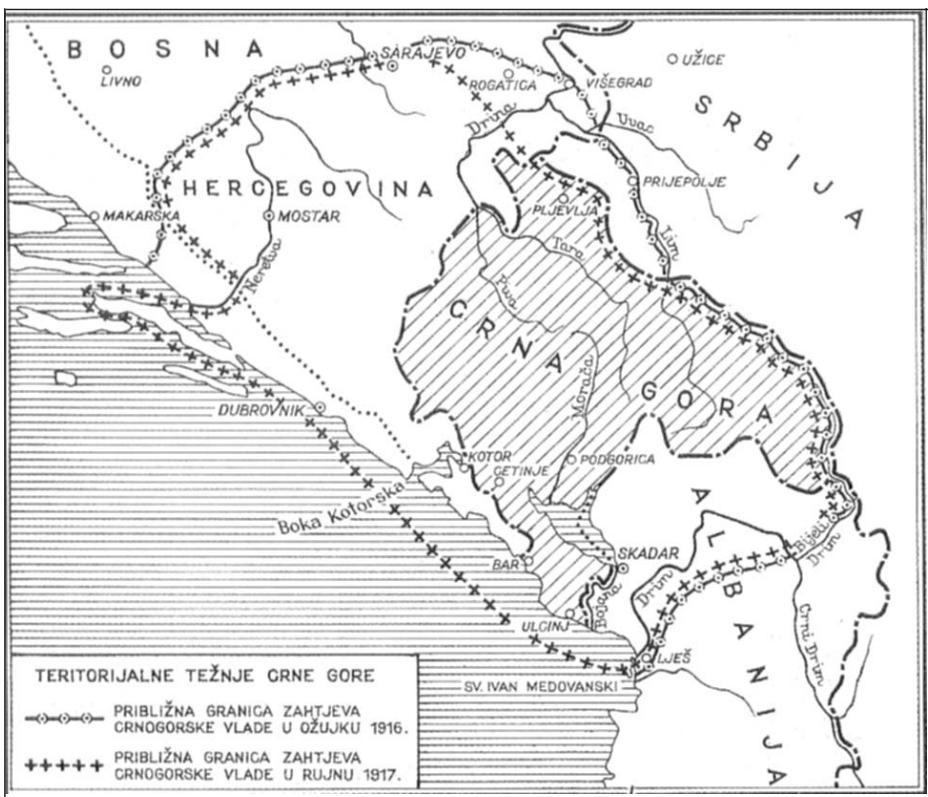
- Nismo mi ratovali s Crnom Gorom, ona je ratovala s nama. Pa zaboravila milogla, zna se što je bio agresor? A da je neko predsjednik uvede u temu, onda mi takođe da mi nismo ratovali s njima. U suprotnosti, ne znam što mu je došlo da to kaže.

A to onda spasio naše kuce u Čilipi?

I točno je, ker je kula u Čilipi učinila da kula u Kotoru je Teresa Kesovija.

nama gradio na tobožnjem sudjelovanju u Hrvatskom proljeću. Kad su mu spočitnuli poziv na progona potpisnika, rekao je da takvo što nije rekao. A kad je objavljen stenogram njegova saborskog istupa, u kojem poziva na krvav obračun s potpisnicima Deklaracije (usporediv, recimo, s humanističkim poučkom humanističkog i antifašističkog mislioca Milana

postupku protiv Tihomira Blaškića. Mesić je svjedočio tajno, navodno radi toga što bi mu u protivnom bila ugrožena sigurnost u Hrvatskoj. No, kako proizlazi iz objavljenog zapisnika njegova svjedočenja, on je u biti svjedočio na sličan način na koji od 1994. istupa u hrvatskoj javnosti: optužujući Hrvatsku za vojnu agresiju na susjednu državu. Malo

Crnogorske teritorijalne težnje u Prvome svjetskom ratu

laži. Nakon što je opovrgnuo da je izgovorio to što je izgovorio pred televizijskim kamerama i uključenim aparatima za snimanje, zagrebački je Jutarnji list 2. studenoga 2004. objavio kako je Mesić kazao: «Ako su mogli Nijemci i Francuzi nakon toliko ratova u svojoj povijesti otvoriti granice i surađivati, a danas čak prednjače u demokraciji i europskom udruživanju, onda možemo i mi koji nikad nismo ratovali na ovom području. S Crnom Gorom nikada nismo ratovali. Prema tome, možemo surađivati. Ni sa Srbijom nismo nikad ratovali do ovoga zadnjeg rata kojeg je izvao Milošević...»

Poneki su čitatelji različitih novina podsjećali kako su Crnogorci 1806. poharali dubrovačko primorje, a uz ovaj tekst objavljujemo zemljovid teritorijalnih aspiracija Crne Gore iz doba Prvoga svjetskog rata. No, što se dogodilo od 1991. naovamo?

Mesić je i to zaboravio, za račun šačice srebrnjaka...

Zaboravio je da je Hrvatska ustala tužbom i da vodi spor protiv Srbije i Crne Gore. Zaboravio je da se više od tisuće Hrvata i danas

Burne reakcije na izjavu da Hrvatska i Crna Gora nikad nisu ratovale

Dubrovčani ogorčeni Mesićevom izjavom

**Anton Hauswitschka
Marija Pulic**

DUBROVNIK / ZAGREB - Dok su se Dubrovčani u ponедjeljak prisjećali svojih mrtvih, posebice onih koji su poginuli u agresiji na krajnji hrvatski jug tijekom Domovinskog rata, s nevjericom su komentirali izjavu predsjednika Republike Stjepana Mesića da Hrvatska nikad nije ratovala sa Crnom Gorom. Predsjednikova tvrdnja pogodila ih je time više što ju je Mesić dao u naznacnosti crnogorskog ministra vanjskih poslova Miodraga Vlahovića. Dubrovčani se stoga pitaju vodi li Mesić predizbornu kampanju za predsjednika Crne Gore ili Hrvatske.

Hrvatski predsjednik je-

dan od svojih najvećih gafova tijekom dosadašnjeg mandata pokušao je ispraviti naknadno. »objašnjavač» da Hrvatska i Crna Gora nisu ratovale nikad osim kad ih je na to, valjda, prisilio srpski vožd Slobodan Milošević. No, ispravak nije u Dubrovniku našao na plodno tlo iako se prijašnjih pet crnogorskih upada kroz povijest na dubrovačko područje možda i ne može smatrati ratom s Hrvatskom, jer je tada bila Dubrovačka Republika.

Da su sada predsjednički izbori, Stjepan Mesić na krajnjem jugu najvjerojatnije ne bi prošao ni izborni prag, jer je očito, kažu Dubrovčani, zaboravio neke činjenice iz blize povijesti. Krajnji hrvatski jug uz je-

danice ondašnje JNA 1991. godine okupirale su i razorele i postrojbe Teritorijalne obrane SR Crne Gore po zapovijedi ondašnjeg crnogorskog predsjednika Miomira Bulatovića i premijera Mila Dukanovića.

Dubrovčani podsjećaju Mesić i na fotografiju Bulatovića i Dukanovića na kojima se, kao tada službeni čelnici Crne Gore, »šepure« sa svojim rezervistima u Konavli. Teško je povjerovati da je Mesić tako što zaboravio s obzirom na to da je kao posljednji predsjednik Predsjedništva SFRJ s konvojem »Libertas« stigao u opkoljeni Dubrovnik koji su danonoćno granatirale srpske i crnogorske vojne postrojbe s položaja na Šrdtu i Žarkovici.

Nastavak na 2. stranici

smatra nestalima, a da srpsko-crnogorske vlasti ništa ne poduzimaju da se umorenii pronađu. Zaboravio je još puno toga. Osim zastrašujućih razaranja koja se i danas saniraju o našem trošku, a

ne - recimo - o trošku agresora, tijekom srpsko-crnogorske okupacije dubrovačkog područja 1991./92. opljačkano je silno mnoštvo kulturno-povijesnoga i umjetničkog blaga. Opustošeni su franjevački samostan i crkva sv. Vlaha u konavoskom Pridvorju, franjevački samostan sv. Jeronima u Slanome, konavoska crkva sv. Nikole u Čilipima, crkva sv. Petra u Grbljavi, opljačkan je zavičajni muzej Konavala u Čilipima, zbirka Baltazara Bogišića u Cavatu (iz koje je nestao, recimo, dragocjeni latinski Statut grada Omiša iz 1574.), ukradenomu umjetničkom i kulturnom blagu u privatnom posjedu ne zna se ni broj. Agresorska je vojska u motelu "Vinograd" u prosincu 1991. utemeljila "Sabirni centar za prihvatanje zapečtenih i oduzetih materijalnih sredstava iz ratnog plena", a glavnina opljačkanog blaga završila je u Crnoj Gori. Predsjedniku hrvatske države to nije palo na pamet, a još mu je manje palo na pamet tražiti od crnogorskih vlasti da ukradeno vrate ili plate.

A što je najtužnije, Mesić se u ovakve budalaštine i ovakve laži upušta upravo radi toga što zna da su one - makar uvreda Hrvatima - ugodne njegovim poslodavcima...

(M. N.)

DOKIDANJE SUVERENITETA

Nekoliko tjedana nakon što su pojedini hrvatski mediji počeli raspredati o tome da je **Sanaderova** vlada dopustila britanskoj obavještajnoj službi da - pod krinkom lova na, ni manje ni više, nego generala Hrvatske vojske - krstari Hrvatskom, javili su se novi dokazi o tome kako posljednjih godina vlastodršci u Hrvatskoj u bescijenje prodaju ugled i suverenitet jedva izvorene i obranjene države.

U jednomete je zagrebačkom dnevniku objavljen opširan tekst o operaciji pod

državi dijelio packe, nego po tome što se u Britaniji, pa i u britanskim medijima, bavio objašnjavanjem i zaštitom njezinih interesa (što je, inače, uloga diplomatskog predstavnika u normalnim državama, državama koje drže do sebe).

(jer se ovim aranžmanom priznaje nesposobnost vlastitih službi!) nitko ne govori. A nitko ne govori ni o tome na koji se način može govoriti o hrvatskom suverenitetu, kad se stranoj službi dopušta provedba istrage na vlastitu teritoriju.

Sramotna servilnost

Kad je, dakle, Paro početkom 2003. izvijestio da bi Britanci promijenili svoj negativan stav o *avisu* hrvatskom početku pregovora s EU, pa bi čak i premijer **Tony Blair** izravno pomogao Račanu na izborima, ako bi hrvatska organizirala posebnu akciju za uhićenje generala Gotovine, tadašnji su gornjogradski namjesnici ponudili objeručke prihvati. Odmah nakon toga u Zagreb je doputovao visoki predstavnik britanske obavještajne službe MI6. Posjet toga britanskog obavještajca se u Parovoju promemoriji iz Londona očito ne spominje, što znači da je on dogovoren usmeno i da je predstavljao bitan uvjet za promjenu britanskog stajališta o dinamici hrvatskog pristupa Europskoj uniji. A je li Britancima toliko do Unije i do hrvatskog pristupa u nju, ili im je do vlastitih interesa, jasno je svakoj budali. Dakle, i Račanu.

Kojom se brzinom sve odvijalo, pokazuje činjenica da je već 5. ožujka 2003. održan sastanak na kojem su bila trojica Britanaca (među njima obavještajac **Boyd** i tadašnji britanski veleposlanik **Nicholas Jarrod**) i dvojica Hrvata, Račan i Ostojić. Na sastanku je dogovoreno pokretanje tajne operacije uhićenja Gotovine, u tijesnoj suradnji hrvatske i britanske obavještajne službe. S hrvatske je strane utemeljen mali i strogo tajan tim, koji je ovlašten neposredno, mimo zakonskih odredaba, komunicirati i surađivati s britanskim obavještajcima. Operacija *Cash* trajala je devet ili deset mjeseci, a iza nje je - tvrdi se u jednometu zagrebačkom dnevniku - ostalo svega tri dokumenta, a isti list zaključuje: "Akcija Cash bila je dramatičan, politički hrabar i sasvim solidan pokušaj uvođenja zakona u Hrvatsku".

Srbijanski poučak iz 1914.

Račan i Ostojić nisu demantirali navode objavljene u novinama, te su na taj način otvoreno priznali njihovu točnost. Sanader i njegovi nisu se propeli na stražnje noge i prokazali raniju vladu (i sadašnjega najozbiljnijeg političkog suparnika) da je širom otvorila vrata jednoj iskusnoj, izgrađenoj i djelotvornoj, ali stranoj obavještajnoj službi. Drugim riječima, sadašnji namjesnici u Banskim dvorima pušu u iste diple. O povredi hrvatskih zakona, o kratkoročnom negativnom dojmu

Oni koji pamte malo dulje, sjetit će se da je Kraljevina Srbija u ljetu 1914. odbila prihvati austrougarski ultimatum i dopustiti redarstvenim službama Austro-Ugarske da na srpskom teritoriju provode istragu o sarajevskom atentatu. Srbija je riskirala rat, koji se, štoviše, uskoro pretvorio u europski i svjetski, ali nije riskirala ponos ni suverenitet. I na kraju tog rata je izšla kao pobjednik. Hrvatska, pak, ne aspirira na položaj pobjednika: mi se zadovoljavamo biti kolonijom...

(P.Z.)

PJESMA HRVATSKIH ISELJENIKA

*Daleko ja sam otisa' od svoga kraja
U drugi, u strani mi svijet,
Stog ove pjesme poj
Za te je kraju moj.
Moje te srce još voli,
Ti si mu radost u boli,
Ti si najdraži cv'jet.*

*Kraju moj sada čuj sve bolne
uzdahe moje,
Kraju moj sada čuj pjesmu što
pjевам ti ja.
U njoj ćeš otkriti čežnju hrvatskog
iseljenika,
Kojem je ponos i dika
Što sin je tvoj.*

*Uvijek se sjećam bijelog žala uz
more
Ko dijete gdje igrah se ja.
Prozirnih uvala,
Borovih obala,
Cvjeća što cvalo je samo
U dragom kraju mi tamo
Sunce gdje vječno sja.
Kraju moj sada čuj...*

*Da li ēu ikada vidjeti kućice male,
Mog dragog djetinjstva kraj?
Kraju moj daleki
Radost mi značiš ti.
Moje te želje još traže,
Od tebe ništa mi draže.
Ti si moj vječni vaj.
Kraju moj sada čuj...*

Vlade VICIĆ

kodnim nazivom *Cash*, što je engleska riječ za gotov novac, gotovinu. Ime je, naizgled duhovito, smislio **Račanovo** mezimče na mjestu ravnatelja policije, **Ranko Ostojić**, a operacija je zapravo bila tajni lov na generala **Gotovinu**. Pokrenuta je, navodno, u veljači 2003., a u nju je bila upućena samo šaćica ljudi u državi. Među njima su bili premijer Račan, njegov potrčko u ulozi nazovi ministra vanjskih poslova, koji se povremeno odaziva na ime **Tonino Picula** i tzv. veleposlanik Republike Hrvatske u Londonu, **Joško Paro**, poznatiji po tome što je u britanskim medijima vlastitoj

PRIOPĆENJE

Zadarska podružnica Hrvatskog društva političkih zatvorenika održala je 13.11.2004. sastanak svojih članova: hrvatskih političkih zatvorenika, udovica i djece preminulih političkih zatvorenika. Nazočni članovi potpisali su peticiju Vladi Republike Hrvatske, kojom se traži: 1) Isplata preostalog dijela naknade za dane provedene u zatvoru bivšim političkim zatvorenicima i njihovim udovicama, 2) Povratak u Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika točke o isplati naknade djeci, ako roditelji za života nisu ostvarili svoje pravo, 3) Povratak u Zakon o pravima... točke o isplati naknade za dane nezaposlenosti nakon izlaska iz zatvora - mnogima je zapošljavanje bilo onemogućeno godinama zbog političke nepodobnosti u jugoslavenskoj državi.

Članstvo je izrazilo svoje nezadovoljstvo odnosom Vlade Republike Hrvatske prema ostvarivanju njihovih prava, očekivao se napredak u odnosu na prijašnju vlast. Umjesto toga, dok oni koji su se borili i patili za Hrvatsku, proveli mladost u logorima i zatvorima, moraju čekati godinama na ostvarivanje svojih zakonom zajamčenih prava, dotle oni koji su se i tenkovima borili protiv hrvatskog naroda uživaju sve privilegije i svekoliku državnu zaštitu!

Također, izraženo je ogorčenje pokušajem povijesnog revisionizma, kojim aveti jugoslavističke prošlosti na krilima proeuropske vlasti pokušavaju stanje vratiti u 1945. godinu, i žrtvu prikazati krvnikom, a krvnika žrtvom!

Predsjednik HDPZ-a PODRUŽNICE ZADAR
Prof. Bruno ZORIĆ

PETA IZBORNA SKUPŠTINA POŽEŠKE PODRUŽNICE

Dana 14. listopada 2004. HDPZ-a Podružnica Požega održala je svoju V. Izbornu skupštinu. Odaziv članova bio je iznad očekivanja. Radu Skupštine prisupila je gotovo polovica svih članova Podružnice.

Kao gosti Skupštini su nazočili: gospodin **Zdravko Ronko** gradonačelnik grada Požege, gospoda **Višnja Hudeček** predstavnica Požeško-slavonske županije, gospoda **Kaja Pereković** počasna gradanka Požege, predstavnici Udruga grada Požege, izaslanstvo Podružnice Zagreb na čelu s gospodinom **Marijanom Bulićem**, te izaslanstvo Podružnice Osijek.

Sama organizacija održavanja Skupštine bila je besprjekorna, a njen rad se je odvijao u duhu Pravila HDPZ-a Podružnice Požega.

Kao jedan od većih problema u radu Podružnice vidljiva je starost i bolest članova te financiranje Podružnice. Nedostaju sredstva za normalno odvijanje aktivnosti. Od posljednje Skupštine umrlo je 13 članova, tako da više sredstava izdvajamo za vijence umrlih članova, nego za neke druge potrebne aktivnosti.

Za predsjednika Podružnice ponovno je izabran Jozo Nosić.

Jozo NOSIĆ

NAPOKON PRAVOMOĆNE PRESUDE U SPORU ZA NAKNADU ŠTETE

Nakon što je **Račanova** vlada svojoj saborskoj većini predložila da koju kunu uštedi na onima na kojima je Partija desetljećima *šparala* na "društveno-korisnom radu", hrvatskim političkim uznicima, prethodni je saziv Sabora dan jugoslavenske republike, 29. novembar 2001., obilježio novelom Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika. Tada oporbeni HDZ, pod ravnanjem **Vladimira Šeksa**, pokušao je sprječiti donošenje takve odluke i, kako je pokazao popis palih glasova objavljen u ovom mjesecniku, komunističko-liberalnoj većini je planirani pothvat jedva uspio.

S obzirom na radikalne restrikcije u zakonskoj noveli, u vremenu do stupanja Zakona na snagu, tisuće je hrvatskih političkih uznika podnijelo tužbe za isplatu naknade štete. I bez pravne naobrazbe, bilo im je jasno da ne može dužnik (ovdje: država) na svoju ruku, jednostrano, odrediti kada će i kako podmiriti obvezu vjerovniku. Jer, kad bi se prihvatiло to načelo, svaki bi dužnik jednostavno odlučio da svoju obvezu nikad ne će ispuniti.

Usپoredno s tim, Hrvatsko se društvo političkih zatvorenika obratilo ustavnom суду, potičući postupak ocjene ustavnosti zakonske novele. Otprilike tri godinice Ustavni sud se oglušuje na taj zahtjev. Kad su slične zahtjeve povodom novele Zakona o trgovini podnijeli (mahom strani) trgovачki lanci, novela je proglašena neustavnom skoro prije nego što se tiskarska boja osušila u *Narodnim novinama*. Tako to biva kad se previše sniva, s pravom su razmišljali desetci hrvatskih robijaša. No, njih je sokolila nada da će HDZ, koji se u studenom 2001. tako opirao Račanovu prijedlogu, u kratkom roku stvari vratiti na staro. Suggeriralo se da će i poboljšati Zakon, pa da Hrvatska ne će biti na repu država izišlih iz komunističkog *blagostanja*.

I to se, dakako, izjavilo: između Račanove i **Sanaderove** vlade nema razlike. I jednim i drugima su hrvatski politički robijaši zadnja rupa na svirali. Da je kakav četnik posrijedi, da je srušena kuća **Milanu Babiću** ili da je u kakvoj banovinskoj zabiti krava kojeg Srbina slomila nogu, Sanader & Co. bi učas našli novca: dubok je hrvatski džep kad se iz njega ne plaća Hrvatu...

Posljednjih je godina Vlada na različite načine pokušala potaknuti tužitelje u sporovima za naknadu štete da povuku tužbe. Uvjeravalo ih se da od svega nema ništa i da im se ne isplati s rogtim se bosti. Neki su tako i postupili, uglavnom deprimirani zbog sporog postupanja sudova: iako je, recimo, zagrebački Općinski sud donio više stotina skoro istovjetnih presuda kojima se tužbeni zahtjev redovito usvaja, nije bilo moguće dočekati pravorijek županijskih sudova. I, evo ga sad: presuda Općinskog suda u Samoboru u sporu **Tomislava Naletilića** protiv Republike Hrvatske br. P-94/2001 od 4. travnja 2002., kojom je tužbeni zahtjev usvojen u cijelosti, potvrđena je presudom (delegiranoga) Županijskog suda u Požegi Gž-449/04 od 21. listopada 2004. Država je obvezana isplatiti naknadu štete odjednom, s pripadajućim troškovima i zakonskim zateznim kamataima.

Obje presude objavljujemo u integralnom obliku na idućim stranicama, kako bi se njima mogli poslužiti znani i neznani tužitelji. Odluka jednog suda formalno ne obvezuje drugi, ali će ova presuda nesumnjivo dalekosežno utjecati na odluke drugih sudova, pa i na stajalište Vrhovnog suda koji - u predmetima koji mogu doći pred nj - između ostalog mora voditi računa o ujednačenosti sudske prakse. Pravda jest spora, ali je ipak dostižna.

(T.J.)

IX. P-94/2001.

U I M E R E P U B L I K E H R V A T S K E !

P R E S U D A

I

R J E Š E N J E

06 -05- 2002

Općinski sud u Samoboru po sucu Vesni Težak-Škrbina kao sucu pojedincu, uz sudjelovanje zapisničara Gordane Prosoli, u pravnoj stvari tužitelja TOMISLAVA NALETILIĆA iz Samobora, Voćarska 8, zastupanog po punomoćniku Tomislavu Joniću odvjetniku iz Zagreba, protiv tuženika REPUBLIKE HRVATSKE zastupane po Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske, a ono po Općinskom državnom odvjetništvu u Samoboru, radi isplate, nakon održane glavne i javne rasprave zaključene dana 4. travnja 2002. godine, u prisutnosti tužitelja osobno, uz zamjenika Zrinku Jonjić, odvjetničku vježbenicu u odvjetničkom uredu odvjetnika Tomislava Jonjića, odvjetnika iz Zagreba, te punomoćnika tuženika, zamjenika ODO-a Marijana Blažeka, temeljem čl. 335. st. 3. Zakona o parničnom postupku, istoga dana

p r e s u d i o j e : 06 -05- 2002

Tužena REPUBLIKA HRVATSKA dužna je tužitelju TOMISLAVU NALETILIĆU iz Samobora, Voćarska 8, platiti iznos od 68.769,00 kuna sa zakonskom zateznom kamatom tekućom na taj iznos od 8. studenog 1999. godine do isplate, u visini stope koju propisuje čl. 1. Uredbe o visini stope zatezne kamate, te mu naknaditi trošak ovog postupka u iznosu od 6.462,95 kuna sa zakonskim zateznim kamatama u istoj visini stope, tekućim od dana donošenja ove presude 4. travnja 2002. godine do isplate, sve u roku od 15 (petnaest) dana.

r i j e š i o j e :

Odbija se prigovor nenasležnosti ovog suda istaknut po tuženiku kao neosnovan.

O b r a z l o ž e n j e :

Tužitelj u tužbi navodi da mu je Rješenjem Administrativne komisije Vlade Republike Hrvatske priznat zatvorski staž bivšeg političkog zatvorenika u trajanju od 4 godine, 7 mjeseci i 28 dana. Zakonom o pravima bivših političkih zatvorenika priznato je

istima pravo na isplatu 54,00 kune za svaki dan tamnovanja odnosno 19,00 kuna za svaki dan nezaposlenosti. Tužitelju je umjesto cijelovite isplate isplaćena "akontacija" koja iznosi $\frac{1}{4}$ dugovanog iznosa, tj. iznos od 22.923,00 kn. Preostali iznos od 68.769,00 kn ostao je međutim neisplaćen, pa tužitelj postavlja u tužbi i konačno uređujući na ročištu glavne rasprave dana 4. travnja 2002. godine tužbeni zahtjev kao u izreci.

U odgovoru na tužbu (list 15. spisa) tužnik prvenstveno ističe prigovor sudske nenadležnosti ističući da je isplata ove naknade u nadležnosti upravnih tijela a ne suda. Nadalje protivi se tužbi i tužbenom zahtjevu kao neosnovanom iz razloga jer je isplata naknade u obrocima uvjetovana činjenicom da u proračunu Republike Hrvatske nisu osigurana dostatna finansijska sredstva za podmirenje svih priznatih prava kategoriji političkih zatvorenika.

U dokaznom postupku sud je izvršio uvid rješenje Administrativne komisije Vlade Republike Hrvatske, klasa: 140-09/99-01/53., urudžbeni broj: 50304/4-99-02. od 29. rujna 1999. godine, dopis Vlade Republike Hrvatske, klasa: 140-09/99-01/53 od 19. lipnja 2001.

Nakon ovako provedenog dokaznog postupka, a temeljem savjesne i brižljive ocjene svakog dokaza pojedinačno i svih dokaza zajedno, utvrđeno je da je tužbeni zahtjev tužitelja osnovan.

Između stranaka nisu sporne slijedeće činjenice:

- da je rješenjem Administrativne komisije Vlade Republike Hrvatske, klasa: 140-09/99-01/53 od 7. lipnja 1999. godine tužitelju priznat status bivšeg političkog zatvorenika odnosno pravo na naknadu za dane provedene u zatvoru ili pritvoru;
- da je istim rješenjem određeno da se navedena naknada isplaćuje u obrocima od jedne četrtine (22.923,00 kn), odnosno da se tužitelju ima isplatiti prva akontacija;

Tužena tijekom ovog postupka nije porekla navod tužitelja koji se uostalom i zasniva na prethodno spomenutom rješenju da mu je isplaćen iznos od 22.923,00 kn na ime jedne četrtine pripadajuće mu naknade. Stoga sud oву činjenicu, kao i činjenicu da je tužitelju sa te osnove ostalo još za isplatiti tri četrtine (22.923,00 x 3 = 68.769,00 kn), drži nespornim.

Također sud drži nespornom činjenicu koja proizlazi iz dopisa Administrativne komisije Vlade Republike Hrvatske od 19. lipnja 2001. godine (list 32. spisa) da je gore spomenuto rješenje tužitelj primio dana 7. listopada 2001. godine, te da je po proteku 30 dana, budući tužitelj nije pokrenuo upravni spor, isto postalo pravomoćno. Tužitelj naime ovu okolnost nije porekao niti je pružio protudokaze za eventualno drugačiju činjenicu.

Sporno je u ovom slučaju da li je sud nadležan za odlučivanje u ovoj pravnoj stvari, da li je tužena u zakašnjenju sa preostalom isplatom tužitelju, te da li je tužena ovlaštena tužitelju, po svome nahođenju, isplatiti tužitelju naknadu u obrocima.

Ovaj sud je stajališta da Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika, kao lex specialis, ne može isključiti sudsку nadležnost za odlučivanje u ovakvim pravnim stvarima. On daje jednoj kategoriji građana (bivšim političkim zatvorenicima) specifična, dodatna prava ali im time ne može oduzeti prava koja oni imaju po općim propisima. U ovom slučaju radi se u stvari o obveznopravnom potraživanju tužitelja koje on ostvaruje na temelju općeg propisa, zakona, kao i konkretnog pojedinačnog akta, odluke Vlade

Republike Hrvatske. Činjenica da tužitelj protiv navedenog rješenja nije pokrenuo upravni spor nije od relevantnog utjecaja za odluku o pitanju nadležnosti ovog suda. Tužitelj bi, naime, trebao pokrenuti upravni spor jedino u slučaju kada bi osporavao njegovu pravilnost odnosno zakonitost. Međutim, u ovom slučaju tužitelj temeljem tog pravomoćnog rješenja, a koji se pak temelji na Zakonu o pravima bivših političkih zatvorenika kao općem propisu, traži ispunjenje obveze tužene, i to preostale neisplaćene novčane naknade koja je dospjela danom stupanja na snagu Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika. Slijedom navedenog prigovor tužene o nenadležnosti ovog suda valjalo je odbiti kao neosnovan.

Drugo je relevantno pitanje da li je tužena ovlaštena tužitelju isplatiti naknadu u obročima. Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika (NN 34/95., NN 164/98. i NN 109/2001.) i to u redakciji koja je bila na snazi u trenutku podnošenja tužbe, nije predviđao obročnu isplatu. Obročnu isplatu također nije predviđao ni Naputak o načinu isplate naknade bivšim političkim zatvorenicima (NN 18/2001). Proizlazi da je tužena jednostrano promjenila dinamiku podmirenja obveze. Za takvo postupanje, međutim u obvezno-pravnom odnosu nema zakonskog osnova.

Obročnu isplatu kao način isplate ove naknade regulira tek Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (NN 109/2001.). Ovaj zakon je, međutim, stupio na snagu nakon podnošenja predmetne tužbe. S obzirom da sukladno odredbi čl. 89. st. 4. Ustava Republike Hrvatske zakoni i drugi propisi ne mogu imati povratno djelovanje, mišljenje je ovog suda da odredbe istog zakona ne utječu na odlučivanje u parničnim postupcima koji su pokrenuti prije njegovog stupanja na snagu.

Slijedom svega iznesenog, a budući se po mišljenju ovog suda u ovom slučaju radi o obveznom odnosu i to sa osnova uzrokovane štete, temeljem odredbe čl. 17. i čl. 154. Zakona o obveznim odnosima (NN 53/91, 73/91, 3/94, 7/96, 112/99.) tužena je dužna tužitelju ispuniti svoju obvezu.

Nije sporno da tužena tužitelju duguje novčani iznos od 68.769,00 kn. Navedena obveza dospjela je s danom pravomoćnosti spomenutog Rješenja Vlade Republike Hrvatske od 29. rujna 1999. godine, tj. od 08.11.1999. godine. Slijedom navedenog, tužbeni zahtjev valjalo je usvojiti u cijelosti kao osnovan.

Na dosuđeni iznos tužitelju je temeljem odredbe čl. 277. st. 1. ZOO-a i čl. 2. st. 2. Zakona o zateznim kamatama (NN 28/96.) dosuđena kamata koja teče od dana dospjelosti predmetne novčane obveze.

Nadalje, tužitelju je na trošak parničnog postupka dosuđena zakonska zatezna kamata tekuća od presuđenja do isplate, po stopi određenoj čl. 1. Uredbe o visini stope zatezne kamate (NN 76/96.), a uzimajući u obzir odredbu čl. 27. st. 3. Ovršnog zakona.

Na temelju čl. 154. st. 1. ZPP-a tužitelju zastupanom po odvjetniku je dosuđen parnični trošak koji je tužitelj pravodobno zahtijevao, tj. prije zaključenja glavne rasprave, a koji se odnosi na sastav tužbe (Tbr. 7. toč. 1. Odvjetničke tarife, 99 bodova), pristupa na ročišta od 05.06.2001. i 04.04.2002. (99 bodova), pristupa na ročište dana 18.10.2001., koje je bilo odgodjeno (25%, 24,75 bodova), te sastava podnesaka od 15.10.2001. i 18.04.2001. (99 bodova) i podneska od 23.05.2001. (10 bodova) što ukupno, pomnoženo sa vrijednošću boda u iznosu od 10,00 kn iznosi 5.297,50 kn, čemu

se dodaje iznos na ime poreza na dodanu vrijednost po stopi od 22% što sveukupno čini 6.462,95 kn.

Slijedom svega iznesenog odlučeno je kao u izreci.

U Samoboru, 4. travnja 2002. godine.

S ud a c:

Vesna Težak-Škrbina,v.r.

Pouka o pravnom lijeku:

Protiv ove presude nezadovoljna stranka ima pravo žalbe u roku od 15 (petnaest) dana, a računajući od dana primitka pismenog otpravka iste. Žalba se podnosi ovom sudu u 4 (četiri) primjera, a o istoj odlučuje Županijski sud u gradu Zagrebu.

Za točnost otpravka ovlašteni službenik; Siniša Jakopčević, u.z

PRILOZI ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Tijekom rujna i listopada 2004., svojim su prilozima daljnje izlaženje našeg mjeseca pomogli:

Stipan	Mušterić	Zagreb	500,00
Vjekoslav	Kumrić	Novigrad Podravski	500,00
Đuro	Crljenko	Zagreb	500,00
Stanko	Drežnjak	Zagreb	150,00
uplaćeno na pošti Zagreb		Zagreb	250,00
Tomo	Rukavina	Požega	1.000,00
Branko	Rakarić	Zagreb	300,00
Marijan	Božić	Požega	500,00
Nada	Miškulin	Zagreb	100,00
Mirko	Mesić	Gospic	200,00
Marko	Majhen	Gornje Vratno	100,00
Zdenko	Kruljac	Zagreb	250,00
u k u p n o			4.350,00 kn

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti
(Ur.)

Gž-449/04-2

REPUBLIKA HRVATSKA
ŽUPANIJSKI SUD U POŽEGI

U IME REPUBLIKE HRVATSKE
P R E S U D A

X.7.94/2004

Županijski sud u Požegi u vijeću sastavljenom od suca toga suda Ivanke Pilon-Vukelić, kao predsjednika vijeća, a predsjednika toga suda Branimira Miljevića i suca toga suda Jasne Zubčić, kao članova vijeća, u pravnoj stvari tužitelja TOMISLAVA NALETILIĆA iz Samobora, Voćarska 8, zastupanog po punomoćniku Tomislavu Joniću, odvjetniku iz Zagreba, protiv tužene REPUBLIKE HRVATSKE zastupane po Državnom odvjetništvu Republike Hrvatske, a ono po Općinskom državnom odvjetništvu u Samoboru, radi isplate, odlučujući o žalbi tužene protiv presude Općinskog suda u Samoboru od 4. travnja 2002. godine br. P-94/01, u sjednici vijeća održanoj na dan 21. listopada 2004. godine

presudio je

12 -11- 2004

Odbija se žalba tužene Republike Hrvatske kao neosnovana, te se potvrđuje presuda Općinskog suda u Samoboru od 4. travnja 2002. godine br .P-94/01, u cijelosti.

Obrazloženje

Pobijanom presudom Općinskog suda u Samoboru od 4. travnja 2002. godine br. P-94/01 odlučeno je da je tužena dužna tužitelju Tomislavu Naletiliću platiti iznos od 68.769,00 kn sa zakonskom zateznom kamatom tekućom na taj iznos od 8. studenog 1999. godine do isplate u visini stope koju propisuje članak 1. Uredbe o visini stope zatezne kamate, te mu naknaditi trošak ovog postupka u iznosu od 6.462,95 kuna sa zakonskim zateznim kamatama u istoj visini stope, tekućim od dana donošenja presude 4. travnja 2002. godine do isplate, sve u roku od 15 dana. Pobijanim rješenjem istog suda odbijen je prigovor tuženika o nенадлеžnosti suda kao neosnovan.

Protiv te presude i rješenja žalbu je podnijela tužena zbog bitne povrede odredaba parničnog postupka, pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, zbog pogrešne primjene materijalnog prava i odluke o trošku s prijedlogom da se odluka prvostupanjskog ukine i predmet vrati na ponovno suđenje ili da se preinaci te odbije tužitelj s tužbenim zahtjevom.

Odgovor na žalbu je podnio tužitelj s prijedlogom da se žalba tužene odbije.

Žalba nije osnovana.

Ovaj drugostupanjski sud ispitao je pobijanu presudu i rješenje u smislu žalbenih navoda te u smislu čl.365. st.2. Zakona o parničnom postupku (ZPP) i tom prilikom nije našao da bi bila počinjena neka od povreda Zakona na koje drugostupanjski sud pazi po službenoj dužnosti.

Gž-449/04-2

- 2 -

Što se tiče nadležnosti suda u pravu je prvostupanjski sud kada je našao da je u konkretnom predmetu nadležan Općinski sud, jer se radi o tužbenom zahtjevu koji je postavljen na konkretan iznos, dok je upravno rješenje samo osnova na temelju kojeg je izračunat konkretan iznos potraživanja koji tužbenim zahtjevom potražuje tužitelj.

Nije osnovan ni žalbeni navod pogrešno odnosno nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja odnosno pogrešne primjene materijalnog prava.

U ovom postupku nije sporna ukupna visina naknade koju treba primiti tužitelj već je sporno samo to da li je moguća obročna otpłata ili ne. Prema mišljenju ovog drugostupanjskog suda pravilno je prvostupanjski sud procijeni oda se u konkretnom slučaju tuženik ne može pozivati na zakonsku odredbu Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika NN 109/01, upravo iz razloga što je tužbeni zahtjev postavljen 29. rujna 1999. godine prije donošenja izmjene Zakona na koju se sada u žalbi žalitelj poziva. Prema tome prvostupanjski sud u razlozima svoje presude dao je jasne i argumentirane razloge koje u cijelosti prihvaca i ovaj drugostupanjski sud, te je stoga žalbu tužene odbio kao neosnovanu.

Po mišljenju ovoga suda pravilno je prvostupanjski sud odlučio i o kamatama na navedeni iznos imajući u vidu da je obveza tužene dospjela pravomoćnošću rješenja odnosno 8. studenog 1999. godine kako je to prvostupanjski sud pravilno utvrdio.

S obzirom na izneseno, a temeljem članka 368. ZPP-a riješeno je kao u izreci ove presude.

Požegi, na dan 21. listopada 2004. godine

PREDSJEDNIK VIJEĆA:

Ivana Pilon-Vukelić,v.r.

Štampotiskalica
Općinski sud Požega
Tito
Ivana Dedić

IVO PILAR, ZNANSTVENIK, POLITIČAR, POLITIČKI UZNIK (II.)

POLITIČKE KONCEPCIJE I DJELOVANJE IVE PILARA U SUTON AUSTRO-UGARSKE MONARHIJE (1918.)

Tijekom lipnja 1918. dr. Pilar sastavio je "Skicu za jedan memorandum", koji su «Hrvati Bosne i Hercegovine trebali uručiti Nj. egovom Veličanstvu caru Karlu u povodu predstojećega uređenja državnopravne pripadnosti ovih zemalja». Redakcija «Skice» učinjena je 30. lipnja 1918. godine u Sarajevu.

Istodobno, dok je Pilar sastavljao "Skicu", Izvršni odbor i Saborski klub Stranke prava ("frankovaca") objavili su "Izjavu" o Bosni i Hercegovini, koju su potpisali **A. Horvat**, predsjednik stranke i **dr. Vladimir Prebeg**, predsjednik stranačkog kluba. U "Izjavi" je, među ostalim, pisalo:

«U životnom je interesu Monarhije da se 'južnoslavensko pitanje' riješi u jednom za Monarhiju konačno povoljnem smislu. ... Južnoslavensko pitanje može se riješiti samo u hrvatskom ili srpskom duhu. ... Samo rješenje u hrvatskom duhu znači za Monarhiju i njezine saveznike konačno povoljno rješenje, dok bi drugo srpsko rješenje značilo pobjedu Antante. Hoće li konačno prevladati hrvatski ili srpski duh, to ovisi od Bosne i Hercegovine. Te zemlje leže upravo u sredini između hrvatskoga i srpskog područja. Pobijedit će ona strana kojoj se te zemlje priklone. Stoga je u najživotnjem interesu Monarhije ... da te zemlje dospiju u sferu isključivo hrvatskoga utjecaja. U suprotnom slučaju mogao bi taj do sada neupitan posjed Monarhije na jugu, koji čine te zemlje Bosna i Hercegovina, biti ugrožen».

Sarkotić u Beču

Početkom srpnja 1918. godine general **Sarkotić** primio je dr. Pilara i njegova političkog istomišljenika **ing. Josipa pl. Vancaša**, građevinskog nad-savjetnika. Obojica su došli kao predstavnici nadbiskupa **Stadlera**. Prema generalovoj tvrdnji, oba su se političara bojala - «porasta Jugoslavena». Da bi ih umirio, Sarkotić je ustvrdio da takva opasnost ne postoji, ali se oni nisu dali razuvjeriti, nego su, dapače, izjavili da «Jugoslaveni nastupaju bez skrupula i šire glasinu da je, tobože, i sam Car

Piše:

Dr. sc. Zlatko MATIJEVIĆ

Dr. Aleksandar Horvat, predsjednik Hrvatske stranke prava

pristaša jugoslavenske države». Iako je Sarkotić zanijekao istinitost takve glasine, Pilar je bio uporan: «Molim Vas Preuzvišenosti, pa i ljubljanski nadbiskup Antun Bonaventura Jeglič je pričao nadbiskupu Stadleru - to smo čuli od Nadbiskupa - da je Njegovo Veličanstvo izjavilo pred Jegličem: ja sam svakako za južnoslavensku državu». Sarkotić je na tu Pilarovu tvrdnju kratko odgovorio da bi «priča mogla biti drugačija» te je promijenio temu razgovora. Međutim, i sam je zemaljski poglavar bio zdvojan o onome što mu je Pilar rekao: «Ako bi ti navodi bili točni, tada bi mi bile neshvatljive oštре mjere koje su bile donesene. Tu vjerojatno ima mnogo toga iskrivljenog».

Ugarski ministar-predsjednik **Weckerle** obavijestio je 20. srpnja 1918. austrijskog ministra-predsjednika **Seidlera** o svom stajalištu glede «južnoslavenskog pitanja». Prema njegovu mišljenju, na to je pitanje trebalo gledati isključivo kao na - «administrativno». Također je smatrao da se pripojenje Dalmacije Hrvatskoj i Slavoniji ne bi moglo lako provesti, ali da

bi se zato neposredno pripojenje Bosne i Hercegovine Ugarskoj, na temelju «sačuvanja vlastite autonomije» tih zemalja, moglo provesti, jer da je to «izrazita želja pučanstva i svih mjerodavnih krugova».

Dva dana kasnije, 22. srpnja 1918., zemaljski je poglavar Sarkotić podnio opširno izvješće, namijenjeno zajedničkom austro-ugarskom Ministarstvu financija, o političkom stanju u Bosni i Hercegovini glede učestalih novinskih vijesti o skorom rješenju državnopravnog položaja tih zemalja u «mađarskom smislu». Krajem srpnja 1918. general Sarkotić je, u dvoru Eckartsau, bio u jednosatnoj audijenciji kod cara **Karla** te mu je, na njegov zahtjev, «još jednom temeljito izložio cijelo južnoslavensko pitanje». Karlo se u potpunosti složio s njegovim mišljenjem.

Krajem srpnja 1918. car Karlo brzjavno je pozvao generala Sarkotića u Beč, gdje je bosansko-hercegovački poglavar stigao 3. kolovoza. Koristeći se «tajnim telefonom», Car je od generala zatražio da ode do **Maxa von Hussareka**, koji je nedavno zamijenio Seidlera na mjestu predsjednika austrijske vlade te da ga »temeljito obavijesti o južnoslavenskom pitanju«. U dvosatnom razgovoru Sarkotić je detaljno izvijestio austrijskog premijera o «južnoslavenskom pitanju». Hussarek se u potpunosti složio s njegovim mišljenjem i to je osobno, u telefonskom razgovoru, potvrdio caru Karlu. Sljedeći se dan, 4. kolovoza 1918., Sarkotić sastao sa zajedničkim ministrom vanjskih poslova **Buriánom**, kojeg je, također, izvijestio o svom izlaganju pred Hussarekom. U razgovoru s Buriánom, koji je zastupao mišljenje da se Bosna i Hercegovina, kao «corpus separatum», trebaju priključiti zemljama Krune sv. Stjepana, Sarkotić je odlučno ustrajao na tome da bi «nas

Monarhiju mađarsko rješenje u vrijeme ratnog sukoba moglo odvesti u propast».

Nacrt promemorije za cara Karla

Dva dana kasnije, 6. kolovoza 1918. godine, Karlo je u Reichenau primio

Sarkotića te mu saopćio da «Austrija neće u ovom trenutku dopustiti mađarsko rješenje» za Bosnu i Hercegovinu. Istodobno, tim je razmišljanjima na najvišoj državnoj razini, okončan rad na «Konačnoj skici za jedan memorandum», koji su bosansko-hercegovački Hrvati trebali uručiti caru Karlu. «Konačna skica» nije se bitno razlikovala od «Skice», a datirana je u Sarajevu 5. kolovoza 1918. godine. U tekstu «Konačne skice» nije naveden njezin autor. Ipak, iz usporedbe «Skice» i «Konačne skice» očigledno proizlazi da je njezin sastavljač, u cijelosti ili barem većem dijelu, bio dr. Pilar. U uvodnom dijelu «Konačne skice», Pilar je naveo glavne razloge, zbog kojih je, prema njegovu mišljenju, ali i mišljenju njegova političkog kruga, položaj Hrvata u Monarhiji postao nesnosan i vatio za hitnim rješenjem:

1. «Očajan položaj hrvatskog naroda prouzročen je, u prvoj redu, komandanjem hrvatskoga ozemlja na više odvojenih, zemljopisno-politički krajnje nepovoljno oblikovanih upravnih područja, u kojima politički razvoj, ali isto tako i gospodarski i kulturni napredak dijelova dotičnog hrvatskog naroda, ne samo da je zapriječen nego se, štoviše, od početka pokazuje kao potpuno isključen.»;

2. znatan udio u tom «očajnom položaju» ima i «stalni sukob s državnim silama Austrijom i Ugarskom u koji je hrvatski narod dospio zato, jer si Dalmaciju, koja prema hrvatskom državnom pravu pripada samo Hrvatskoj, na temelju državnoga poretka stvorenog 1867. podjednako u državno-pravnom smislu prisvajaju i Austria i Ugarska ... »;

3. «... državnopravna pripadnost Bosne i Hercegovine nikada nije bila uređena».

Za Pilara nije bilo nikakve dvojbe da su upravo ti «nesređeni odnosi probudili ne samo požudu neprijateljskog inozemstva prema hrvatskim zemljama, nego su u konačnici i prouzročili sadašnji strašni rat», u kojem hrvatski narod, mnogo više nego drugi narodi Monarhije «osjeća njegov teret». Posljedica nesređenih odnosa u državi i svjetskoga ratnog sukoba bila je ta da je «dio naroda podlegavši teškim ratnim opterećenjima i pod takvim nesređenim državnopravnim okolnostima počeo zdvajati o budućnosti

hrvatskoga naroda u Monarhiji i izgubio vjeru u Državu, te krenuo «jugoslavenskim» političkim smjerom koji ne odgovara niti interesima samoga hrvatskog naroda niti interesima sveukupnog Carstva». Pilar nije sumnjao u to da hrvatski narod, upravo tada - «u ovom mučnom položaju» - kreće ususret «novom sudbinskom času». To

Nadvojvoda Franz Ferdinand

je, prema njegovu mišljenju, bilo vidljivo već iz toga, što je od svih «velikih pitanja», koja je pokrenuo svjetski rat, ono «tzv. južnoslavensko pitanje», a zapravo «hrvatsko», stajalo na prvoj mjestu. Pilar je tu bio veoma jasan: «Ovo se pitanje mora označiti kao hrvatsko, jer se tu zapravo radi o uređenju državnopravnih pitanja onih zemalja koje su nekoć pripadale Kraljevini Hrvatskoj, a još i danas imaju hrvatsku narodnu većinu».

Trenutačni politički odnosi u Monarhiji sugerirali su Pilaru da treba biti na oprezu: «S osjećajem tjeskobe gleda hrvatski narod na rješenje svoga sudbinskog pitanja. On se boji da nije bez osnove, kako to pokazuju mnogo-brojni znakovi, da bi se ovo pitanje - kao što se to već ranije događalo - moglo rješiti tako da se zaobiđe hrvatski narod (de nobis sine nobis), te da bi se, također, mogla ponoviti pogreška iz 1867. godine i stvoriti stanje uslijed kojeg bi hrvatski narod bio ponovno zapostavljen i osuđen na nove patnje».

Da bi se «hrvatsko pitanje» riješilo u skladu s njihovim nastojanjima i političkim zamislima, Pilar i krug njegovih istomišljenika zamolili su cara Karla sljedeće:

«Molimo najpokornije da se u smislu zahtjeva Programa hrvatske Stranke prava iz 1894. godine što prije ujedine u obnovljenu Kraljevinu Hrvatsku sve one zemlje, koje joj povjesno i pravno pripadaju, u jednu samostalnu državu unutar Habsburškog carstva. Nadalje molimo da se istodobno s ujedinjavanjem ovih zemalja osnuje jedno narodnom zastupstvu odgovorno ministarstvo, koje bi provelo sve te užajamno povezane poslove». Glede pitanja rješenja položaja Bosne i Hercegovine doslovno se kaže:

«Posebno umoljavamo i nadamo se da pravednost Vašega Veličanstva neće dopustiti da naša uža domovina Bosna i Hercegovina bude isključena iz ovog ujedinjenja, odnosno otigrnuta od Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Bosna i Hercegovina tvore s Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom jedno nerazdvojivo nacionalno-povjesno-političko, gospodarsko-političko i prometno-političko jedinstvo, bez koga ove posljednje spomenute zemlje ne mogu uopće ... živjeti, a kamoli napredovati.

... Odvajanje Bosne i Hercegovine od ostalih hrvatskih zemalja moralni bi Hrvati prvenstveno gledati kao nešto što je upereno protiv njihova opstanka i kao pokušaj da se sprječi njihovo jačanje i konsolidiranje, te prema tome potkopava njihova budućnost ... ».

Da bi što čvršće potkrijepio svoje stajalište o nužnosti ujedinjenja «svih hrvatskih zemalja», Pilar se pozvao na «Spomenicu» koju je car i kralj **Josip II.** napisao vlastoručno 1780. godine. U njoj se tadašnji vladar iz kuće Habsburg-Lothringen zauzeo za moguće ujedinjenje hrvatskih zemalja, uključujući tu i - Bosnu. «Konačna skica» završava uvjerenjem cara Karla da će steći «neprolaznu slavu u povijesti kuće Habsburg i u cijelome svijetu», a napose u hrvatskom narodu - «za vječna vremena» - ako provede u život ono što se od njega molilo. Sudbina «Konačne skice» nije poznata, ali je malo vjerojatno da je uručena caru Karlu.

Kombinacije s BiH

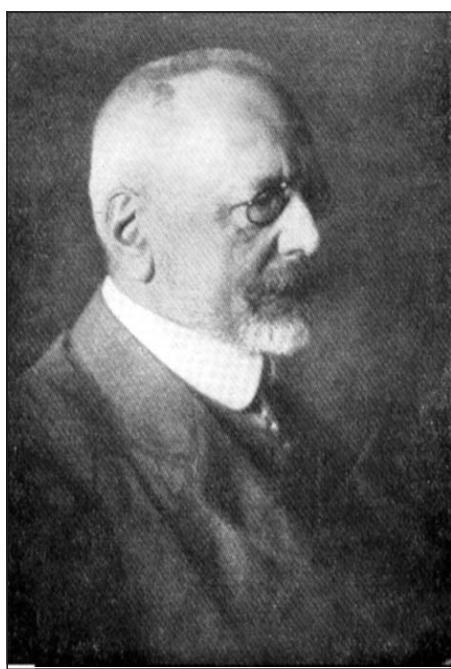
U kolovozu 1918. austrijski ministar-predsjednik **Hussarek** sazvao je sjednicu vlade, želeći privoljeti bu-

dimpeštanske vladine krugove na popuštanje glede „južnoslavenskog pitanja“. U tu je svrhu uputio 15. kolovoza 1918. pisano notu ugarskoj vladi te konačno oputovao u Budimpeštu na razgovor s Weckerleom. Sastanku dvojice predsjednika, na zahtjev cara Karla, prisustvovao je 31. kolovoza 1918., i general Sarkotić. Tijekom razgovora bosansko-hercegovački zemaljski poglavar je iznosio argumente protiv prijedloga rješenja koje je zastupao ugarski predsjednik vlade Weckerle, tj. da Bosna i Hercegovina budu pripojene Ugarskoj kao «corpus separatum». Sarkotić je, čvrsto se držeći svojih ranijih gledišta o nužnosti ujedinjenja Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom te stavljanja u izgled da im se pripoe Bosna i Hercegovina, tvrdio da bi «mađarsko rješenje» moglo lako dovesti do „eruptivnih reakcija“ i „izazvati“ u južnim zemljama Monarhije „vjeleizdajničku orientaciju“, koja bi „odgovarala antidržavnoj srpskoj orientaciji“. Prema generalovu mišljenju, njegov bi „kompromisni prijedlog“ to mogao najučinkovitije spriječiti. Postojanje jednog područja («Komplex») unutar Krune sv. Stjepana, u kojem bi se mogla „razvijati hrvatska orijentacija“, bilo bi «najbolja brana ostvarenju srpskih težnji» na štetu teritorijalne cjelovitosti Monarhije. Rezultati su sastnka bili više nego mršavi, a Sarkotić je, vidno nezadovoljan, napustio Budimpeštu.

Nekoliko dana kasnije, 5. rujna 1918., general je poslao izvješće zajedničkom ministru financija o «budimpeštanskom vijećanju». Isto je izvješće dostavljeno 11. rujna 1918. caru Karlu. „Južnoslavensko“ se pitanje nakon budimpeštanskog sastanka, na razini predsjednika austrijske i ugarske vlade, rješavalo samo - odgađanjem.

Car i kralj Karlo relativno je rano uvidio svu važnost „južnoslavenskog pitanja“ za daljnju sudbinu Monarhije. Nastojeći pronaći „zajedničku formulu“ koja bi donijela spasonosno rješenje, odlučio je povjeriti važnu političku „informativnu misiju“ bivšem ugarskom ministru-predsjedniku grofu **Istvanu (Stjepanu) Tiszi**, za koga se još uvije smatralo da je najjači politički čovjek u Ugarskoj. Pozvavši Tisu s jugozapadnog bojišta, Karlo ga je 7. rujna 1918. primio u audijenciju te mu povjerio zadaću da kao „homo regius“ oputuje u „južno-

slavenske zemlje“ Monarhije i pokuša pronaći spasonosnu formulu koja bi otklonila pogibelj koja se nadvila nad državom Habsburgovaca. Neposredno prije Tiszine misije na jugu Monarhije u mađarskim je političkim krugovima bilo predviđeno nekoliko mogućih rješenja „južnoslavenskog

Grof Stephan Burián

pitanja“. Najčešće su se spominjala sljedeća: a) Bosna i Hercegovina ujedinjuju se sa Ugarskom kao 'separatum corpus sacrae coronae hungariae', b) Dalmacija se prisajedinjuju Hrvatskoj, Bosna i Hercegovina Ugarskoj, c) Hrvatska dobiva od Bosne zapadne okruge: bihaćki i banjalučki, a od Dalmacije sjeverni dio sa Splitom. Južni dio Dalmacije s Dubrovnikom i Bokom Kotorskom, Hercegovina i istočni dio Bosne sa željezničkom prugom Bosanski Brod-Sarajevo-Mostar-Zelenika kao osovinom pripali bi Ugarskoj.

Misija grofa Tisze

Neposredno prije početka Tiszine «informativne misije», dr. Ivo Pilar, pod pseudonimom L. v. Sudland, objavio je u «Kroatische Rundschau», članak pod naslovom: "Das südslavische Problem im Habsburgerreiche". Ustvrdivši u njemu da je rješenje „južnoslavenskog pitanja“ moguće jedino ako se «smjesta i bezodvlačno» provede „ujedinjenje Hrvatske-Slavonije, Dalmacije, Bosne i Hercego-

vine s istodobnim učvršćivanjem jednoga hrvatskog političkog smjera», Pilar je, gotovo proročanski, završio članak sljedećim riječima: «Jedno je ipak sigurno: habsburška Monarhija stoji na Jugu pred sudbonosnim odlukama. Onaj tko jasno vidi, mora biti na čistu s tim, da Monarhija ima točno određen izbor: ili odmah sada Kraljevinu Hrvatsku uz sebe ili za nekoliko desetljeća kraljevinu Veliku Srbiju protiv sebe».

U istom broju «Kroatische Rundschau» Pilar je, pod svojim pravim imenom, objavio još jedan članak: «Die gegenwärtige parteipolitische Lage in Bosnien».

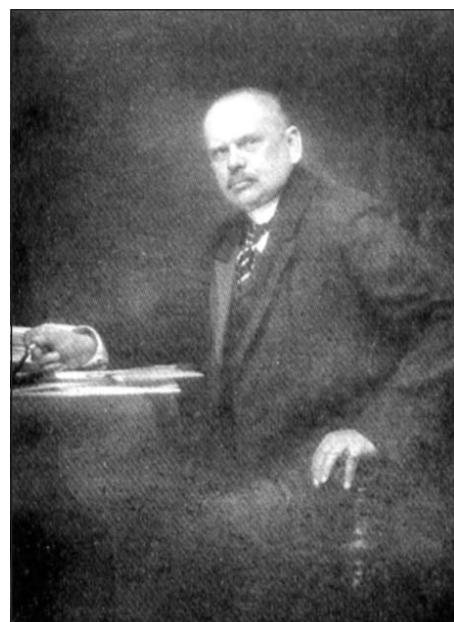
Polazeći od činjenice da se o bosansko-hercegovačkim stranačko-političkim odnosima ne može raspravljati, ako se ne uzme u obzir postojanje triju veoma različitih vjerskih zajednica: «Neosporna je činjenica da svaka od tri vjeroispovijesti u zemlji Bosni i Hercegovini - katolici, muslimani i pravoslavni - ima svoje posve svojstveno obilježje, svoja posve odvojena nastojanja i ciljeve, koji se ispoljuju u posve svojstvenim stranačko-političkim oblicima. Također je sasvim nedvojbeno da to prouzročuje dalekosežno političko cijepanje, koje nije zemlji bezuvjetno na korist». U svojoj raščlambi «vjersko-političkih» skupina u Bosni i Hercegovini, Pilar je krenuo od «katoličkih Hrvata». Zahvaljujući činjenci da su Hrvati, za razliku od pravoslavnih Srba i muslimana, jedini uspjeli, za vrijeme trajanja rata, sačuvati svoje stranačko glasilo - «Hrvatski Dnevnik» - moglo se, prema Pilarovu shvaćanju, prilično lako zaključivati o njihovu stranačko-političkom razvoju: «Kod katoličkih Hrvata, kao i kod drugih vjeroispovijesti, odlučujuće je na njihovo stranačko-političko oblikovanje djelovala spoznaja da bi ovaj svjetski rat morao imati za posljedicu uređenje državnopravne pripadnosti Bosne i Hercegovine». Stoga je objavljanje «Svibanjske deklaracije» Južnoslavenskog kluba u Carevinskom vijeću u Beču (1917.), koja je tražila „ujedinjenje svih zemalja u monarhiji, u kojima žive Slovenci, Hrvati i Srbi, u jedno samostalno ... državno tijelo ...», prouzročilo «jedno potpuno novo grupiranje u stranačkoj politici katoličkih Hrvata. Odluku da se «Hrvatski Dnevnik» priključi pokretu za ostvarenje po-

litičkih ciljeva projugoslavenske «Svibanjske deklaracije» donijelo je, uz potporu svojih sumišljenika, uredništvo lista, koje su tada u svojim rukama imali članovi Hrvatskoga katoličkog seniorata, elitne svjetovnjačko-svećeničke organizacije Hrvatskoga katoličkog pokreta. Reakcija na politiku vođenu u duhu «Svibanjske deklaracije» uslijedila je nakon objavljanja Stadlerove «Izjave» u studenome 1917. godine. Otada «Hrvatski Dnevnik», kojem je nadbiskup Stadler bio vlasnik, a Pilar postao jedan od članova uredništva, napušta projugoslavensku «deklaracijsku» politiku Južnoslavenskog kluba i «počinje pisati u čisto hrvatskom smislu, suzbijati južnoslavenski pokret i snažno se približavati tzv. 'čistoj Stranci prava' 'frankovcima' u Zagrebu». Prema Pilarovoj tvrdnji, tada su se počeli «okupljati i stvarati jednu skupinu» svi oni «elementi u zemlji», koji su «s nepouzdanjem gledali na južnoslavenski pokret» i svakako htjeli «zadržati jednu hrvatsku politiku, koja

ujedinjenje ili samo Južnih Slavena dosadašnjega teritorijalnog posjeda Monarhije ili svih Hrvata, Srba i Slovenaca». Iako, prema Pilarovu mišljenju, nije bilo lako utvrditi odnos snaga između tih dviju hrvatskih političkih skupina, izvjesno je bilo sljedeće: «Južnim Slavenima je pripadao dio svećenstva, dio franjevaca i znatan dio domaće inteligencije». Pripadanje bosansko-hercegovačkih franjevaca i svjetovne inteligencije južnoslavenskom političkom taboru za Pilara je bila posljedica «razočaranja bosanskih Hrvata politikom Monarhije nakon aneksije 1908.». Naime, «za vrijeme aneksije bila se upravo domaća hrvatska inteligencija zajedno s franjevcima izložila za Monarhiju. Nagrada koju su Hrvati za to primili bilo je to, da se kod aneksije imalo pred očima samo mađarska stajališta i nakon aneksije su upravo Mađari bili ti koji su tjerali na to da u zemlji dobije mjesto jedna politika usmjerena protiv hrvatskih težnji». Nasuprot «južnoslavenskom političkom taboru», na «čisto hrvatskom stajalištu», bio je «gotovo, sav domaći srednji stalež, dio domaće i pretežiti dio useljene inteligencije». Prema Pilarovu mišljenju, bosansko je seljaštvo «dosad ostalo posve nedirnuto novim političkim grupiranjem». Za njega je, također, bilo izvan svake sumnje da bi kod «jedne izborne borbe Jugoslaveni, usprkos toga što uz njih pristaje dio franjevaca, morali slabo proći, samo ako bi čisto hrvatski smjer bio vođen nešto vještije». Drugim riječima, «općenito je položaj hrvatskih Jugoslavena postao u Bosni veoma mučan. Oni su se priključili pokretu uglavnom u nadi da bi se južnoslavenskom smjeru također priključili i Srbi i da bi se time srpsko-hrvatska suprotnost u zemlji mogla isključiti. Ipak, ta su očekivanja dosad bila iznevjerena, jer su *Srbi u Bosni jugoslavenstvo odlučno otklanjali* i bilo je očito da ga oni gledaju iskoristiti u vlastite, čisto srpske svrhe».

Pilar nije imao iluzije o srpskoj politici u Bosni i Hercegovini: «Srbi čekaju završetak rata i tek će tada odlučno nastupiti. Zasad su oni posve suzdržani, ali drže 'dva željeza u vatri'. Ako pobijedi Antanta, tada će oni tražiti ostvarenje Krfske deklaracije, koja bi se veoma brzo mogla iščahuriti kao ostvarenje velikosrpskog carstva. Naravno da sada ne mogu s time nastupiti, te se ograničavaju samo na to da otklanjam

jednu Jugoslaviju osnovanu na temelju hrvatskoga državnog prava. Nasuprot tome, traže ideju jedinstva Slovenaca, Srba i Hrvata, jer u njoj vide pogodno sredstvo da u ovom slučaju

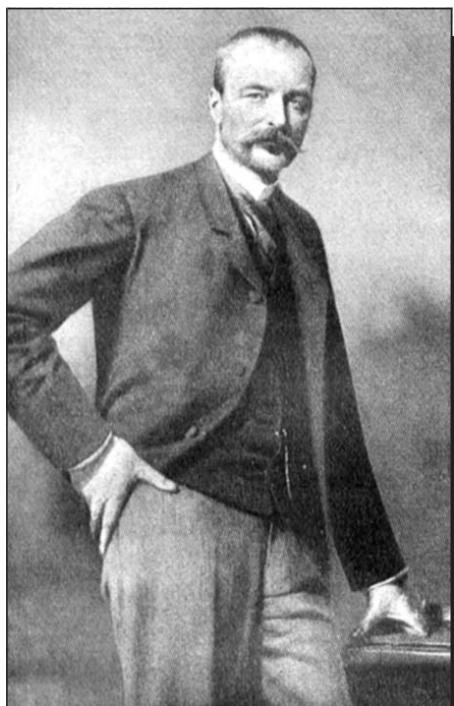
Max von Hussarek

slome otpor Hrvata i Slovenaca protiv srpske prevlasti.

'Drugo željezo' je sračunato za slučaj pobjede centralnih sila. To je politika Hrvatsko-srpske koalicije, čija se glavna misao sastoji u tome da se Hrvati, pod izlikom hrvatsko-srpskoga nacionalnog jedinstva, daju voditi od Srba ... . U odnosu na Bosnu to znači da su Srbi spremni podržavati mađarska presizanja na Bosnu, ako im Mađari jamče autonomiju Bosne i prevlast na jugu. ... Naravno, Srbi će ostati samo tako dugo poslušni dok se ne oporave od posljedica svjetskog rata i ne budu dovoljno snažni da mogu napraviti frontu protiv Mađara».

Govoreći o muslimanima, Pilar je ustvrdio da su oni «politički najmanje aktivni» te da se «mogu samo s dosta muke orientirati u potpunoj zbrici pojmljova na jugu» Monarhije. Pilar je članak završio sljedećim riječima: «U svakom slučaju, nakon što je ustavni život ukinut, stranačka politika u Bosni i Hercegovini pati od toga što nema prirodni forum za svoj razvoj. ... Bojim se, da se za vrijeme trajanja rata, politički raspored snaga u anektiranim pokrajinama nije popravio u korist Monarhije, nego se štoviše pogoršao».

(nastavit će se)

Grof Istvan Tisza

bi težila jednom čistom hrvatskom rješenju i zahtijevala ujedinjenje Bosne i Hercegovine s Hrvatskom, Slavonijom i Dalmacijom» Ta je hrvatski orijentirana politička skupina stajala nasuprot «takozvanih Jugoslavena», koji su «težili za osnivanjem jedne južnoslavenske države, ali ovisno o stranačkom opredjeljenju, željeli su

BLAŽENI ALOJZije STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (IX.)

STEPINAC I HRVATSKA SELJAČKA STRANKA

Kraljevina Jugoslavija je 25. ožujka 1941. pristupila Trojnomu paktu, a samo dva dana kasnije, 27. ožujka, u Beogradu je izvršen državni udar usmjeren protiv Trojnoga pakta. Imajući još na umu postupanje s konkordatom, za Stepinca je bilo neshvatljivo, da se ugovori danas sklapaju, a sutradan jednostrano raskidaju, pa je u Dnevniku istoga dana zabilježio: "Ali iz cijelog ovog čina tj. drž. udara opet izbjiga na javu činjenica da su Srbi i Hrvati dva svijeta koji se nikad neće ujediniti dok je jednog od njih u životu. Duh bizantinizma je nešto tako grozno, da je samo Svetog Bogu u stanju parirati intrigama i podvalama tih ljudi. Za nas je to nešto nepojmljivo, da se ugovori i obaveze kidaju bez ikakvih skrupula"(131). Slična zabilješka nalazi se i u Dnevniku od 28. ožujka 1941., u kojoj piše: "Sve u svemu Hrvati i Srbi dva su svijeta sjeverni i južni pol koji se nikad neće približiti osim čudom Božjim. Shizma

Piše:

Ivan GABELICA

je najveće prokletstvo Evrope, skoro veće nego protestantizam. Tu nema morala, nema načela, nema istine, nema pravde, nema poštovanja"(132). Dakle, duhovni lom između Hrvata i Srba je apsolutan, pa je zajednička država nemoguća, misli Stepinac.

No, da bi se dobio što podpuniji uvid u Stepinčev odnos prema hrvatskoj državi od imenovanja nadbiskupom koadjutorom pa do uspostave Nezavisne Države Hrvatske, potrebno je raspraviti njegov odnos prema Hrvatskoj seljačkoj stranci i Ustaškomu pokretu.

Negativan moralni stav o prvacima HSS-a

Stepinac je sve događaje i ljude oko sebe prosuđivao po moralnim načelima Katoličke crkve. U komunizmu je bio najvećeg neprijatelja čovječanstva, pa ga je odbacivao i osuđivao, kao i stranke i pokrete, koji su ga zastupali. Odbacivao je i osuđivao i nacionalosocijalizam, koji je čovjeka svodio samo na biološku stvarnost, zanemarivao njegove duhovne vrijednosti, po kojima su svi ljudi braća, i uvodio podjelu na više i niže rase. Neprijatelji Crkve i njezina čudorednoga poredka, pa prema tomu i čovječanstva, bili su mu i masonerija i liberalizam. Politički sustavi za njega su od sporedne, nebitne važnosti, ali je unutar izloženih načela prihvaćao volju naroda.

Kao jedinu hrvatsku političku stranku, koja je i u vrijeme šesto-

siječanske diktature kako - tako javno djelovala i oko sebe okupljala gotovo cijeli hrvatski narod, Stepinac je Hrvatsku seljačku stranku priznavao legitimnim predstavnikom hrvatskoga naroda, a njezine pravke, pogotovo Mačeka, narodnim vođama, koje u politici treba slijediti i ne praviti im smetnje. No, uskoro se je u njima razočarao. Saznavši 10. veljače 1935. iz novina, da je Maček već po drugi put sklopio građanski brak, u Dnevniku je zapisao: "To bi dakle imao biti 'vođa' hrvatskog naroda, koji je pljunuo u zakon Božji i dok mu je zakonita žena (s kojom je crkveno vjenčan - op. I. G.) živa već po drugi put vjenča se civilno. Mislim da takvi ljudi ne će spasiti hrvatskog naroda". Iz toga je zaključio, da "Crkva katolička ne može", kako on vidi, "računati na bivšu radićevsku stranku sudeći po životu njezinih ljudi"(133). Kasnije se je Maček sastao sa Stepincom i pokušao mu je razjasniti svoj postupak. Prva mu je žena, s kojom je bio crkveno vjenčan, kako se je izrazio, otišla po zlu, pa ju je morao ostaviti i ponovno se oženiti. Sada je mogao sklopiti samo građanski brak. S tom ženom imao je djece. Kada je ona umrla, što mu je preostalo nego se opet oženiti, ovaj put zbog djece, i ponovno zaključiti građanski brak. Danas, kada su toliko učestale rastave brakova, teško je prosuđivati Stepinčevu ljutnju i njegovu osudu Mačeka, ali u ono vrijeme Mačekov postupak bio je rijekost.

No, Stepinac preko toga nije mogao prijeći. On nije bio nezadovoljan samo Mačekovim vjerskim životom nego, moglo bi se reći, životom cijelog vodstva Hrvatske

Dr. Ivo Protulipac

seljačke stranke. Kako stoji u Dnevniku, vjerojatno od 18. srpnja 1935. cijelo "vodstvo HSS-a provejava (prožima - op. I. G.) skroz liberalni duh", u što ga uvjerava "sama činjenica - život pok. Stjepana Radića koji je umro bez sakramenta, činjenica odpada na starokatolicizam i konkubinata **Josipa Predavca** (podpredsjednika HSS-a - op. I. G.), civilni brak Dr. Mačeka"(134). To pak nisu jedini prvaci te stranke, kojima je on stavljao takve zamjerke. Kao konkubinarci navedeni su i **Đuka Kemfelja** i **dr. Ilija Jakovljević**, književnik i urednik "Hrvatskoga dnevnika", a sam ban **Šubašić** je bio prešao na starokatolicizam, ali se je, postavši banom, zbog političke karijere vratio na katolicizam(135). Takvi ljudi nisu mogli ulijevati povjerenje tako uzornomu crkvenom velikodostojanstveniku kakav je bio Stepinac. Ipak, on je svim silama nastojao izbjegavati sukobe s njima zbog zaštite hrvatskih nacionalnih probitaka. Unatoč tomu trzavice su često izbijale. Možda su tomu podsvjesno pridonosili i nekadašnji Radićevi politički nastupi, u kojima je on na zaista netaktičan i neukusan način napadao Katoličku crkvu, zbog čega je i sam Stepinac godine 1924. javno prosvjedovao. Ali, na jačanje nepovjerenja najviše su utjecala svakodnevna zbivanja u Hrvatskoj seljačkoj stranci.

Naime, sve do uspostave Banovine Hrvatske u čisto političkim stvarima između Stepinca i Mačeka nisu postojala razmimoilaženja. Obojica su se zalagala za postizanje ravnopravnosti hrvatskoga naroda unutar Jugoslavije. Opisujući 30.travnja 1935. u Dnevniku svoj susret s **dr. Markom Kostrenčićem**, banom Savske banovine, Stepinac kaže, da ga je ovaj upitao, je li mu poznat

Mačekov program, na što mu je on odgovorio, da mu je poznato, "da stoji na bazi ove države, a to je mnogo", pa bi "valjalo načiniti s njim jedan pošteni aranžman, jer je stanje neodrživo"(136). Dakle, Stepinac se je zalagao za sporazum vlade s Mačekom. A na pismo ministra **Korošca** od 17. ožujka 1936., u kojemu ga je ovaj pitao o postavljanju križara **dr. Ive Protulipca**, odvjetnika i osobe punoga Mačekova povjerenja, za predsjednika diecezanskoga okružja Katoličke akcije, zbog čega su mnogi domagojci prosvjedovali, držeći da je to postavljenje učinjeno iz političkih razloga, Stepinac je 24. ožujka 1936., između ostaloga, odgovorio, da je opće "poznata činjenica da je danas cijeli hrvatski narod bez razlike na nekadanje stranke složen kao jedan čovjek pod vodstvom dr. Mačeka". Hrvatska seljačka stranka "nije više jed-

sada izmjenjivale na vlasti". Prema tomu, "to je jedina ozbiljna činjenica, i s tom činjenicom mora katolička crkva računati kod Hrvata". Za to "ona nije kriva, jer se u politiku nije pačala niti će se pačati, nego je kriva ili nesposobnost ili zla volja nekojih vlastodržaca, koji su se izmjenjivali na vlasti"(137). Vidi se, da je Stepinac i tom zgodom, kao i u mnogim drugim prilikama, izričito izjavio, da se neće mijesati u politiku i da Mačeka prihvata kao svoga političkoga vođu, pa u tim stvarima među njima nije dolazilo niti je moglo doći do spora i razmimoilaženja. Ali je dolazilo zbog drugih razloga, koji se tiču bitnih načela Crkve.

Na rubu sukoba s Mačekom

U beogradskoj "Pravdi" je 16. srpnja 1935. izšao članak, koji se osvrće na hodočašće u Mariju Bistrigu i u kojemu se tvrdi, da "Marija Bistrica ne predstavlja samo versku manifestaciju" nego je to "jedna pompeзна manifestacija ofanzivnog klerikalizma" i da "hrvatski klerikalizam nije u čitavoj našoj nacionalnoj istoriji nikada bio ovako živ i ovoliko ofanzivan kao što je u ove naše dane" i t.d. U svezi toga članka dopisnik "Obzora" se je obratio Mačeku, koji je 17. srpnja iste godine izjavio, "da je cio hrvatski narod antiklerikal", "da je i pokojni predsjednik Stjepan Radić bio antiklerikal, ali je istina i to da je cio hrvatski narod duboko religiozan, te da je i pokojni Stjepan Radić", kojega je on poznavao više od trideset godina, "bio duboko religiozan". Ove Mačekove riječi o antiklerikalizmu uvrijedile su Stepinca. Kako je naveo u Dnevniku, ta izjava ga je "silno neugodno dirnula". Iz nje on vidi, da su se "protivno svim uvjeravanjima ispunile" njegove slutnje "da se katolička crkva nema ničemu

Dr. August Košutić

nostavna politička stranka nego opći narodni pokret, koji traži da se hrvatskom narodu priznaju prava čovjeka i građana i naroda, čega svega, budimo iskreni, nije taj narod do sada osjetio u ovoj državi, usprkos svih uvjeravanja sa strane tolikih vlada, koje su se do

dobru nadati, od ideologije HSS". Po svemu vidi, "da je dr. Maček vrlo slabo podkovan u istinama vjere katoličke i to je prvi razlog njegova nepovjerenja", da će mu Crkva preoteti narod. Tvrdi, da po ondašnjem shvaćanju riječ antiklerikalizam "znači da ne treba popova to jest ne treba crkvene hijerarhije ili u najmanju ruku pop spada u sakristiju i nikamo drugamo". Kaže, da je to "jedna kobna i opasna zabluda, što više to je prava herezija, jer je dogma crkve katoličke, da postoji od Boga, od Krista ustanovljena hijerarhija, koja nikako nije tu voljom naroda nego voljom Božjom". Uloga hijerarhije u životu Crkve za nj je temeljno pitanje vjere i u tomu nije spremjan na nikakav kompromis. Stoga odlučno kaže: "Proti takvoj pak zabludi ustati će katolička crkva uvijek, makar tu zabludu širio i sam Dr. Maček i makar povukao cijeli hrvatski narod za sobom, jer u dogmama crkva ne pozna kompromis". Kad bi Maček "stao raditi u tom duhu i u tom smjeru onda je sukob između njega i crkve katoličke neizbjegjan ili drugim riječima rascjep hrvatskog naroda u vjerskom pogledu je gotov". U tome eventualnom sukobu Stepinac će "ustati kao lav na obranu katoličkih istina, ako ih napadne bilo tko mu drag, pa i vođa hrv. naroda"(138).

Međutim, sukob se nije na ovomu zaustavio. Sutradan, 18. srpnja, u to se je svojim pisanjem upleo "Jutarnji list", koji je dao podporu "Pravdi". Povodom toga Stepinac je ponovno u Dnevniku zabilježio, da Mačekova izjava dana "bez ikakvih ograničenja u tumačenju teška je uvreda za katoličku crkvu među Hrvatima i ne daje slutiti ništa dobra". Izražavajući spremnost za borbu u obrani katoličkih vrijednosti, poručio je Mačeku po svećeniku

Trbuhi, da se Crkva ne će "poplašiti borbe pred njim za obranu katoličkih prava". Ali je ujedno naglasio, da mu, "kraj teške uvrede", koju je nanio ne će "pučati u leđa niti mu kvariti političke račune", jer je njegova t.j. Stepinčeva ljubav prema progonjenom hrvatskom narodu i suviše velika", pa je zato i naložio "Hrvatskoj strazi da sa najvećim oprezom piše, da ne bi koga povrijedila, te ne bi u ovim teškim časovima došlo do raskola u hrv. narodu, koji se bori za svoja prava, prava čovjeka, prava Hrvata". Nakon svega ovoga Maček je, uvidjevši da mu sukob s Katoličkom crkvom politički može samo škoditi, dao novu izjavu, kojom je objasnio prijašnju u skladu sa Stepinčevim primjedbama i tako je dalji sukob za sada bio izbjegnut(139).

No, izgleda da Maček nije imao takta u svojim izjavama. Novinama "Alma Mater" dao je 1. listopada 1935. izjavu, u kojoj je vrlo uvredljivo govorio o inteligenciji, a za svećenike je rekao, da za njih "uopće narod ne postoji, osim u jesen, kada treba pobrati lukno: itd, itd". Sigurno je da je time uvrijedio svu inteligenciju, pa i samoga Stepinca, koji je o tomu ostavio zabilješku u Dnevniku, koja glasi: "Tako dakle Dr. Maček ponovno dobacuje krvavu uvredu hrv. kat. kleru i to u onaj isti čas, dok ga agenti beogradske vlade ubijaju (ove godine ubijen **Vedrina** i **Vlašićak**), ugrožavaju mu život, globe, zatvaraju, pljačkaju, zbog toga jer drži sa svojim narodom"(140).

Kaptol se ne će pačati u politiku!

Kako su sukobi i trzavice između Hrvatske seljačke stranke i Katoličke crkve izbijale sve češće, 26. studenoga 1935. sastali su se

Maček i Stepinac, da se dogovore o izbjegavanju tih sukoba i trzavica u buduće. U Mačekovoj pratnji bio je **dr. Josip Reberski**, a u Stepinčevoj sveučilišni profesor **dr. Aleksandar Gahs**. Razgovor je trajao punih pet sati i na njemu su raspravljena mnoga sporna pitanja. Stepinac je dao Mačeku uvjerenja, da se nema čega bojati i da Crkva podupire borbu hrvatskoga

Dr. Alojzije Stepinac

naroda kao opravданu. "No što mi tražimo apsolutno", rekao je nadbiskup, "jest poštivanje dogmi kat. Crkve sa Vaše strane. Mi tražimo da možemo mirno vršiti svoju vjersko-uzgojnu misiju", upozorivši pri tomu, da ono protiv čega će on "odlučno ustati i u čem bi neminovno moglo doći do sukoba - to su nezdravi nazori, koji se šire preko raznih seljačkih ideologa, kao što su **Šarinić, Grgošević, Herceg** etc". Pod tim nezdravim nazorima mislio je na retrogradne teorije o autohtonoj seljačkoj kulturi, koje su širili ideolozi Hrvatske seljačke stranke, prema kojima se hrvatska kultura stvarno svodi na seljački folklor, donesen tobože iz "praslavenske" domovine, zabacuju se viši oblici kulturnoga stvaralaštva nastali pod utjecajem kršćanstva i tako briše tisuću i trista godina hrvatske povijesti, pri čemu se dovodi u pitanje i samo kršćanstvo kao religija hrvatskoga naroda. Razgovor je protekao u međusobnoj snošljivosti i slaganju, a nakon što su se rastali, Stepinac je donio ovaj sud o Mačeku: "Nije čovjek odviše visoke inteligencije ili bolje reći nije jedna jaka vodeća izgrađena ličnost, ali izgleda, makar malo tašt,

a ono prilično iskren i otvoren, a nadasve dobroćudan ili štono riječ, jedan pravi kumek"(141).

Međutim, jedan susret pa ni više njih, makar kako bili dobromanjerni, nisu mogli urodit plodom i brisati sve međusobne suprotnosti. Pri tomu se ne može reći, da pojedinci u vrhu Hrvatske seljačke stranke nisu uviđali od kolike im je političke važnosti imati korektne odnose s Katoličkom crkvom i da nisu pozivali stranačke sudrugove, da se tako ponašaju. Jedan od takvih bio je **dr. Ivan Pernar**. Kako to proizlazi iz zabilješke **dr. Nežića** u Dnevniku 25. studenoga 1935. dakle jedan dan prije sastanka Stepinca i Mačeka., Pernar je tih dana održao "govor na zboru pristaša" Hrvatske seljačke stranke u Velikoj Gorici, na kojemu je napao Rudolfa Hercega i druge nazovi-ideologe, kako ih on naziva, jer su počeli naučavati, "da je hrv. pokret ekskluzive samo klasni seljački pokret" i vrijedati Katoličku crkvu time, "što su u svoju ideologiju uvrstili, autohtonu kulturu sa poganskim vjerom" a samoga nadbiskupa koadjutora napadati "u pitanju Gupčevog spomenika i slično". Pernar je naglasio, da je komunizam zlo i da mu nema "mjesta u hrvatskom narodu ni seljačkom pokretu", da je hrvatski narod vjeran "Crkvi i ostati će odan vjeri otaca", da je katolički kler listom "uz svoj narod i pomaže ga u njegovim težnjama" pa "stoga nema mjesta napadajima na kler i vjeru i njihove predstavnike"(142).

O autohtonoj kulturi, što je, izgleda, bio raširen nauk među mačekovcima, razgovaralo se je i na sastanku Stepinca s **ing. Augustom Košutićem** 5. ožujka 1937. Tom zgodom Košutić je rekao, da "ne će borbe nego slogu među hrv. staležima". Također "ne će da se dira u Crkvu". A "Seljačka Sloga,

kojoj je on predsjednik, ne misli nikako da pod takozvanom autohtonom kulturom provodi i uvodi kakovo novo poganstvo nego samo da sačuva što je naše". Te su riječi povoljno djelovale na Stepinca, pa je, po ne znam koji put, naglasio, da "Crkva ne smeta niti će smetati politici hrv. naroda dok se taj narod bori za svoja prava i pušta u miru Crkvu i njezinu nauku". Isto tako "ni Seljačkoj Slozi ne će smetati, jer ukoliko ova oživljuje lijepo narodne običaje, pjesme, nošnju etc. može se crkva tome samo veseliti, jer je n. pr. narodna nošnja jaki ustuk protiv nemoralu"(143). Slično stajalište, prema tvrdnjama u Dnevniku, o odnosu prema Katoličkoj crkvi imao je i **Krnjević**, iako se je,

Dr. Janko Šimrak

sudeći po nekim drugim vijestima, sam osobno drugčije ponašao. Kako je to 15. rujna 1937. Šimrak ispričao Stepincu, Krnjević je u emigraciji rekao Pernaru, da se "čuvaju svakog napadaja na svećenstvo, a ako što imadu, neka prijave Koadjutoru. Kako ne bi dali povoda za bilo kakvu borbu sa Crkvom"(144). No, to nije bilo mišljenje sviju, pa ni pretežnoga broja prvaka Hrvatske seljačke stranke, koja je od svoga osnutka u ideološkom smislu bila eklektička i jako prožeta liberaliz-

mom, a kasnije su se, prema Stepincu, u nju uvukli i prokomunistički elementi, pa zato nije ni djelovala dosljedno ni u hrvatskom ni u katoličkom duhu. To je neminovno moralo dovoditi do nepovjerenja i sukoba sa Stepincem i Katoličkom crkvom.

Strah od komunističkih tendencija unutar HSS-a

Razmišljajući o budućnosti Katoličke crkve u hrvatskom narodu, Stepinac je još 30. travnja 1935. u Dnevniku rezignirano zabilježio, da "samo Bog znade što nas napokon čeka" i da "niti vlada niti liberalni krugovi u Mačekovoj grupi ne daju naslutiti ništa dobra za katoličku Ckvu" (145). Zakulisnu i štetnu ulogu masonerije susretao je na svakom koraku. A nakon svega toga, kao društveno zlo, došao je komunizam. U skladu s papinom enciklikom "Divini Redemptoris", 31. ožujka 1937. izdao je okružnicu protiv komunizma, u kojoj upozorava na uzroke i posljedice toga za čovječanstvo i poziva vjernike, da mu se postom i molitvom suprotstave.

Kao komunista u Hrvatskoj seljačkoj stranci hrvatski su krugovi, uključivši i Stepinca, naročito optuživali **dr. Rudolfa Bićanića**, predsjednika "Gospodarske sloge", ali i mnoge druge istaknute osobe iz te stranke. To se je vidjelo i na sastanku Odbora za prehranu gladne Dalmacije, što je održan 18. travnja 1937. Uz ostale članove, na tomu su sastanku bili Stepinac i **Trumbić**. Trumbić je iznio Mačekovu molbu, da se skupljeni a nepotrošeni novac za nabavku hrane gladnim obiteljima u Dalmaciji dade "Gospodarskoj slozi". U raspravi o toj molbi neki su se članovi tomu usprotivili, jer je dr. Bićanić "podpuni marksist i cijelu će stvar upropastiti". I nadbiskup Stepinac je izrazio

svoje "nepovjerenje u rad "Gospodarske slike" dok je vode ljudi kao **Toth** i Bićanić, jer su doveli apostatu (odpadnika od neke ideje - op. I. G.) svećenika **Šercera** koji u ime Gos. Slike. širi starokatolicizam". Na kraju su ipak svi "pristali za volju dra Trumbića" da se novac uruči "Gospodarskoj slozi", "ali se mora voditi kontrola u koju će se svrhu" utrošiti. No, značajna je zadnja rečenica, koju je Nežić o ovom slučaju napisao u Dnevniku: "Iz svega se vidjelo da je kod Hrvata sve jača reakcija proti razvratnih ideja marksizma i sličnih struja" (146). Ona pokazuje koji je bio uzrok nepovjerenju Bićaniću i "Gospodarskoj slozi". Na Bićanićevu sklonost tzv. pučkoj fronti, koja je stajala pod dominacijom komunista, Stepinca je upozorio i **dr. Ružić**, ban Savske banovine. On mu je 23. studenoga 1937. poslao "na uvid prepis pisma što ga je Dr. Bićanić" uputio Krnjeviću u Pariz, u kojemu traži, da Krnjević "prosvjeduje kod francuskih prijatelja (pučkofrontaša), da se francuski konzul u Zagrebu g. **Gueraud** makne iz Zagreba", jer, kako se navodi u pismu, "podržaje kontakt sa gornjim gradom, aristokrata je, desničar i smatra važnim naše klerofašiste". Grijeh je francuskoga konzula bio u tomu, kako se navodi u Dnevniku, što je uzoran "katolik, ide svake nedjelje ... k misi u zagrebačku katedralu sa ženom i djecom i zato je "klerofašista" i mora se maknuti iz Zagreba da ustupi mjesto kojem pučkofrontašu" (147). Pa i sama riječ "klerofašist" spada u komunistički rječnik i dovoljno govori o onome, tko je upotrebljava.

Svojim svjetonazorom Bićanić se je, izgleda, često sukobljavao s katoličkim učenjem. Na to se je u nekoliko navrata osvrnuo "Katolički list", poluslužbeno glasilo zagrebačke nadbiskupije. Naime,

papa **Pio XI.**, povodom 40. obljetnice enciklike "Rerum novarum" Lava XIII., objavio je 15. svibnja 1931. encikliku "Quadragesimo anno". Prema "Katoličkomu listu",

Dr. Vladko Maček

enciklika "ima za katolike značenje autoritativne izjave najvišega crkvenog učiteljstva", a "autoritativno učiteljstvo Crkve uvijek obvezuje u savjeti katolike na poslušnost, makar i ne definira neku nauku kao dogmu". Zbog toga je "nekatolički prezirati jasne papinske odredbe pod izgovorom, da nisu dogme". Pio XI. je u svojoj enciklici zagovarao harmoniju staleža, protiveći se klasnoj borbi, liberalizmu i marksizmu. Bićanić je na plenumu Zavoda za proučavanje narodnoga gospodarstva, kojemu je bio ravnatelj, održao 4. ožujka 1940. predavanje o "Seljačkoj državi", iznoseći ideologiju Hrvatske seljačke stranke. On je u tomu predavanju odklonio načelo o harmoniji staleških interesa, koje je zagovarala Crkva. "Katolički list" je ocijenio, da se u njegovu predavanju zapaža "mentalitet, koji je vrlo sličan, ako ne i identičan s marksističkim mentalitetom transponiranim u seljačko ruho" i da je

njegova "zamisao tako slična ideji diktature radničke klase, koja bi se pod zvučnim imenom demokracije imala vršiti nad manjinom", da bi se na kraju zapitao: "Zar bi takva seljačka država bila sposobna da riješi u duhu pravednosti i ljubavi sva socijalna pitanja, koja danas tiše nesamo hrvatskog seljaka, nego i radnika i obrtnika i intelektualca?" (148).

U mjesecu svibnju 1940. Bićanić je kao član jugoslavenskoga trgovackog izaslanstva posjetio Moskvu. Vrativši se u Hrvatsku, u "Hrvatskomu dnevniku" je 19. svibnja 1940. iznio svoje dojmove iz Sovjetskoga Saveza. Kako je to naveo "Katolički list", izjavio je, da se mogao uvjeriti, "koliko je bilo krivo stajalište onih krugova u Hrvatskoj, koji su bili kratkovidni u ocjeni položaja Sovjetske Rusije" i "da su oni koji su tražili uspostavu odnosa sa Sovjetskom Rusijom, pravilno zastupali hrvatske interese". Zatim je nastavio s pohvalama gospodarskoga razvijanja Rusije, njezine vojničke snage i kolhoza, naglašavajući pri tomu slavensku solidarnost, kako bi to za hrvatski narod bilo što probavljavije. "Katolički list" mu je na sve to najprije načelno odgovorio, da ga "vode čuvstveni momenti, ideološke marksističke simpatije, a ne hladno gledanje i kritička ocjena pruženoga materijala" i da je "nemoguće, da čovjek, koji je zaposlen ozbiljnim poslom sklapanja trgovackih ugovora, dospije uhvatiti svestranu i objektivnu sliku tako ogromne države, kakova je Sovjetija". A zatim je prešao na pobijanje njegovih pojedinih, konkretnih tvrdnji, pa i na slavensku solidarnost, za koju je rečeno: "Što se nas Hrvata u prvom redu tiče, u cijeloj našoj povijesti nijesmo nikad opazili blagotvorne posljedice ruske slavenske solidarnosti. Pa ni u slučaju S. Radića" (149).

O svome putu u Rusiju Bićanić je održao i posebno predavanje u Zagrebu 31. svibnja 1940. O tome je Stepinac istoga dana u Dnevniku napisao, da je "Hrvatski dnevnik" "objavio s posebnim veseljem predavanje Dr. Bićanića o Sovjetskoj Rusiji i javlja da su sva mjesta ispunjena". Dakle, "tolika je navala slušatelja (komunista et consortes)". Poput "Katoličkoga lista", i on izričito tvrdi: "Koliko ja znadem g. Bićanić nije u Rusiji mogao ništa vidjeti, ali on je u duši komunist i hoće da upotrebi zgodu da svoje uvjerenje javno iznese"(150). Kad se znade za Bićanićevu ponašanje u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske i za njegovu javnu podporu partizanima i **Josipu Brozu Titu**, onda se čovjek mora složiti s ovim zaključcima.

No, nije samo Bićanić iskazivao animozitet prema Katoličkoj crkvi i simpatije prema pučkoj fronti i komunistima, što je stvaralo sve dublji jaz između Stepinca i Hrvatske seljačke stranke. Značajno je u svemu tomu držanje bana Šubašića, koje pokazuje, kako su se pojedini prvaci Hrvatske seljačke stranke znali prikazivati prijateljima Katoličke crkve, a u stvari su joj bili neprijatelji. Već je navedeno, da je on bio prešao na starokatolicizam, ali se je, postavši banom, iz pragmatičnih razloga vratio na katoličku vjeru, jer bi bilo nezgodno, da ban pripada jednoj vjeri, a pretežna većina naroda drugoj. Ali, prema Dnevniku od 28. kolovoza 1940., u Božjakovini se je nešto prije toga održavala neka vladina veselica, na kojoj je bilo ministara, ban Šubašić i drugih uglednika iz javnoga života. Kad su ministri otišli, na okupu su ostali ban i odjelni predstojnici. Ban je bio pripit, pa je ustao i održao slijedeću zdravicu: "Mi znamo da Njemačka i Italija ne žele nama

ništa dobro i mi ćemo im pokazati! Vatikan je stari lažac i ne trebamo ga. Biskupi su farizeji i licemjeri i ne trebamo ni njih". Neke od nazočnih osoba su ovo javile Stepincu, koji je zbog tih riječi bio vrlo povrijeden i ozalošćen, što se vidi iz njegova Dnevnika: "Dakle su se moje slutnje obistinile da u HSS ima toliko toga truloga da od nje malo koristi ispaćenom hrvatskom narodu, a da nije isključeno da je Ban mason", za što navodi niz dokaza(151). Ta prokomunistička ili masonska zatrovanost Hrvatske seljačke stranke, kako je to shvaćao nadbiskup, nije se mogla svesti samo na jednu ili dvije osobe. On je kao takove izričito još navodio **Mihovila Pavleku Miškinu, Gažiju, Rudolfa Herciga, Maru Matočec**, a iz nekih dijelova Dnevnika dalo bi se zaključiti, da je to bio cijeli lanac osoba, koji je provodio takvu politiku.

Suradnja mačekovske i komunističke mlađeži

Osobito je na Zagrebačkom sveučilištu dolazilo do sprege, uske suradnje komunističke mlađeži i mlađeži Hrvatske seljačke stranke. Proustaški orijentirani sveučilištarci su nakon uvođenja šestosiječanske diktature dominirali Sveučilištem. U početku diktature i u samo njezinu predvečerje s njima je surađivao jedan dio HSS-ovaca. No, nakon 1935., a pogotovo nakon 1936. započela je na Sveučilištu suradnja mladih HSS-ovaca s komunistima. Utjecaj komunista na njih je bio tako velik, da je postojala mogućnost, da cijela sveučilišna organizacija Hrvatske seljačke stranke prijeđe u komunističke ruke. Bila je opća pojava, da su na izborima za studentska tijela na fakultetima komunisti pomagali sveučilištarce Hrvatske seljačke stranke, ne bi li

pobjijedili hrvatske nacionaliste. Ta suradnja je prekinuta nakon Sporazuma Cvetković - Maček, odnosno školske godine 1939./40.(152).

Ova suradnja mlađeži Hrvatske seljačke stranke i komunista na

August Cesarec, kao i drugi komunisti, fasciniran Staljinovim SSSR-om

Zagrebačkom sveučilištu bila je poznata pojava, pa je za nju znao i Stepinac. O tomu je pisala i "Hrvatska straža". O tučnjavi na Sveučilištu u mjesecu travnju 1937. u kojoj je poginuo sveučilištarac **Krsto Ljubičić**, komunist, Stepincu je pisao 29. travnja 1937. ministar Korošec, koji kaže, da mu je javljeno, da se je "zagrebačka policija tom prilikom stavila na stranu komunista". Kao sudionici tučnjave, "đaci radićevci bili su skupa s komunistima i vikali su: Živio Beneš, živila demokracija, dolje pop Korošec i njegov sporazum sa fašistima itd". Nasuprot njima, "hrvatski studenti (frankovci i klerikalci - domagojci) vikali su: Živila slobodna Hrvatska, dolje komunizam i fašizam, živio dr. Pavelić". Ovdje je, radi razumijevanja, potrebno napomenuti, da su nakon šestosiječanske diktature domagojci promijenili svoju politiku i

nastupali s čisto hrvatskoga političkog stajališta. Sukob je počeo tako, da je student "Kolman" (židovskog porijekla) vikao: "Živio Staljin" pa je istom nakon "toga bila navala na njega". Budući da je on tom zgodom bio ranjen, "drugi dan pred univerzom su došli komunisti i to ne samo đaci nego i

Mihovil Pavlek Miškina, stradao u Jasenovcu

radništvo sa radićevcima i svi su bili oboružani". Oni su napali hrvatski opredijeljene sveučilištarce i u tako nastaloj tučnjavi poginuo je Krsto Ljubičić. "Mnogi nepristrani očevidci vele, da se vidjelo kako je policija bila na strani komunista i kako je apsila samo one koji su bili u zgradu" Sveučilišta, dakle hrvatski orijentirane đake, a "druge pustila na miru". Ljubičićevu smrt iskoristili su komunisti za svoju manifestaciju, a "na čelu sprovoda su išli Većeslav Vilder i Sava Kosanović" koalicijски partneri Hrvatske seljačke stranke, koji su se "podpuno stavili na stranu komunista i sve su letke i druge stvari komunističke štampali u svojoj štampariji Grafika" (153).

Ovakva prokomunistička politika Hrvatske seljačke stranke

puno je škodila hrvatskim nacionalnim probitcima u inozemstvu, a i Stepinac ju je osuđivao. U veljači 1939. Nežić je zabilježio u Dnevniku, da je iz pouzdanoga i ozbiljnog diplomatskog izvora saznao, da je politički položaj hrvatskoga naroda u Njemačkoj i Italiji jadan i očajan kao nikada do tada. U tim državama im se je strahovito zamjeravalo, što Krnjević, kao službeni hrvatski predstavnik u inozemstvu, "podržava veze isključivo sa pučko-frontašima i komunistima, a zna se, da je slao Hrvate u crvenu Španiju". Jednako su takve zamjerke padale na račun Mačkove politike, jer se je Hrvatska seljačka stranka udružila «sa udruženom opozicijom srpskom, koja je čisto crveno obojena», a on sam je zajedno sa **Šutejom** u svojim govorima napadao osovinu Rim – Berlin i na svoju je listu uzeo srpskoga socijalista **Živka Topalovića** i još «neke otvorene komuniste». Posebno se je prigovaralo svezama sa srpskim političarom **Dragoljubom Jovanovićem**, za kojega se tvrdilo da je u Barceloni «držao predavanja i govore» republikancima i da je pred njim defilirala crvena vojska, nakon čega je «otisao u Pariz, gdje se je sastao s komunistima, a posle toga ravno g. Mačku koji ga je primio». Štoviše, Maček je iza toga čak izjavio, da je "Dragoljub Jovanović od svih Srbijanaca Hrvatima najbliži". Sve je to po mišljenju Nežićeva diplomatiskog izvora dokazivalo "pučko-frontašku orijentaciju" hrvatskoga naroda (154). Očito je, da je ovo mišljenje potjecalo iz njemačko-talijanskoga diplomatskog izvora, pa bez obzira koliko činjenice navedene u njemu u pojedinostima bile točne, ono je u iskrivljenomu ogledalu prikazivalo raspoloženje hrvatskoga naroda i škodilo hrvatskoj borbi za slobodu u jednomu dijelu inozemnog javnog mnijenja,

koje je bilo i te kako utjecajno u Europi. Škodilo je i odnosima s Katoličkom crkvom, jer je poznato, koliko se je i Stepinac protivio toj pučko-frontaškoj orijentaciji u hrvatskoj politici, koja je ugrožavala jedinstvo hrvatskih nacionalnih snaga.

(nastavit će se)

Bilješke:

131. Bilješka 63., tjednik "Danas" pod naslovom "Ususret najcrnjem", Zagreb, 14.8.1990., str. 67.
132. Tajni dokumenti o odnosima Vatikana i ustaške "NDH", bez naznake pisca, Zagreb, 1952., str. 24.
133. Bilješka 88., str. 63. - 64.
134. Bilješka 115., str. 65.
135. Bilješka 119., str. 64. i bilješka 124., str. 65.
136. Bilješka 63., tjednik "Danas" pod naslovom "Nepovjerenje u Jevtićevu vladu", Zagreb, 26.9.1989., str. 64. - 65.
137. Bilješka 108., str. 64.
138. Bilješka 115., str. 64. - 65.
139. Bilješka 112., str. 64. - 65.
140. Bilješka 86., str. 65.
141. Bilješka 94., str. 62. - 63.
142. Bilješka 91., str. 63.
143. Bilješka 67., str. 65.
144. Bilješka 63., tjednik "Danas" pod naslovom "Strah od pučke fronte", Zagreb, 23.1.1990., str. 66.
145. Bilješka 136., str. 65.
146. Bilješka 63., tjednik "Danas" pod naslovom "Okružnica protiv komunizma", Zagreb, 26.12.1989., str. 67.
147. Bilješka 144., str. 67.
148. "Quadragesimo anno" i dr. Bičanić, "Katolički list" br. II od 14.3.1940., str. 121. - 123.
149. Članak "Moskovske impresije dra Bičanića", "Katolički list" br. 21 od 23.5.1940., str. 252. - 253.
150. Bilješka 129., str. 64.
151. Bilješka 63., tjednik "Danas" pod naslovom "Susreti s Budakom", Zagreb, 24.7.1990., str. 66.
152. Vojo Rajčević: Revolucionarni omladinski pokret u Hrvatskoj, sv. 2. (1929. - 1941.), Zagreb, 1979., str. 32. - 36., 147. - 150., 171. - 172., 193., 197. - 198., i Vojo Rajčević: Studentski pokret na Zagrebačkom sveučilištu 1918. - 1941., Zagreb, 1959., str. 220. - 227., 229., 248., 256. - 257. i 265.
153. Bilješka 63., tjednik "Danas" pod naslovom "Ubojstvo Krste Ljubičića", Zagreb, 2.1.1990., str. 64.
154. Bilješka 63., tjednik "Danas" pod naslovom "Teški dani za Kaptol", Zagreb, 19.6.1990., str. 67.

PRILOG ŽIVOTOPISU DRA MILE BUDAKA (III.)

(SV. ROK, LIKA, 30. KOLOVOZA 1889. — ZAGREB, 7. LIPNJA 1945.)

Treći sastanak Budaka s Mačekom bio je desetak dana prije münchenske konferencije velike četvorice (**Chamberlain, Daladier, Hitler i Mussolini**), koja je održana 29. rujna 1938. Velika četvorica predali su tada Njemačkoj Sudetsko Područje, koje je do tada bilo dio Čehoslovačke. **Budak** je tada predlagao, da se hrvatsko pitanje iznese pred veliku četvoricu⁶⁶.

Budak datira svoj razlaz s Mačekom prosinčkim izborima 1938. Budak izjavljuje komunističkom succu istražitelju u zagrebačkom zatvoru u svibnju 1945., da se je razišao s Mačekom, «prilikom izbora 1938. g. kada sam ja poslao *Hrvatskom dnevniku* malu bilješku da na upite mojih prijatelja odgovaram da svaki Hrvat mora glasovati za Mačekovu listu bez obzira na njegovu politiku i kandidata. Nakon toga je uslijedio u *Hrvatskom dnevniku* žestok napadaj na mene»⁶⁷.

Vjerojatno je najbolje označio tadašnji razlaz između Mačeka i Budaka hrvatski novinar **Matija Kovacić**: «Kada se dr. Budak vratio iz emigracije, nije kod dra Mačeka našao bliskost u gledanjima na borbu i hrvatsko pitanje uopće. Dr. Maček otklanja tada svaku suradnju s hrvatskim nacionalistima. Njegova želja za rješavanjem hrvatskoga pitanja u okviru Jugoslavije već je bila čvrsti cilj. Osim toga, dr. Maček je preko svojih ljudi u narodu osjećao, da se Hrvatska sve više revolucionira, što je ugrožavalo snagu stranke i Mačekov ugled. Tako nije bila moguća daljnja tjesna suradnja dra Mile Budaka s drom Mačekom»⁶⁸.

Koncem 1938., Dr. Mile Budak, uvidjevši novu političku situaciju u

Piše:

*Dr. Jere JAREB,
Loretto, Pennsylvania, SAD*

domovini, koja se je uvelike razlikovala od situacije iz početka 1933., kada je napustio domovinu, stavlja se na čelo domovinskog ustaškog pokreta. Profesor **Ivan**

Dr. Ivan Oršanić, jedan od poznatijih Mačekovih zatočenika

Oršanić (1904-1968.), jedan od glavnih ličnosti domovinskih ustaša, sjeća se tog razdoblja trideset godina kasnije:

«Konačno se vratio dr. Mile Budak, te preuzeo vodstvo domovinske ustaške fronte. Prvi do njega bio je **Kvaternik**. Budak se nije vratio sa znanjem dr. Ante Pavelića, nego po svojoj volji. **Dr. Mladen Lorković** se vratio svojom voljom, u inicijativi **Košaka**, koji je provodio politiku sređivanja Jugoslavije vraćanjem emigranata, i zato imao Mačekovu potporu. Meni se to politički stvarno jačanje Jugoslavije nije dopadalo, iako mi je bilo dragoo sresti se s Budakom i s Lorkovićem. S jedne strane likvidiranje emigracije povoljno je djelovalo za Jugo-

slaviju, no s druge strane činilo se to jačanje prividnim i zakašnjelim, jer su svi emigranti došli u sferu i atmosferu domovinske fronte koja nije bila ni HSS-ovska ni za Jugoslaviju, nego za nezavisnu državu. Tako ni Budak, ni Lorković, koji su stvarno priznali HSS, nijesu mogli politički djelovati u okvirima HSS nego u duhu nacionalističke tradicije, i biti za hrvatsku državu i praktički doći u sukob sa HSS. Lorković je prije povratka u Jugoslaviju napisao jedan članak za 'Hrvatsku Smotru' u kojem je najljepše pisao o HSS. Taj dio sam izostavio, jer je bio napisan u perspektivi njegovog vraćanja, ali ne u perspektivi političkog stanja domovine.

Ono što mi se nije sviđalo u našem razvitu bilo je logično ojačanje njemačke teze i germanofilskih ljudi kao što su bili Kvaternik i Lorković. Oni su se razvili u Quislinge, i kao takvi u moje prirodne protivnike»⁶⁹.

Oršanić loše ocjenjuje Budaka kao političara: «...bio je čovjek bez političkog talenta. S književnim autoritetom, ali bez izrađenog i izgrađenog političkog znanja. On je u Hrvatskoj nagrizao svoj autoritet kao intelektualac svojim prvim predavanjem koje je održao pred sveučilištarcima odmah nakon što se vratio iz emigracije. Pričanje bez dubine, nedostojno intelektualca. Pričati je znao lijepo. Bio je vrlo ugodan i simpatičan, ali površan»⁷⁰.

Koncem 1938. i početkom 1939. vrše se pripreme za izdavanje tjednika **Hrvatski Narod**. Prvi je broj izšao pod datumom od 9. veljače 1939., a posljednji, broj 56., ima datum od 1. ožujka 1940. Ban Hrvatske **Dr. Ivan Šubašić** zabranio je izdavanje tog tjednika istog da-

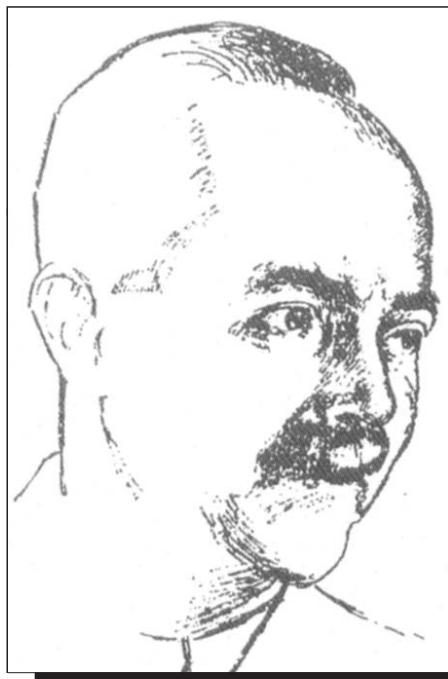
tuma, kada je izišao i posljednji broj, 1. ožujka 1940.

Od prvog do posljednjeg broja *Hrvatski Narod* podpisuje Dr. Mile Budak kao glavni urednik. U njemu vodi stalnu rubriku: «Poruke prijateljima», i objavljuje mnogo podpisanih i nepodpisanih članaka. U lipnju 1944. Budak reče novinaru **Stipi Tomičiću**: «Moram Vam ovom zgodom reći: Na tjednik 'Hrvatski Narod' ponosan sam kao na 'Ognjište'»⁷¹.

Izlaženje *Hrvatskog naroda* novčano je omogućio Dr. Vladimir Košak, koji je već od 1937. vodio novčano poslovanje domovinskog ustaškog pokreta⁷². Političkim urednikom *Hrvatskog Naroda* bio je Ivan Oršanić, koji je sjeća: «Kako sam ja bio politički urednik 'Hrvatskog Naroda', nastojao sam, što sam više mogao, da našu logičnu germanofilsku liniju učinim razboritom i umjerenom, te sam tako dolazio u izravni sukob sa starim Kvaternikom, koji je u svojoj servilnoj ambiciji ili pisao ili primao nemoguće članke, koje sam ja poslje korigirao i križao, što mi on nije mogao oprostiti. Došlo je i do otvorenog sukoba, koji se nije nikada izravnao. Kad me je on napao da sam to učinio samovoljno, Budak, kao glavni urednik, rekao je, da to nije točno. Naime, ni Budak nije bio tako neuračunljivi germanofil kao Kvaternik, koji je govorio nekada hrvatski, ali mislio uvijek njemački»⁷³.

Rijedko je koja novina (novine! Op. prir.) u modernoj hrvatskoj povijesti, odkada izlazi novinstvo, odigrala takvu političku ulogu kao tjednik *Hrvatski Narod* kroz trinaest mjeseci svoga izlaženja. Naklada *Hrvatskog Naroda* dostigla je 80.000 primjeraka. Ustaški domovinski pokret dobio je kroz to razdoblje organizacioni oblik, jer je skoro u svakom kotaru buduće Nezavisne Države Hrvatske bio imenovan

ustaški povjerenik i nekoliko tisuća Hrvata, uglavnom mladeži i mlađih osoba, položilo je ustašku zakletvu. Toj se ustaškoj organizaciji treba uvelike pripisati zasluga, da je rudimentarna organizacija hrvatskih

Dr. Mile Budak

državnih vlasti bila brzo, bez proljevanja krvi provedena u mnogim hrvatskim kotarevima u travnju 1941. Skoro svi ustaše povratnici iz ustaških logora u Italiji bili su među širiteljima *Hrvatskog Naroda* i članovi tajne ustaške domovinske organizacije. Budak će o tome izjaviti pred komunističkim istražiteljem: «I u *Hrvatskom Narodu* smo zastupali politiku oslanjanja na Osovini iz razloga, što su sve druge sile bile u savezničkim odnosima sa bivšom Jugoslavijom, te nam izbor nije preostajao. Akcionog odbora za našu akciju nije bilo, već se je mislilo i hvatalo veze da u svakom mjestu upoznamo ljudе, da u odlučnom času računamo s njima, što smo radili svaki u svom kraju. To je bio zapravo zametak organizacije u zemlji, a evidenciju o tim ljudima smo imali u upravi *Hrvatskog Naroda*»⁷⁴.

U listopadu 1939. — oko devet mjeseci iza početka izlaženja *Hrvatskog Naroda* — osnovana je u Zagrebu pripomoćna zadruga *Uzdanica*, «čiji su članovi bili svi ustaše»⁷⁵. Glavne osobe u organizaciji bili su Budak i Kvaternik. Prema Kvaternikovom iskazu pred komunističkim istražiteljem, na 7. veljače 1947., glavni cilj *Uzdanice* bio je: «stvoriti političku organizaciju sposobnu da u danom momentu bude pouzdana opozicija protiv nastojanja Mačeka i da može izići na izbore, a ekonomsko pomanjanje proganjениh pripadnika organizacije i njihovih obitelji bio je drugi zadatak. U prvom redu se je sastojalo to djelovanje na organizaciji, tj. postaviti u svim kotarskim mjestima i većim mjestima u zemlji svoje pouzdanike za prikupljanje članova. Zatim izdavanje lista *Hrvatski Narod* i prikupljanje abonenata, oglasa i suradnika. Treće, održavanje predavanja radi orientacije o događajima u zemlji i izvan zemlje»⁷⁶. Glavni predavači *Uzdanice* u Zagrebu i pokrajini bili su: Ivan Oršanić, Dr. Mladen Lorković, Jure Pavičić, Dr. Mile Budak i Slavko Kvaternik.

Početkom 1940. zaredala su hapšenja hrvatskih nacionalista i nastavljena su tokom te cijele godine. Na 6. prosinca 1940. bila je jedna skupina odpremljena iz zagrebačkog redarstvenog zatvora u Lepoglavu. Skupina od tridesetak osoba, među kojima su bili Ivan Oršanić, Dr. Mladen Lorković i Dr. Sime Cvitanović, bila je prebačena iz Lepoglave u logor Kruščicu kod Travnika, 28. veljače 1941.⁷⁷

Dr. Mile Budak bio je uhapšen 27. veljače 1940.⁷⁸, upravo iza završenog uređivanja posljednjeg broja *Hrvatskog Naroda* od 1. ožujka 1940. U zatvoru je štrajkao gladi u dva navrata. Na 11. travnja 1940. dogodila se je velika tragedija u Budakovoj obitelji. Njegova

vjerna žena i patnica doživjela je slom živaca i utopila se u bunaru njihovog malog vinograda u Zagrebu. Veličanstveni sprovod bio joj je u Zagrebu uz učešće velikog broja hrvatskih sveučilištaraca u vojničkim postrojbama i mnogobrojnih hrvatskih nacionalista 15. travnja⁷⁹.

Budak je bio pušten iz zatvora na dan smrti svoje žene Ivke, 11. travnja 1940. Poslije puštanja iz zatvora, Budak izjavljuje komunističkom istražitelju: «politički nisam djelovao iako sam se smatrao ideološkim vođom ustaškog pokreta u domovini. Djelovanje mi je bilo onemogućeno policijskim mjerama. Tako su se događaji razvijali bez mog učešća, a većina najvređnijih bila je u Krušćici u logoru. Veza između nas i inozemstva nije bila, bar po mome znanju. Dne 12. III. 1941. g. otišao sam u bolnicu i tamo operiran na žučnom mjeđuhuru, nekako oko 25. ili 26. III. 1941. g., 10. travnja zatekao me je u krevetu sa otvorenom ranom, te nisam učestvovao u proglašenju NDH»⁸⁰.

V.

ZA VRIJEME Nezavisne Države Hrvatske dr. Mile Budak bio je politički aktivan od 16. travnja 1941. do 5. studenoga 1943., kada je bio umirovljen. Od tada do konca rata pisao je književna djela, roman-grozd *Kresojića soj*, od kojih su tiskane tri knjige od planiranih šest (*Kresina, Gospodin Tome, Hajduk*), a četvrta knjiga (*Mala žena*) bila je u pisanju, kada je rat završio. Njegova politička aktivnost za vrijeme rata bila je na politički drugorazrednim dužnostima. Bez sumnje za to je bio razlogom Pavelićev odnos s Budakom.

Matija Kovačić, poznati predratni i ratni hrvatski novinar te glavni ravnatelj za promičbu 1942-1943., smatra, da Pavelićovo nepovjerenje

prema Budaku datira još iz 1920-tih godina. Osobni odnosi Pavelića i Budaka, premda su bili prvaci: «jedne te iste stranke Hrvatske Stranke Prava, nisu bili dobri već tamo od godine 1922. Dr. Budak smatrao je sebe vođom mlađih pravaša, a dr. Pavelić po svojoj naravi nije uza se rado gledao možebitne suparnike. Ja sam osobno bio primjetio, da na svim sastancima vodstva Hrvatskog

Jure Pavelić

Bloka nije prisustvovao dr. Budak, jer to nije želio dr. Pavelić.

Ovo stanje između njih dvoje nije se nikada popravilo. Što je dr. Pavelić bio dulje vremena u emigraciji, a dr. Budak u domovini stvarno na čelu ustaške revolucionarne borbe, nepovjerenje dra Pavelića prema Budaku raslo je više».

«...Nepovjerenje, koje je vladalo između njega i državnog poglavara, stvorilo je kod dra Budaka duševno stanje ogorčenosti u dalnjem javnom životu. Po položaju u Ustaškom pokretu on je uz Slavka Kvaternika po zaslugama najveći. Član je i Doglavljičkog vijeća, nu bez stvarnog utjecaja na život države. Imenovanjem za poslanika u Berlinu Pavelić ga stavlja na mrtvi kolosjek. Odstranjuje ga iz zemlje i stavlja u stanje, u kojem ima samo

izvršavati dane mu upute i naloge. Razočaranje dra Budaka je to veće, što ni njegovi odnosi sa Slavkom Kvaternikom — sigurno djelo intrige — nisu bili dobri. Tako se Budak od prvog dana NDH osjeća osamljenim i nezadovoljnim. Nakon svih onih samozatajnih zauzimanja za slobodu naroda nije zaslužio onakvo razočaranje.

Imenovan ministrom vanjskih poslova njegov utjecaj na život države nije pojačan. Time je došao u potpunu zavisnost Poglavnika. Ne znam zašto, no uvijek sam imao dojam, kao da je **dr. Budak imao neki strah od Poglavnika** kurziv od Jareba »⁸¹.

Marko Čović, hrvatski književnik i Budakov tajnik za vrijeme dok je bio ministar nastave 1941., slaže se s Kovačićevom ocjenom i dopunja je s nekoliko stvarnih podataka:

«Za vrijeme NDH, Budak je bio čitavo vrijeme nominalni Doglavljanik, ali stvarno jedan doglavljanik s malim slovom, s vrlo malim slovom. Nije nikada vršio nikakovu izvršnu vlast. Nije imao nikakove, a pogotovo ne odlučne riječi kod ozbiljnih i krupnih političkih odluka. I kao ministar 'Bogoštovljia i nastave', i kao poslanik u Berlinu, i kao ministar 'Vanjskih poslova' bio je sistemske sabotiran, čak i na čisto birokratsko-administrativnome području. Oni liparski emigranti, koji su preuzeli i predstavljali stvarnu vlast, i vlast, a često puta i pravo pravcato bezvlađe, pa su zato i prozvani 'rasovima' (očigledna aluzija na abesinski slučaj) nisu imali (nisu htjeli imati) nikakav politički kontakt sa samim Budakom. Oni su i kod neizbjježivih, sasvim protokolarnih susreta, upravo demonstrativno titulirali Budaka samo kao 'ministra', a nikako i nikada kao 'Doglavljanika'. Budak im je radi toga i prigovarao, ali se ti naši 'rasovi' nisu nimalo zbumjivali, pa nisu nikada, ama baš nikada titulirali sa-

moga Budaka stranačkom titulom Doglavnika, baš tako kao tu titulu nisu ni priznавали»⁸².

Još dva primjera navodi Marko Čović. Budakov tjednik *Hrvatski Narod* počeo je izlaziti kao dnevnik od 10. travnja 1941. «Imao je taj list i malu, jedva primjetnu bilješku, koja je govorila o tome, da je taj list osnovao i pokrenuo Mile Budak. Po nalogu samog Pavelića, po nalogu samoga šefa države, izbačena je i ta mala bilješka već nakon nekoliko dana.

U prvim danima NDH osnovan je i 'Osobni ured', koji je organizirao i vodio povratnik idealist **Vlado Singer**. To je bio neobično važan ured, jer se bez posebne potvrde toga ureda nije moglo dobiti nikakovo namještenje, nikakova dozvola za preuzimanje bilo kakovih državnih poslova, nikakovo promaknuće. Taj je ured ispitivao političku prošlost svih postulanata, pa je imao i gotove formulare. Najvažnija su, politička, pitanja bila: za koga je kandidat glasovao 1935. i 1938., i onda imena svih društava, u kojima je netko radio, imena političkih stranaka, kojima je pripadao, da li je već član Ustaškog pokreta, kada je položio ustašku prisegu, itd. Za sve su navode morala jamčiti dva svjedoka. Morala su biti dva podpisa zakletih ustaša ili drugih, istaknutih, nacionalističkih prvaka. Mogli su to biti podpisi i samih sveučilištaraca, pa i srednjoškolaca, najmlađih i najneiskusnijih članova i pristaša samoga Pokreta, ali nije vrijedio podpis Mile Budaka! Dugogodišnji šef samoga Pokreta u domovini nije bio dovoljno pouzdan, da potvrdi političku prošlost bilo kojega, pa i onoga najskromnijega Hrvata. Nije Budakov podpis na tim upitnicama vrijedio niti za traženje najobičnijega državnoga namještenja, pa niti za traženje podvorničkoga namještenja. Pitao sam Vladu

Singera: Kako je moguće? Kako je tako nešto moguće? I tko je dao taj i takav nalog? Dobio sam jasni i pošteni odgovor: 'I to je moguće! Nalog je došao s najvišega mjesta. Mi slušamo. Zato i ti — šuti i vrši svoju dužnost!'»⁸³.

Budakov je politički utjecaj, nakon travnja 1941. — piše Čović — bio »vrlo brzo i vrlo drastično

Budakov tajnik Marko Čović

smanjen, pa i sasvim suzbijen. Budak je poslan već koncem 1941. u 'drugu emigraciju' (berlinska ambasada), pa je onda nakon kratka i sabotirana ministrovana 1943. i činovnički i politički stvarno umirovljen i 'emigriran' — usred sata Zagreba!»⁸⁴ Čovićev je zaključak, da je Budak, već od travnja 1941., «...bio pri vlasti, samo pri vlasti, ali već određen za 'drugu emigraciju'...»⁸⁵

Profesor Ivan Oršanić, Budakov bliski suradnik 1939-1940., ocijenio je već u travnju 1941., da je hrvatska državna politika loše počela, te je nastojao, da bivše domovinsko ustaško vodstvo to pokuša ispraviti. «Zabrinut nad strahovito lošim početkom», piše Oršanić, «a upozoren primjedbom Lorkovića i Košaka o neznanju Pavelića, obra-

tio sam se na Budaka: 'Doktore, vidiš kako ide; da se nađemo mi iz domovine pa da razgovaramo'. Bilo je to poslije jedne ministarske sjednice u pola noći. Veli mi on: 'Nazovi me sutra ujutro, pa će vidjeti'. Malo me je lecnuo taj odgovor, jer nisam razumio kakvo jutro želi u 12 sati noći. Sutradan ga nazovem. Odgovori mi: 'Dogovorit ćemo se navečer poslije sjednice'. Poslije sjednice opet ga zapitam. Odgovorio mi je, nazovi me sutra ujutro. Nisam ga nazvao ni drugi dan, niti sam ikada više s njim razgovarao, jer se preda mnom otvorila jedna provalija bez rješenja»⁸⁶.

Oršanić zaključuje: «Budak je pred Pavelićem bio jedna nula, manji od makova zrna. Kasnije sam sve razumio. On nije smio napustiti emigraciju svojevoljno, bez dopuštenja Poglavnika... Priznajem da sam na jednoj od prvih sjednica vlade predlagao da bi Budak bio naš poslanik u Italiji navodeći kao razlog da zna talijanski, da je književnik i da će kao takav davati ugled Hrvatskoj. No Poglavniku to nije padalo na pamet, jer su njihove međusobne sklonosti nestale u emigraciji. Znam da Poglavnik nikada nije mogao čestito progutati ni Budaka, ni one koji su ga predlagali i s njim simpatizirali»⁸⁷.

Jedno od problema Budakovog političkog nastupa u prvim mjesecima NDH jesu njegovi proturski govorovi, koje je održavao na političkim skupštinama diljem Hrvatske, od nedjelje 25. svibnja do Velike Gospe, 15. kolovoza 1941., dakle kroz skoro tri mjeseca. Kroz to vrijeme Budak je govorio svake nedjelje u drugom gradu. Jedino nije bio izvan Zagreba u nedjelju 29. lipnja. Posjedujem bibliografske podatke o svim tim govorima iz dnevnika *Hrvatski Narod*, ali nemam njihovih tekstova. Bez sumnje i drugo hrvatsko novinstvo, zagrebačko i pokrajinsko, zabilježilo

je te govore, koje će jednom trebati pažljivo analizirati i vrednovati. Bilježim ovdje sve hrvatske gradove i gradiće, gdje je tada Budak govorio na narodnim skupštinama: Sv. Ivan Zelina i Marof (25. V.), Varaždin (dva govora, vjerojatno 25. i 26. V.), Gospic (1. VI.), Vukovar (8. VI.), Slavonski Brod (15. VI.), Vinkovci (22. VI.), Križevci (6. VII.), Karlovac (13. VII.), Pakrac (20. VII.), Gornji Kosinj (27. VII.), Ivanec (3. VIII.), Novska (10. VIII.) i Virovitica (15. VIII.).

Dr. Mate Frković — tadašnji ustaški stožernik u Varaždinu — prisustvovao je Budakovim govorima u Varaždinu (25. i 26. svibnja 1941.), gdje je Budak, izgleda po prvi puta, upotrijebio krilaticu «*Srbe na vrbe*». **Vinko Nikolić**, putujući Europom u ljeti 1965., postavio je o tome pitanje Dru Mati Frkoviću, koji je odgovorio:

«Nikada pri ocjeni njegovih Budakovih političkih izjava i čina ne smijemo zaboraviti, da je on od srpske toljage jedva ostao na životu. U interesu velikosrpske politike, u vrijeme kraljevske Jugoslavije, bilo je određeno, da on, kao nosilac hrvatske nacionalne i državotvorne misli u domovini, mora nestati, da bi se tim za vazda uništilo njegovo pero i bila dokončana njegova politička djelatnost. Iako je on bio i ostao pravi vjernik i poštivao Gospodnje zapovijedi; iako je njegova pjesnička narav zazirala od nasilja, pa bilo prema komu, to je ipak mržnja prema ubicama i tlačiteljima hrvatskog naroda, a, konačno i njemu samome, bila, s čisto ljudskog stanovišta, posve razumljiva. On je reagirao kao i svako ljudsko biće, komu neprijatelj sprema smrt te nastoji na njegovu grobu, kao i na grobovima drugih hrvatskih rodoljuba, slaviti svoju političku pobedu. Ta mu je spoznaja bila stalno pred očima i zaokupljala njegov

duh, koji je bio bogat alegoričkim figurama i pjesničkim srokovima, pa je i u političkim govorima ta davoritost za pjesničko oblikovanje dolazila do vidnog izražaja. Pogotovo u onim danima općenarodnog slavlja, kad je, konačno, bio ost-

Budakov tadašnji tajnik, Marko Čović, koji je prisustvovao većini tih govorova, ako ne i svima, ovako piše o Budakovom stavu prema Srbima u Hrvatskoj: «Budak je nekoliko puta i na raznim političkim skupštinama u Hrvatskoj formulirao stav jednoga državnoga naroda prema srpskoj manjini, a i prema svim drugim manjinama, u onoj poznatoj i komentiranoj narodno-govornički stiliziranoj frazi: *'I'l mi se ukloni — il' mi se pokloni'*».

«Budak je poručivao našim Srbima još 1941., da oni u Hrvatskoj, i u Državi Hrvatskoj, mogu biti i Srbi, ako to hoće, i ako je baš to ono, što oni žele, i ako se, doista, želete smatrati pravoslavnim Srbima (više pravoslavnima nego Srbima), ali ne mogu biti rušitelji Države Hrvatske! U Državi Hrvatskoj, ni oni, naši pravoslavci, pa ni drugi, ni oni drugi, ne mogu nikako i nipošto biti samo trojanski konji bilo kakavoga srbodržavnoga ili jugodržavnoga imperijalizma!»

«I zašto bi jedna takova poruka, izrečena nekoliko puta na skupštinama, na pučkim zborovanjima, i to od jednoga od predstavnika državnoga naroda, u onim prvim danima i tjednima najveće hrvatske euforije zbog same obnove i uspostave hrvatske države, a na račun jedne od narodnih manjina, izrečena na račun one narodne manjine u Hrvatskoj, koja nije bila nimalo lojalna prema hrvatskome narodu sve tamo od Khuenovih vremena, zašto bi ono Budakovo: 'U' mi se ukloni — il' mi se pokloni!', zašto bi ta poruka morala biti i tako odbojna i neprihvatljiva?»⁸⁹

Pred komunističkim sucem istražiteljem, 26. svibnja 1945., Budak je o svojim govorima izjavio: «Ja sam na početku NDH u više mjestu držao skupštine na kojima sam želio prikazati povjesnu važnost ostvarenja našega sna o državi i ujedno raščistiti naš odnos

Dr. Šime Cvitanović, jedan od zatočenika u Mačekovim konclogorima

varen politički program Stranke Prava, još je lakše razumljivo, da je pustio slobodu mislima i riječima, ne mareći toliko za sam sadržaj govorova, koliko za prigodni efekat. Vi ćete to kao pjesnik bolje razumjeti: njega je jednostavno riječ Srbe navela na srok vrbe, ne misleći na strahotu samog sadržaja. Pošto sam i sam bio prisutan, kad je izrekao tu krilaticu, nakon održane skupštine upitao sam ga, zašto se je tako izrazio, odgovorio mi je, mislim posve iskreno: 'Pa, eto, izletilo mi je!' Ja vrlo dobro znam, da su mu zbog toga mnogi zamjerili, i bilo mu je neugodno, da je tako ispalio, najviše radi toga, jer su to njegovi i naši neprijatelji često upotrijebili u svojoj propagandi, dramatizirali ga u svim dimenzijama, da bi na taj način opravdali svoje zločine, počinjene nad hrvatskim narodom još prije, nego je pokojni Mile tu krilaticu bio upotrijebio»⁸⁸.

Hrvatski židov Vlado Singer, šef Osobnog odjela Glavnog ustaškog stana

prema Srpsku. Intencija mi je bila tim skupštinama prirediti organizaciju ustaškog pokreta onako kako sam je ja zamišljao. O Srbima sam iznašao narodno iskustvo, koje nisam formulirao ja, nego sam narod. Nepovjerenje! To sam potkrepljivao narodnim frazama. Čuo sam već ovdje opetovano da sam negdje rekao i 'bježte psine preko Drine', ne sjećam se da sam to rekao, no da sam i rekao, bilo bi samo neukusno i uvredljivo, ali ujedno i tako u lošoj formi jedan dokaz više da mi nije nikada bila bliza pomisao da se može hrvatsko-srpski spor riješiti klanjem i ubijanjem, nego samo međusobnom izmjenom pučanstva»⁹⁰.

Bilješke:

66 Ilija Jukić bio je pozvan od Mačeka u Rogašku Slatinu, 27. IX. 1939., da se s njime posavjetuje u vezi Budakovog prijedloga. Jukić je savjetovao Mačeku, da ne iznosi hrvatsko pitanje pred Hitlerom, odnosno veliku četvericu. Ilija Jukić, «Neke misli uz osamdeset godišnjicu predsjednika dra Vladka Mačeka», Hrvatski Glas (Winnipeg, Kanada), br. 29., 20. VII. 1959. Jukić u drugom članku, objavljenom u istom tjedniku, br. 12., 20. III. 1961., tvrdi, da je taj razgovor između Budaka i Mačeka bio održan oko 20. rujna. Ako se točno sjećam, prigodom smrti Dra Ante Trumbića (umro 18. XI. 1938.) dnevnik *Hrvatska Straža* (Zagreb) pisala je, da je Trumbić dao savjet Mačeku, da iznese hrvatsko pitanje pred minchensku konferenciju. O tome nije ništa izneseno u knjizi: Ivo Petrinović, *Ante Trumbić: Politička shvaćanja i djelovanje* (Za-

greb: Nakladni Zavod Matice Hrvatske, 1986.).

- 67 «Zapisnik saslušanja Mile Budaka...», Krizman, *Ante Pavelić...*, nav. dj., 312. Ta Budakova izjava bila je objavljena i u *NHD* (Pittsburgh), VI., 53., 31. XII. 1938., «Izjava Dra Mile Budaka za vrijeme prošlih izbora». Dodajemo ovdje i mišljenje Vladete Milićevića o razlazu Maček-Budak, izneseno u njegovom referatu o ustaškoj emigraciji, 15. srpnja 1941., Krizman, *Ustaše i Treći Reich*, knj. 2, 385: «I zaista, dr. Budak po povratku u Zagreb posetio je u dva maha Gospodina Dr. Mačeka i nastojao je da se približi HSS, što mi je i sam Gospodin Dr. Maček rekao. Međutim, kaže mi Gospodin Dr. Maček, neki povratnici, među ovima Šuman Mate, poveli su akciju protiv Dr. Budaka i tražili da se ovaj izvede na sud zbog zlostavljanja emigranata u Italiji, kada je ovaj bio zapovjednik logora na Liparima, pa je Gospodin Dr. Maček morao da naredi prividno istragu, smatrajući da na ovaj način može stvari da odgovlači. Ovo je naljutilo Dr. Budaku i on se povukao i ubrzno se počeo da okružuje frankovcima....»
- 68 Matija Kovačić, *Od Radića do Pavelića* (Barcelona: Knjižnica Hrvatske Revije, 1970.), 106-107.
- 69 Ivan Oršanić, «Moj Nacionalizam i Ustašto», *Republika Hrvatska* (Buenos Aires), XXV., 101., travanj 1975., 55.
- 70 Isto, 65. Oršanićeva ocjena Budaka kao političara jednoglasno je prihvaćena od svih osoba, koje su o njemu pisale, ili se pak usmeno izražavale u nevezanim razgovorima.
- 71 Tomicić, nav. dj.
- 72 «Životopis novog ministra Nezavisne Države Hrvatske Dra Vladimira Košaka», *Hrvatski Narod* (Zagreb), III., 138., 2. VII. 1941.: «Financijalno je čitavi ustaški pokret počivao na radu dra Košaka, koji danas posjeduje veoma zanimljiv arhiv isprava i računa ustaškog pokreta, koji je vodio od godine 1937. do prevrata. U tom radu bio je jedan od glavnih pokreća lista 'Hrvatski Narod', kojemu je dao finansijsalu osnovu».
- 73 Oršanić, nav. dj., 55-56.
- 74 «Zapisnik saslušanja...», Krizman, *Ante Pavelić...*, nav. dj., 313.
- 75 Isto. Prigodom dvogodišnjice osnutka *Uzdanice*, održao je Budak govor preko zagrebačke radio stanice: Dr. Mile Budak, «Uzdanica hrvatska štedna i pripomoćna zadruga bila je uistinu ustaška organizacija», *Hrvatski Narod* (Zagreb), III., 254., 26. X. 1941., 3.
- 76 «Zapisnik saslušanja Slavka Kvaternika 7. II. 1947.», Krizman, *isto*, 315. Taj se zapisnik čuva u Arhivu Vojnoistorijskog Instituta u Beogradu (A-VII), pod signaturom: 0.9 7/2 1-145. Kvaternik je bio također preslušavan 23. X. 1946. i taj zapisnik Krizman itira, *isto*, 313-314. I taj se zapisnik nalazi u A-VII, pod signaturom: I. 0. 9 6/9 1-104. Ima stanovitih kontradikcija, odnosno dopunjavanja u oba zapisnika.
- 77 Jerko Skračić, *Pod drugim ključem* (Zagreb: Naklada pisca, 1942.), 19 i na koncu knjige fotokopija podpisa zatočenika, koji su prebačeni iz Lepoglave u Kruščicu, 28. II. 1941. Skračić radi bolesti nije bio prebačen u Kruščicu.
- 78 «Dr. Mile Budak uapšen», *NHD* (Pittsburgh), VIII., br. 10., 10. III. 1940.
- 79 «Slava gdje Ivki Budak!», *isto*, 19., 11. V. 1940. i Marko Čović, *nav. dj.*, 326-327.
- 80 «Zapisnik saslušanja...», Krizman, *Ante Pavelić...*, nav. dj., 362.
- 81 Kovačić, *nav. dj.*, 106-107.
- 82 Čović, *nav. dj.*, 171.
- 83 Isto, 177-178.
- 84 Isto, 177.
- 85 Isto, 179.
- 86 Oršanić, *nav. dj.*, 65. Oršanić je vrlo prikladno opisao Pavelićev stil vladavine: «Može biti čudno da je dr. Ante Pavelić simbolizirao jedinstvo ustaštva, bio njegov šef i ujedno tehnički realizator njegova nejedinstva. Zbog neprestanog straha da bi mogao biti likvidiran, on je stvarno želio da svakom ustašu od važnosti bude izravni šef i da ga povezuje izravno uza sebe i ima ga na uvid i povjerenju. Oni koji su bili ministri ili generali ili visoki ustaški dužnosnici ili u izvještajnoj službi, svi su bili u izravnom odnosu s Poglavnikom i bez ikakovih posrednika. Poslije ovih osoba izravnog i neposrednog povjerenja, kojih je moglo biti oko 40, dolazili su drugi po rangovima ili kao masa. Od tih četrdeset ustaša nije bilo ni dvojice međusobno stopostotnog osobnog povjerenja. Svi su bili razbijeni povjerenjem prema Poglavniku, koji je savršeno vješt manevrirao i intrigirao njihove međusobne odnose. On je dopustio lojalnost, vjernost i poslušnost samo prema sebi. Prijateljstvo između tri ustaška ministra, tri ustaška generala, tri ustaška izvještajca, doživljavao je kao opasnost, kao mogućnost urote, nelojalnosti, kao nešto što se ima nadzirati, razbiti i one mogući», *isto*, 57-58.
- 87 Isto, 65.
- 88 Vinko Nikolić, *Pred vratima domovine. Susreti s hrvatskom emigracijom 1965. Dojmovi i razgovori*. Knjiga druga (Pariz-Miinchén: Knjižnica Hrvatske Revije, 1967.), 176-177.
- 89 Čović, *nav. dj.*, 375-376.
- 90 «Zapisnik saslušanja...», Krizman, *Pavelić između Hitlera i Mussolinija*, 124, bilj. 145. U optužnički protiv Dra Ante Pavelića, koju je Okružno Javno Tužištvvo za grad Zagreb podnijelo Okružnom Sudu u Zagrebu, 7. svibnja 1956., citiraju se kratko govori Mile Budaka u Slavonskom Brodu (15. VI. 1941.), Križevcima (6. VII. 1941.) i Ivancu (3. VIII. 1941.). U tim citatima, kojima se ne navodi izvor, nema krilatice: Srbe na vrbe. Optužnicu je objavio u cijelosti Krizman, *Pavelić u bježstvu*, 463-502. Dodajmo ovdje i svjedočanstvo Luke Fertilia, novinskog izaslaniča hrvatskog poslanstva u Berlinu: «Kako li je strašna kleveta, da je Mile Budak mrzio Srbe, da je u NDH progonio Srbe, da ih je silio da se pokatoliče i pohrivate. Jedamput je planuo i rekao, da je svoje najljepše ljubavi posvetio bratstvu i jedinstvu Srba i Hrvata u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Ja znam i mogu dokazati, da je u Berlinu, kao poslanik NDH, odlučno i uspešno štitio Srbe i hrvatske Židove. Ali imena ne iznosim, jer bih morao reći, kako su mu se neki zahvalili. Nezahvalnost treba oprostiti, ali nikada zaboraviti»: Luka Fertilio, «Poslanici Nezavisne Države Hrvatske u Trećem Reichu: Mile Budak», *Hrvatska Revija* (Barcelona), XXIV., lipanj 1974., 146.

OD VLADAVINE LJUDSKE GLUPOSTI DO VLADAVINE ZDRAVE PAMETI

KOROV NA OGNJIŠTU

ILI - reci mi da ti ne kažem:

Svaka misao, kad je javno obzanimo podsjeća na naše lice: ona je unutrašnja slika naše osobnosti, pa i onda kad nastojimo nadići opavorenje tijela ostajući postojanima u svojoj savjeti.

Providjenje nam je dalo tu providnost po kojoj je teško dati tijelu onaj izraz koji mi intimno ne osjećamo. Kao i moć nadilaženja i osipanja tijela i patvorina duha kako bismo se sabrali i opstali postojanima po savjeti.

Može se sve vidjeti i iz ptičje i iz žablje perspektive - ako u tu viziju ugradimo prevenstveno sebe: ta virtualnost ništa ne mijenja u stvarnosti u svijesti onih koji znaju da je i šarlatanizam znanstveno promišljen, ali ne u funkciji potrebe koherencije između virtualnog i stvarnog, nego da zavede u zabludu neuke i naivne. Staljinizam je na znanstven način pokušao raščovječiti ljude - "ubiti Boga" u čovjeku usahnjenjem njegove savjeti u svijesti. Kao i u Sotoninu laboratoriju u Guantanamu, gdje Mengelove i Lisjenkove kolege proučavaju metode po kojima se od predanog vjernika u Stvoritelja može napraviti ateist i poslušnik malih bogova na vlasti. N. B. I u nekim zapadnim zemljama psihiyatри igraju sve uočljiviju ulogu u kojoj su igrali sovjetski šarlatani po psihotjurama.

Da su te šarlatanske prestidigitacije u stanju proizvesti teške i fizičke i psihičke patnje ljudi, to je dokazala povijest hrvatskog naroda u vrijeme staljinističkog antistaljinizma, a da sve to trajno ne može korumpirati ljudsku izvornu čovječnost, jer se novi ljudi uvijek rađaju nenačeti i protiv toga nikakvi Mengeli ne mogu apsolutno ništa trajnog postići. To je opet dokazala i suvremena hrvatska stvarnost: kauciju za dugogodišnje napore staljinista da nas raščovječe programirao je Istok, a omogućio pak

Piše:

prof. Mirko VIDOVIC

Zapad. On je učinio mogućim i opstanak staljinista na vlasti i iza grotesknog paravana **Stjepana Mesića** nastavio je gušiti ono što prije nije mogao metodama otvorenog totalitarizma - ubijati u nama: vjeru, ljubav i nadu. Vjeru u sebe, ljubav prema bližnjemu kao prema sebi i nadu da ćemo se izbaviti iz vladavine ljudske gluposti i izići u Bogom danu prirodi - u vladavinu ljudske zdrave pameti.

I mi smo imali svoje kvislinge: oni su izričito bili protiv obnove hrvatske državne samostalnosti, za održanje neke 'konfederirane' Jugoslavije i ništa nisu učinili da iz hrvatske stvarnosti eliminiraju korupcionaše - propovijednici kolektivnosti prvi su počeli krasti i otimati šakom i kapom. Te pošasti se je nemoguće oslobođiti bez dobro osmišljenog **zakona lustracije**, koji će tom bolesnom balastu onemogućiti ostanak na položajima na kojima se donose odluke ili izdaju zapovijedi. A što se tiče drugih mogućnosti da dođu do mirovine - i uškopljeni konji služe svojoj svrsi.

Uprizorenje Budakova ognjišta, dramatizacija Tita Strozzija, izvedba u Zagrebu

Što se tiče hrvatske državne samostalnosti, ideja njezine obnove je začeta i razvijana - prvenstveno diplomatskim radom HNV-a - u emigraciji, presaćena na domovinsko tlo i tu razvijena u dimenzijama normi i normalnosti do pobjede u Domovinskom ratu, koji je, što se sveukupnog koncepta tiče, vođen iz emigracije. To najbolje može dokazati u šutnju zakopani **Dr. Marko Veselica**. Kad hrvatska nacija sazna za tu istinu, to će na staljinističke sablasti, koji se održaše u svim porama javnog života, djelovati kao sunčevi zraci na vampeire u cik dana.

Oni ne daju doći do riječi živima, da ne bi rekli riječ promišljenu o njima, a u zadnje vrijeme počeše napadati i mrtve, jer bi istina o mrtvima još više upotpunila istinu o njima: oni se panično boje istine.

Ispast će, i to ne za dugo, da će povjesna zasluga **Mile Budaka** biti i u tome što je, šezdesetak godina nakon svoje mučeničke smrti, učinio da živa i kreativna inteligencija u Hrvatskoj bude prva koja je bacila šaku zemlje na lijes ponovno pokopanog vampira - OZN-e. Junačko ognjište hrvatske nacije, Matica hrvatska je opet predvodila u devampirizaciji Hrvatske i

upokojenja svih mrtvih. Hrvatska inteligencija je, poput s "Deklaracijom o hrvatskom književnom jeziku" iz 1967., svojom promišljenom Izjavom o rušenju Budakova spomen-humka (jer mu se još uvijek ne zna za grob), postala više nego li povjesnom opoz-

čizmi, koju valja obrisati - udarom desne noge u njihove sakrivenе i zamaskirane obrazе, izbaciti ih iz kuće poštenih u oganj prezira koji su proizveli u miru svijesti svojih žrtava. U vučju družinu kojoj su bliže nego li uljudnom društvu!

u Europi!) nije bilo organizirane ni fašističke ni nacističke stranke, a nije ni moglo biti, jer ni jedan politički pokret u Hrvata između svjetskih ratova dvadesetog stoljeća, pa ni za vrijeme drugog svjetskog rata, nije išao za tim da osvaja tuđe zemlje i da pristaje uz ikakvu ateističku ideologiju - ni crnu ni crvenu. Koga začuđuje činjenica da je Maks Luburić pregovarao sa šefom hrvatskih komunista Andrijom Hebrangom ili Vladkom Mačekom o - opstanku Domovine. Ideologija je stvar o kojoj treba misliti nakon osamostaljenja, a na osamostaljenju trebaju svi složno raditi, pa makar svaki za svoj račun.

Kad čujemo od pljosnatih mozgova (bez savjesti), da je u vrijeme divljanja ideološkog poganstva poražen fašizam, a da je taj poraz u prvom redu djelo komunističke internacionale, onda upućeni mogu shvatiti samo to da imaju posla s budalama koji zbilja ne znaju ni što rade ni što govore. Bitna odlika budale je da svojim kategoričkim tvrdnjama dokazuju samo svoje neznanje. Jer, kad se izbližeg pogleda, onda ćemo zorno vidjeti da je španjolski Židov Francisco Franco svojim para-fašističkim pokretom porazio u Španjolskoj - komunizam. A budući da se komunizam nije uspio održati u ljudskoj stvarnosti Europe kao ideološka dominanta, jer je nakon poraza u Španjolskoj, izveo i u SSSR-u svojevrsni hara-kiri, onda ćemo se - uzimajući bar to u obzir - upitati:

Ako je Franco porazio komuniste, a zatim sam, i to dobrovoljno, napravio hara-kiri falangizma (Eviva la muerte!), dovodeći na položaj vrhovne vlasti izuzetno demokratski nastrojenog španjolskog kralja Juana Carlosa de Borbon y Borbon, te ako su i u Španjolskoj, poraženi komunisti, izvršili hara-kiri i u ostalim zemljama Europe, posebno u SSSR-u, čemu služi svađa oko mrtvih sablasti i kome me potrebno iskapanje vampira u nadlagivanju budala? Sudbina ideološkog i svakog fanatizma je - samoubojstvo na apogeji svoje moći - udarom glave o zid besmisla. Ili

Budakovo ognjište u dramatizaciji Vojmila Rabadana, izvedba u Sofiji.

cijom ideološkim fanaticima i crne i crvene tinte. Što može očekivati neka vlast koja je prevarila narod, jer je nakon izbora počela djelovati suprotno od onoga zbog čega je bila izabrana - zamahom konvergencije smiriti i izmiriti razrožnosti - a zatim demonstrativno, pod firmom demokracije, stala djelovati kao u doba staljinizma: nevjerojatno porazno na moral ljudi djeluju jalova upornost stupidizacije nacije u Hrvatskoj tamo gdje kreativna inteligencija ne želi biti i gdje subvencije odnose u džepovo primitivnih laskavaca gluposti i taštini onih koji ništa nisu znali ponuditi naciji za izlazak iz moralnog pauperizma pak se sva njihova teorija svede na kavanske klapre i prigodne samodopadne nazdravice.

Aferom pljuvanja po hrvatskoj povijesti, posebno one iz vremena divljanja ideologija (tridesetih i četrdesetih godina prošlog stoljeća) za koje hrvatski narod nikad nije glasao - oni su mi se popišali po desnoj

Zaprepašćujuće zvuče riječi jednog od tih podrepaka, kad mi reče: "Samo lud čovjek može vjerovati da bi se iznošenjem istine Hrvatska mogla učiniti boljom". U svijesti i ne samo kršćana (koji u Hrvatskoj predstavljaju absolutnu većinu pučanstva) bit našeg života je težnja k istini da bismo mogli biti slobodni. Niti je moguće biti slobodan izvan istine niti pak biti sretan izvan slobode. Samo staljinisti i nacisti misle da je sloboda isto što i laskanje robova svojim nemilosrdnim gospodarima. Kad je ljudska duša puna ljubavi prema istini i na robiji se osjeća slobodnom. U tom osjećaju oni što nam čine зло - ne znaju što rade, prema njima se osjeća neki čudni i posve novi osjet - samilosnog straha gladijatora od gladnih životinja u koloseumu. Zvijeri i njima i gladijatorima i izgladnjelim životinjama rukovode s položaja počasne lože.

Elem, istini za volju, u Hrvatskoj (kao u jednoj od vrlo rijetkih zemalja

međusobnim poništenjem "borbe suprotnosti". Eviva la vida!

N.B. Ta svađa ne postoji u Španjolskoj koja se je tih sablasti oslobođila, nego li u onim zemljama u kojima vampiri nisu dovoljno duboko zakopani u zaborav. U Španjolskoj se zna za grobove strijeljanih - pa i za grob **Federica Garcia Lorca**, a u Hrvatskoj ne: ni za grob Mile Budaka, ni za grob hrvatskog antifašističkog vođe Andrije Hebranga - uza sav privid 'tranzicije' iz jednoumlja u bezumlje!. U Hrvatskoj, za razliku od Španjolske, nad i jednima i drugima je trijumfala staljinistička mafija uz pomoć naših zapadnih "prijatelja" koji su ugostili izabranovo vodstvo Hrvatskog njima prijateljskog naroda - HSS-a.

U Hrvatskoj je nemoguće podići spomenik niti na fiktivnom grobu Mile Budaka, a Španjolci su pokupili posmrtnе ostatke i falangista i komunističkih republikanaca i sve ih zajedno sahranili u velebnu grobnicu *Valle de los Caídos*. Na grobu zavađene braće opamećeni preživjeli se bratime - u Španjolskoj se je povijest stvarno dokazala kao - "magistra vitae". U Hrvatskoj, pak, vampiri kolo vode u ranu zoru kad u Svetom Roku buldožerima kradu pokoj mrtvima. "Mi smo usvojili vrijednosti zapadne Europe"- izjavili **Ivo Sanader** - i tako prizna da hrvatska pravna, civilizacijska i kulturna baština idu u drugi plan. A "Zapadna Europa" je toliko stvari naučila od Hrvatske, u prvom redu parlamentarizam, pravni poređak te - uzvišenu svijest o sebi i ravнопravni položaj nas u općeljudskom bratstvu.

Čini se da su se neki domovinski obraćenici s jednoumlja na bezumlje više odnarodili od emigranata. Takav je slučaj, prema proroku Ezekijelu, bio i sa Židovima nakon što su ih Iranci oslobođili od Babilonskog ropstva.

Nikom na svijetu nije palo na pamet da od španjolskih vlasti traži da poruši spomenik u *Valle de los Caídos*. Nije ni u Hrvatskoj. Tako nešto je moglo pasti na pamet samo blesavim mazohistima koji se panično boje istine - o sebi i kad se radi o istini o dru-

gima. Što t□ sablasti imaju tražiti u Europi koju u svemu vodi uzvišeni smisao za istinito i pravedno?!

Teško je podnositi sveprisutnu servilnu tintu kojim piše (i diše) većina tamošnjih uvodničara i komentatora i to 15 godina nakon urušenja 'jednoumlja' u crnu rupu bezumlja - poput ugašenog vulkana u kojem se više ništa ne crveni niti riga paklene sumporne pare.

Na žalost, nedostatak savjesne pre-

Pokojni Dr Mile Budak, je izmakao fašističkoj željeznoj štangi u zatiljak usred Zagreba, ali ne i komunističkoj "Prokrustovoj postelji" na kojoj ga skratise za glavu. On je u vrijeme ustaške vlasti u Zagrebu spasio komunističkog ideologa **Miroslava Krležu**, koji, u zagrebačkom časopisu "Danas" naziva Milu Budaka "*ona dobričina iz svetog Roka*".

Dr Budak je orwellovski cromwelliziran: kako pod njemu podignutom

Izručeni pripadnici Hrvatske državne vlade

ciznosti ne može se nadomjestiti ni vulgarnim dosjetkama i u napisima nekih sveučilišnih nastavnika u profanom tisku (svaka čast izuzetcima od njih **Dru Ivanu Juriću** i ministru **Draganu Primorcu!**). Očito je da se u Hrvatskoj nisu promijenili ni nastavnici u novinarskim školama. Ti bivši ovisnici o volji tuđina trse se iz petnih žila da što više umanje slobodu mišljenja jer bez toga je teško isprati iz vela domovine kvislinski način vladanja. Domovinski rat se, eto, dogodi kao neka samoupravna rotacija: "tko bi gori eto doli, a tko doli gori ustaje" zapisa dubrovački knez i bard **Dživo Gundulić**. Na pozornici se smjenjuju jedni te isti - mijenjaju stolice i čitaju zapovijedi gospodara, okultnih sila. Jer takva je volja stranih korifeja, koji kao da nikome u Hrvatskoj ne dopuštaju da živi po svojoj savjesti i s ponosom slobodnog čovjeka.

znamenu u Sv. Roku ne nađoše nje-govo tijelo da ga objese, oni su nje-govo ljudsko dostojanstvo (koje ne smije biti uskraćeno ni mrtvima!) izvrgnuli javnom ponižavanju **Jovankinih** pudlica i **Jožinih** šarplaninaca. No njegove žive kolege, koji svako ljudsko biće poštuju onakvo kakvo ono jeste uz neupitno pravo da se o svemu kaže puna istina, jer se istine boje samo kriminalci, zaštitiše njegovo ljudsko i hrvatsko dostojanstvo. I to dostojanstvo, zahvaljujući savjesnim piscima s kojima Hrvatska može sad trajno računati - bit će sve više i češće spominjano kao efikasno sredstvo za suzbijanje vlasti laži i podlijih smicalica.

Ostat će napokon, kad oni budu zaboravljeni, legenda o seljačkom Orfeju čije je djelo najveći i najtrajniji - definitivno neuništiv - spomenik jednog vremena, kad je mali seljački narod sve izgubio, ali ne i dušu, u ko-

joj je sve virtualno opstalo da bi se u Domovinskom ratu preporodilo. Mali ljudi koje je stric Mile toliko volio u svojim knjigama, nosit će ga trajno u svom srcu kao dokaz da ni jedan čovjek za života nije ni andeo ni vrag, a da zli ljudini mrtvima ne daju mira, jer ne mogu dopustiti da se o mrtvima govori sva istina (a ne samo tamna strana) čitava istina, ali s poštovanjem, jer se mrtvi ne mogu braniti - spomen na njihove dželate upire prstom na žive i nekažnjene kriminalce i njihove sljedbenike.

Velika je razlika između jednih i drugih u "aferi spomenik Budaku": onih koji digoše svoj glas protiv staljinističkih vampira i onih koji jedva dočekaše da stave na uslugu skrnaviteljima. Kad ljubav prema istini dođe pod udar korumpirane mafije na vlasti, onda se jebenstvene pridvorice odvezu s lanca: razgalame se na sve strane i Jovankine pudlice i Titovi šarplaninci. Kad im grlo zamukne, onda se glas razuma javi svojim prirodnim ljudskim govorom u ozdravljenju koje dokaže tišina. Savjest svijeta to osjeća kao intimno uočenu istinu u svakoj svijesti.

Srećom pa je u pravo vrijeme i s dostojanstvenim autoritetom još papa **Lav XIII.** (*Rerum novarum*) shvatio marksističku dijalektiku i dao joj točnu i logičnu te znanstveno neospornu definiciju - "intrensečno perverznan". Sve čega se ti dijalektičari-mitomani dotaknu izopaci se do ne prepoznatljivosti. En depit du bon sens, quoi.

Tako nešto može se reći i za Mesićevu mešetarsku nekrofilnu i servilnu infrakulturu u Hrvatskoj u post-tuđmanovskom post-olujnom periodu: na kršu poslige rsuma. U zagrebačkom tjedniku "*Danas*" savezni predsednik i Vrhovni komandant JN-a, Stjepan Mesić je, nakon "tragedije na Plitvicama!" i uoči plebiscita za samoodređenje, izjavio - na naslovnoj stranici! - "Rata neće biti", te precizirao, da JNA nije ni na jednoj ni na drugoj strani, ona da drži pozicije razdvajanja sukobljenih strana. Kasnije su tu "zapovjednu neodgovornost" pokušali navaliti na leđa **Alije**

Optuženici u procesu nadbiskupu Stepincu, ilustracija komunističke "pravde"

Izetbegovića, nakon što je Stjepan Mesić, sad kao tajnik HDZ-a, otisao iz Zagreba u Široki Brijeg da smijeni **Stjepana Kljujića** i da na njegovo mjesto postavi **Matu Bobanu** - šefa tendencije centrifugalne sile. Počinili su ono što im je bilo izričito i ope-tovano zabranjeno ...

Korov staljinizma osjeća se i u retrokapitalističkim mafijaškim odnosima, posebno u jednodimen-zionalnosti dramatičnog nesala-ženja pljosnatih mozgova s crvenom niti socrealističkog moraliziranja i podilaženja 'nevidljivom bratu' pod maskom. Iznenaduje upornost u njihovim patvorinama da dokažu da nisu ono što jesu i da su ono što nisu.

Vrijeme je da ovaj narod osjeti da je s nezavisnošću došlo vrijeme kad je sloboda jedina u stanju da održi krvavo postignutu nezavisnost. A sloboda je sve drugo do li servilnosti u odnosu na onoga tko je izabran da služi narodu pokazujući primjer zakonitog ponašanja, a ne da ga pred sobom goni kao stoku.

Hrvatski narod se je samoodredio protiv izričite volje ponuđenih mu 'vođa', a to je mogao učiniti samo izuzetno civiliziran narod čiji mentalitet nisu uspjeli otupiti ni strane ni domaće siledžije. Budućnost hrvatskog naroda mora biti građena na tri temeljne odlike njegova posebnog

mentaliteta neovisno od svih ideoloških nasrtaja u njegovoj dugoj čovječnoj povijesti: *vjera, ljubav i nada. Vjera u samoga sebe kao slici i prilici Stvoritelja, ljubav prema bližnjem kao prema samome sebi i nada da će, oslobođen ljudske gluposti, poživjeti u miru i slobodi vlasti zdrava razuma.*

Treba ovaj narod koji se je: samoodredio, samoobranio i samoorganizirao zaštiti od napasne korovi ljudske gluposti i neprestanom karnevala sablasti ideoloških samozanjekanih otpuštenjaka.

Rasisti, marksisti i jugoslaveni su bili podržavači negativnih hipoteza i to je očit dobitak za pozitivnu znanost. No, među njima koji agresivno i uporno nastoje održati negativne hipoteze u našoj stvarnosti, to su - nepokopani mrtvaci koji smrde po javnim estradama.

Ljudski je nastojati da ih se pokopa uz minimum formalnosti. Ljudski je i ne poniziti ih mrtve premda nakon toliko zabluda i upornosti u pokušajima da raščovječe različite od sebe zaslužuju da im se na bilig napiše: requiescant in infernum.

Gledajući, naime, neostaljinističku izvraćeno-jaketsku tiradu sa ždanovskim happy-endom "*Kako ubiti predsednika*", u jednom kazalištu u Hrvatskoj koncem rujna 2004.,

čovjek osjeti vrtoglavicu kao da pada u rupu duboku pedeset godina. U svijesti da je vidimo padanje autora i izvođača te pomaganje, uhvati nas neka vrsta samilosti prema piscu, izvođačima pa i prema publici koja još nije imala sreću da osjeti nadahnuće koje budi i snaži ponos na to što smo čitavi ljudi, a ne frustrirane potroševine. No, nakon par sati tog osjećanja samilosti čovjek se umori i izide iz gledališta razočaran. U tom stanju samilost preraste u gađenje i potrebu da izidemo na čist zrak, u prirodu koja se bratimi s nenačetim čovjekom.

Tajkuni - ti bivši stupovi kolektivističkog režima i šefovi - samoupravljači - osiromašili su ljudski rod sileći ga da vjeruje u svoju duhovnu pauperizaciju kako bismo prihvatali bijedu kao svoju sudbinu kada, grabeći opšta dobra za sebe i među sobom - ja tebi ti meni - osiromašuju narod lažući mu o spasonosnosti odričanja od svoje slobode u ime nekih - opet! - internacionalističkih idea. Od nositelja ideje proleterskog internacionalizma, pretvorio se u nositelje ideje tajkunske globalizacije. Misleći da ih nitko nije na vrijeme pročitao i da ne će daleko stići s pokradenim općim dobrom.

Iluzorna je demokracija u državi u kojoj glavnina kapitala potječe od uzurpiranog općeg dobra, uz izravno

Hitler i Staljin nad podjelom Poljske (karikatura iz 1939.): gdje su bili današnji "antifašisti"

sudioništvo vodećih političkih stranaka. Kad 'sponsoriranje' u toku izborne kampanje ovisi o milosti tajkuna, onda vladavina tako izabranih postaje suodgovornost za lopovluk pak treba svaki dan nadlagivati da se ne vidi šta se zbiva u zagrebačkoj

"Jelsi" kad se razbije sijalica u noći. Nagrađuju se jebenstvene pridvorice i iz narodne blagajne financiraju mutivode koje ne dopuštaju jasnoću u stvarima javnih poslova.

A plemenite ideje koje nastaju i razvijaju se u ljubavi prema istini (najčasniji način pokazivanja ljubavi prema bližnjima!) oni nazivaju opasnim idealizmom s kojim se mafija na vlasti i uz jasle ruga s drugima jer nije u stanju pokazati uljudno lice. Oni lažu!

Laž je logika ljudske gluposti i iz toga ne može proizići nikakvo opće dobro.

Lažovi uvijek imaju sakrivene lopovske nakane: da sakriju svoja nedjela svjesni da, čineći sebi zadovoljstvo moraju trošiti tuđa prava drugima na žalost. Srećom pak je laž intrensečno sterilna. Potroši se u samoj sebi i nestane u vremenu. Ljudskoj prirodi dano je svojstvo da rado pamti dobro i relativno brzo zaboravlja zlo. (Izvadak iz opširnijeg eseja, nap.ur.)

Prizor s montiranih suđenja od 1945. naovamo

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXX.)

2230. MILOVANOVIĆ, Marica (Filip) - rođ. 22.06.1914. u Petričkom, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda U Bjelovaru po ZPND čl.3.t.14. na 6 god. zatvora.

2231. MILIČEVIĆ, Ante (Stjepan) - rođ. 20.09.1937. u Grabu. Osuđ. 1963. presudom Okružnog suda Osijek po KZ čl. 303/2 na 1 god. zatvora.

2232. MILIČEVIĆ, Zlata (Ljudevit) - rođ. 09.09.1921. u Bjelovaru. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 3 god. zatvora.

2233. MILIĆ, Štefica (Mijo) - rođ. 20.12.1923. u Žumberku. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Nar. suda Karlovac po ZPND čl.3.t.6. na 2 god. 6 mjes. zatvora.

2234. MILIĆ, Roza (Grga) - rođ. 01.01.1903. u Čazmi. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 13 god. zatvora.

2235. MILINOVIC, Andja (Tadija) - rođ. 26.12.1924. u Osijeku. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Osijek po ZPND čl. 9. na 18 mjes. zatvora.

2236. MILINOVIC, Matilda (Rafael) - rođ. 01.09.1922. u Grubišnom Polju. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Narodnog suda Daruvar po ZPND čl. 3. t. 3. na 1 god. zatvora.

2237. MILKOVIĆ, Marija (Martin) - rođ. 24.10.1915. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 3 god. zatvora.

2238. MILOBAR, Luka (Petar) - rođ. 01.01.1905. u Zagrebu. Osuđ. 1951. presudom Okružnog suda Banja Luka po KZ čl. 106. na 15 god. zatvora.

2239. MILOŠČIĆ, Kata (Karlo) - rođ. 13.04.1920. u Dugom Selu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po UVS čl. 15. na 14 mjes. zatvora.

2240. MILOŠEVIC, Ana (Pavo) - rođ. 01.10.1916. u Bebrini. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda po UVS čl. 13. na 15 god. zatvora.

2241. MILOŠEVIC, Danica (Granirad) - rođ. 01.01.1923. u Titelu. Osuđ. 1950. presudom Okružnog suda Rijeka po PROTIV PORETKA na 18 mjes. zatvora.

2242. MILOŠEVIC, Nedeljko (Ilija) - rođ. 01.01.1933. u Španatu. Osuđ. 1972. presudom Opć. suda Virovitica po čl. 119/3 na 3 mjes., zatvora.

2243. MILOŠEVIC, Veronika (Josip) - rođ. 07.02.1920. u Valturi. Osuđ. 1949. presudom Okružnog suda Labin po UVS čl.14. na 4 god. zatvora.

2244. MILOVAC, Andrija (Petar) - rođ. 14.01.1901. u St. Gradiški. Osuđ. 1945. presudom V. S. Šibenik po čl. rad kod okupatora na 16 god. zatvora.

2245. MILOVAC, Grgo (Josip) - rođ. 12.03.1911. u Starigradu, Benkovac. Osuđ. 1945. presudom Okr. suda Zadar po ZPND čl.3. i 4. na 5 god. zatvora.

2246. MILUN, Zdenka (Franjo) - rođ. 10.10.1924. u Zagrebu. Osuđ. 1950. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl.9.st.1. na 1 g. 8 mjes. zatvora.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

2247. MILUTIN, Erika (Erik) - rođ. 02.01.1911. u Grazu, Austrija. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Split po ZPND čl. 3. t. 14. na 12 god. zatvora.

2248. MILJEVIĆ, Ana (Ilija) - rođ. 12.06.1906. u Privlaki. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 8 god. zatvora.

2249. MILJEVIĆ, Marica (Stjepan) - rođ. 13.12.1922. u Privlaki. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Osijek po na 6 god. zatvora.

2250. MINERAK, Stjepan (Karla) - rođ. 25.06.1896. u D. Miholjcu. Osuđ. 1945. presudom V. S. Obl. Slavonije po UVS čl. 14. na 10 god. zatvora.

2251. MINOVEC, Kata (Đuro) - rođ. 01.01.1891. u Hunjanima, Čazma. Osuđ. 1947. presudom po ZPND čl.3. t. 14. na 2 god. zatvora.

2252. MIOČI, Andrija (Anka) - rođ. 01.01.1903. u Kolarovu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Bjelovar po UVS čl.14. na 10 god. zatvora.

2253. MIOKOVIC, Mirjana (Stevan) - rođ. 22.12.1921. u Dalju, Osijek. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 16 god. zatvora.

2254. MIOMARIĆ, Milica (Antun) - rođ. 21.09.1919. u Bjelovaru. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Nar. suda Bjelovar po OZ čl.l.t. 5,7,13. na 4 god. zatvora.

2255. MISCELLER, Blanka (Stjepan) - rođ. 30.01.1920. u Senjakezu, Mađarska. Osuđ. 1949. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 2 god. zatvora.

2256. MISNEER, Dolores (Ljudevit) - rođ. 20.12.1925. u Vraždinu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 5. 16. i 17. na 1 god. zatvora.

2257. MIŠAK, Josipa (Mijo) - rođ. 19.03.1903. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 3. na 2 god. zatvora.

2258. MIŠKOVIĆ, Mira (Stjepan) - rođ. 30.10.1926. u Špišić Bukovici. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 8. i čl. 9. na 7 god. zatvora.

2259. MIŠKULIN, Juraj (Božo) - rođ. 16.04.1908. u Švici. Osuđ. 1945. presudom Okružnog suda Gospić kao ustaša na 12 god. zatvora.

2260. MIŠKULIN, Katica (Đuro) - rođ. 25.11.1900. u Novom Lipičkom, Gospic. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Kot. Gr. Zagreba po ZPND čl. 8. t. 1. i čl. 11. na 1 god. zatvora.

2261. MIŠKULIN, Nada (Ivan) - rođ. 15.05.1924. u Splitu. Osuđ. 1945. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 3. na 5 god. zatvora i ponovno osuđ. 1950. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 3. na 3 god. i 6 mjes. zatvora.

2262. MITAR, Kata (Ivan) - rođ. 01.01.1903. u Donjem Komarevu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.3. t. 14. na 1 god. zatvora.

- 2263. MLABENOVIĆ, Jagica** (Pavo) - rođ. 01.01.1880. u Golubovcima. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Sisak po ZPND čl.3.t.14. na 3 mjes. zatvora.
- 2264. MLINARIĆ, Mandica** (Petar) - rođ. 13.03.1930. u Vinkovcima. Osuđ. 1947. presudom po ZPND čl.14. na 18 mjes. zatvora.
- 2265. MOČIĆ, Marija** (Mirko) - rođ. 25.04.1922. u Zagrebu. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. i čl. 9 na 9 god. zatvora.
- 2266. MODRIĆ, Roza** (Grga) - rođ. 12.12.1918. u Palančanima, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 10 god. zatvora.
- 2267. MOFERDIN, Anica** (Josip) - rođ. 13.06.1922. u Adolfovcu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 3. na 7 god. zatvora.
- 2268. MOGUŠ, Tonka** (Jozo) - rođ. 15.05.1925. u Zdenkovcu. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3. t. 14, na 2 god. zatvora.
- 2269. MOJZEŠ, Evela** (Stjepan) - rođ. 07.04.1924. u Voć Gornjoj. Osuđ. 1945. presudom Okr. Nar. suda Varaždin po na 3 god. zatvora.
- 2270. MOLINAR, Josip** (Ivan) - rođ. 14.09.1948. u Brod. Stupniku. Osuđ. 1972. presudom Opć. suda Sl. Brod po KZ 119 na 30 DANA zatvora.
- 2271. MOLNAR, Albina** (Fridrih) - rođ. 16.03.1899. u Prošeku Pri Trstu. Osuđ. 1950. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 8. na 3 god. zatvora.
- 2272. MOMARIĆ, Milka** (Anton) - rođ. 21.09.1919. u Bjelovaru. Osuđ. 1945. presudom Okružnog suda Nac. Časti Hrvata i Srba po čl.2.t.2. na 2 god. zatvora.
- 2273. MOSTARČIĆ, Danica** (Franjo) - rođ. 19.06.1897. u Osijeku. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Osijek po ZPND čl.3. t. 8. na 3 god. zatvora.
- 2274. MOZER, Irena** (Antun) - rođ. 28.03.1928. u Vukovaru. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.8, na 1 god. zatvora.
- 2275. MRAKOVČIĆ, Anastazija** (Božo) - rođ. 01.06.1922. u Sv. Lovriću, Poreč. Osuđ. 1949. presudom Kot. suda Rijeka po zbog ilegalnog prijelaza preko granice na 3 god. zatvora.
- 2276. MRAKIĆ, Ana** (Stjepo) - rođ. 01.01.1901. u Rijeki Dubrovačkoj. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Split po ZPND čl. 11. na 7 god. zatvora.
- 2277. MRAVAC, Ruža** (Mato) - rođ. 14.08.1889. u Ribnici. Osuđ. 1947. presudom O.S. Za Grad Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.
- 2278. MRAVEC, Jasa** (Franjo) - rođ. 13.02.1914. u Ribnici. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. i čl. 3, na 1 god. zatvora.
- 2279. MRAVEC, Ruža** (Đuro) - rođ. 13.06.1889. u Poljenima. Osuđ. 1947. presudom O.S. Zagreb po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.
- 2280. MRAZ, Roza** (Ivan) - rođ. 01.01.1924. u Kalinovcu, Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3. t. 14. na 18 mjes., zatvora.
- 2281. MRDULJAŠ, Zora** (Mate) - rođ. 01.01.1922. u Splitu. Osuđ. 1945. presudom Okr. Nar. suda Sred. Dalmacije Split po ZPND čl. 3. t. 3. na 4 god. zatvora.
- 2282. MRKOĆI, Zlata** (Stjepan) - rođ. 01.01.1925. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 14. na 2 god. zatvora.
- 2283. MRMIĆ, Bara** (Nikola) - rođ. 01.01.1920. u Hrv. Ćutniću. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda 4. Voj. Obl. JA Petrinja po UVS čl.14. na 5 god. zatvora.
- 2284. MRŠA, Cvita** (Nikola) - rođ. 01.01.1925. u Donji Vinovu. Osuđ. 1948. presudom O.S. U Šibeniku po ZPND čl.3. t. 14, na 1 god. zatvora.
- 2285. MRŠA, Jela** (Petar.) - rođ. 01.01.1924. u Vinovu Donjem. Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Šibenik po ZPND čl. 3. t. 3. na 3 god. zatvora.
- 2286. MUATOVIĆ, Reza** (Pavo) - rođ. 06.03.1916. u D. Hatčini. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.14, na 2,5 god. zatvora.
- 2287. MUCMA, Lea** (Ana) - rođ. 11.04.1895. u Županji. Osuđ. 1959. presudom Okružnog suda Osijek po KZ čl. 113. na 14 mjes., zatvora.
- 2288. MUDRIĆ, Josip** (Bartol) - rođ. 12.07.1908. u Borovu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek zbog pripadništva ustaškom pokretu na 3 god. zatvora.
- 2289. MUDRIĆ, Marija** (Mile) - rođ. 20.09.1924. u Vojnovcu, Ogulin. Osuđ. 1952. presudom Kot. suda Ogulin zbog ilegalnog prijelaza preko granice na 1 god. i 10 mjes. zatvora.
- 2290. MUDROVČIĆ, Anka** (Božo) - rođ. 21.07.1927. u Senju. Osuđ. 1946. presudom Okr. suda Sušak po ZPND čl. 3. t. 7. i čl. 9. na 4 god. zatvora.
- 2291. MUDROVČIĆ, Anka** (Filip) - rođ. 01.01.1925. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Nar. suda Zagreb po ZPND čl.3.t.6. na 3 god. zatvora.
- 2292. MUFIĆ, Katica** (Đuro) - rođ. 20.11.1885. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl.2.st.1. na 3 god. zatvora.
- 2293. MUMAR, Anka** (Gašpar) - rođ. 14.10.1905. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Komande Grada Zagreba po UVS čl.13. na 20 god. zatvora.
- 2294. MUMAR, Marija** (Stjepan) - rođ. 08.09.1908. u Batini. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14 na 14 mjes. zatvora.
- 2295. MUMIĆ, Tera** (Mato) - rođ. 01.01.1899. u Prnjavoru. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Slav. Brod po UVS čl. 14. na 18 mjes. zatvora.
- 2296. MUNILIĆ, Ante** (Ante) - rođ. 03.01.1905. u Splitu. Osuđ. 1945. presudom Voj. suda Split kao funkcijer neprijateljskog aparata na 4 god. zatvora.
- 2297. MUNK, Adela** (Hugo) - rođ. 06.09.1889. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba po čl. 2. t. 2, 8, 1,9, 6. na 1 god. zatvora.
- 2298. MUNK, Anica** (Vid) - rođ. 11.08.1911. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 14, na 5 god. zatvora.
- 2299. MURŠIĆ, Alojzija** (Franjo) - rođ. 01.01.1905. u Varaždinu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl.3.t.14. na 3 god. zatvora.
- 2300. MURTIĆ, Marija** (Franjo) - rođ. 07.05.1901. u Retfali. Osuđ. 1945. presudom Osijek kao članica Kulturbunda na 6 mjes. zatvora.

(nastavit će se)

ŠEZDESETA GODIŠNICA ZLOČINA NA DAKSI

U listopadu ove godine navršilo se šezdeset godina grozog zločina na Daksi. Tada su "osloboditelji" poubijali brojne ugledne građane, cvijet inteligencije i domoljublja Dubrovnika.

Komemoracija žrtava započela je 22.10.2004. navečer, predavanjima u organizaciji Društva Hrvatski domobran i Hrvatske stranke prava, u Dvorani blaženog Alojzija Stepinca (bivši samostan Sv. Klare).

Na spomenutim predavanjima prikazani su zločini komunista-partizana, nakon ulaska u Dubrovnik u listopadu 1944.

Gоворило se o raznim stratištima, a posebno onom na otočiću Daksi, gdje su smaknuti ljudi bez ikakva suđenja. Njima su naknadno napisane nekakve presude, kada su već bili pod zemljom.

Dana 25.10.2004. članovi njihovih obitelji i građani Dubrovnika, te predstavnici vlasti, a posebno Grada i Županije, Hrvatskog društva političkih zatvorenika, Hrvatski domobran i ostalih udruga okitili su stratište i položili cvijeće i vijence.

Ovog puta sudjelovalo je dubrovački biskup msgr. Dr. Želimir Puljić, koji je uz nazočnost patera Marijana Bešlića, isusovca i Dr. Marija Šikića, franjevaca predvodio molitvu za pokojnike.

Istog dana u 18,00 sati dubrovački je biskup predvodio misno slavlje u katedrali, uz suslavljene osam svećenika.

Sudjelovala su dva pjevačka zbora i to "Libertas" i "Katedralni madrigalisti" koji su nakon mise održali akademiju. Tri učenika i učenice Gimnazije sudjelovali su prigodnim re-

Piše:

Augustin FRANIĆ

citalom pod nazivom "Daksa - istina o jednom stradanju".

Na spomenutim predavanjima u Dvorani blaženog Alojzija Stepinca, na Daksi i u katedrali, bio je u znatnom broju prisutan i dubrovački puk.

Dana 27.10.2004. održan je sastanak svećenika, redovnika i redovnica Dubrovačke biskupije na temu "Svećenici i redovnici ubijeni na Daksi".

Temeljno predavanje održao je Dr. Ante Orlovac, generalni vikar banjalučke biskupije, pod naslovom: "Suvremeno mučeništvo iz naše perspektive".

Poslije njega, govorio je don Toma Lučić o ubijenom don Đuru Krečku, padre Bešlić o padre Petru Perici, a Dr. Marijo Šikić pročitao je tekst o Marijanu Blažiću, kojeg je napisao fra Pijo Pejić.

Prigodom ove šezdesetogodišnjice može se sa zadovoljstvom kazati da je Dubrovnik odao zapaženo i smisljeno iskazano poštovanje svojim sinovima, koji su se nesebično žrtvovali za vjeru, svoj Grad i Domovinu Hrvatsku.

Stari piše pismo naciji

(Anti Starčeviću)

dragā moja nacijs

*evo ti pišem
i suze brišem
jer kod Boga
s tobom
nisu stvari čiste*

*optužbe uvijek iste:
tobom opaka neka
sila vlasta*

do kada

*a sinovi tvoji
svoju sreću
trpaju
u tuđu vreću*

*a twoje kćeri
za sitne novce
dadoše
i zadnje ovce*

*ali šapnuo sam ja
Bogu nešto
u korist naše stvari*

tvoj Stari

Mario BILIĆ

RAZORENA OGNJIŠTA

*Zrak i zvijezde
Trava
Šuma borovih iglica
Mladi životi*

*Mjesec na nebū
Oštar miris
Golem trag svjetlećeg sjaja
Uzvisine
Čudovišta*

*Strše ruševine
Razorena ognjišta*

Bruno ZORIĆ

POSINAK JURE FRANCETIĆA

Godine 1942. dogodio se pokolj nad pravoslavnim življem u općini Vareš: u selima Brgule, Žičci i Šikulje pobijeno je oko 320 ljudi. U to je vrijeme **Jure Francetić**, po činu bojnik, bio stacioniran u Sarajevu. Kad je čuo za pokolj, sa svojom je bojnom žurno došao na područje općine Vareš. Dočekalo ga je dvadesetak žena, up-

Piše:

Juraj MATIJEVIĆ

1957.

živjeti s njim i njegovom suprugom. Nažalost, malo nakon toga zbila se zrakoplovna nesreća, nakon koje je Francetić ubijen. Mali je Sreto nastavio živjeti s pomajkom sve do

Jure Francetić

lakanih i u crnini. Pitao ih je, znaju li tko je počinio pokolj, jer da će on počinitelje kazniti. Žene se rekle, da su za vrijeme pokolja čule dozivanje katoličkim imenima. No, ustanovilo se da su pokolj počinili Muslimani iz okolnih sela. Pravoslavni su se za pokolj osvetili, pobivši dogodine sve muškarce i žene starije od četrnaest godina u obližnjemu hrvatskome katoličkom selu Mir.

No, te 1942., istražujući okolnosti pokolja Srba, Francetić je dao nalog da se pregledaju tjelesa, ne bi li se našlo koga komu se još može pomoći. Među mrtvacima su našli živog dječaka. Na upit kako se zove, mali je odgovorio da mu je ime **Sreto Gorančić**. Pobijena mu je cijela obitelj, ali majčina tijela tu nije bilo.

Vidjevši da je dječačić ostao bez igdje ikoga, Francetić ga odluči posiniti. Poveo ga je u Zagreb i Sreto je počeo

Sretina je majka ipak preživjela onaj strahoviti pokolj, te se sklonila u šumu. Nakon rata se nastavila raspitivati za svoga sina i konačno ga uz pomoć Crvenoga križa i našla. Sreto se s majkom vratio u rodno selo Brgule. U Zagrebu je bio maturirao vrlo dobrim uspjehom i kanio je ići na sveučilište. Povratak u Bosnu poremetio je ove planove. Sreto se prijavio uredu za zapošljavanje, ne bi li prehranio sebe i siromašnu majku. Dobio je posao na velikoj žičari u rudniku. Poslovoda ga je uputio u treću, noćnu smjenu, u kojoj sam i ja radio. Tu smo se upoznali. Primijetio sam da taj novi zaposlenik govori kajkavski, što je za Bosnu posve neuobičajeno. Kad smo se malo zbližili, ispričao mi je svoj teški i zanimljivi životni put. U zadnjemu razgovoru koji sam s njim vodio, rekao mi je da je pogriješio što je napustio Zagreb. Pomjaka da mu je bila kao prava mati, a da je mogao i školovanje nastaviti. Umjesto toga, vratio se u Bosnu u kojoj ga mnogi susjedi nazivaju ustašom. Francetiću je ostao trajno zahvalan...

U zoru

K P D Požega

*Živjeti među ženama
i živjeti sa sjenama
davnih nama dragih bića,
živjeti u svome svijetu
čudesnih novih otkrića.*

Presahnula htijenja.

*Stalna dominacija
krvnika i reptila,
nije slomila krila
tom besmislu trpljenja.*

*Preletjevši zidove,
polja i oranice
kidasmo stranice
jedne Crne Knjige.*

*Svjetlost je bila pred nama
i radost drugog života,
zyjezdama osuta tama.*

Višnja SEVER

S BLEIBURGA NA DESETOGODIŠNJU ROBIJU (IV.)

Moram s velikom zahvalnosti naglasiti da sav ovaj trud gospodi Emi nije ničim plaćan, niti je ona htjela jednog dinara primiti. Istini za volju, nismo ni imali sredstava, ali snašli bismo se. Kad sam bio pušten i došao u Pleternicu svojoj Ružici, otišli smo u Novotnjevu br. 7, i zahvalili se gospodi Emi, a ona sretna kaže: "Ružice, ovo neka bude moj doprinos tvojoj veličanstvenoj odlici, da čekaš teško osudenoga našeg robijaša, političkog krvca po partizanskim zakonima".

Koliko smo se dopisivali?

Nakon dobivene otpusnice i razduženja, pušten sam vani i našao se na slobodi. Svi mi bivši robijaši znamo kakav je to osjećaj, pa ga neću opisivati.

Došao sam u Pleternicu kod moje Ružice, pa iako su me neki upozoravali da se ne vjenčavamo u crkvi javno, naša odluka je bila drugačija, pa smo se vjenčali 10. siječnja 1954. i krenuli u vrlo skladan i sretan zajednički život.

Možda je zanimljivo sada, na kraju ovog mog opisa, spomenuti nešto o našem dopisivanju. Bilo je dopušteno dopisivati se dva puta mjesечно po 14 redaka dopisnicom, namijenjenom u tu svrhu. Nama je to bilo pre malo, pa smo uz pomoć nekolicine prijatelja civila vrlo dobro uspijevali pisati češće. Ružica je sačuvala veliku većinu pošte koju sam joj poslao, dok ja radi čestih pretresa nisam ni smio ni mogao sačuvati više njene pošte. Ukupno smo razmijenili 472 pošiljke s napisanim 31.020 redaka. Ako je redak dug 13 cm, onda to iznosi 4,65 km. A izdržao sam ukupno 5 godina 9 mjeseci i 2 dana. Još 9 mjeseci i 21 dan nisam mogao nigdje dobiti posao.

Piše:

Marijan BOŽIĆ

Na koncu, čini mi se korisnim nabrojiti osobe koje sam susretao u raznim logorima, kaznionicama ili zatvorima. To su, iz Zenice: **Josip Božić** (moj otac) strijeljan, **Joso Maričić**, strijeljan, Sanski Most, **Ante Božić** (moj brat), **Pero - Petar Jurić**, Kljevci, Sanski Most, **Bernard Jelčić**, **Marijan Škorjanec** ili **Škorjanc**, **Paula Cerjan** - završila u KPD Zenica, Sanski Most, **Bone Šarčević**, Kruhari, Sanski Most, **Ivo Kontić**, Žepče, **Jerko Sović**, Žepče,

Alfred Štajner, Banja Luka, **Zlatko Latković**, Banja Luka, **Ivica Kozić**, Sasin, Sanski Most, **Mato Šimić**, Široki Brijeg, **Bruno Šimić**, Široki Brijeg, **Muharem Veletanlić**, Alija Nametak, Dane Čengija, Kruhari, Sanski Most, **Oskar Olšinski**, Ozalj, **Luka Baričević**, Zagreb, **Jerko Marijan**, Poljak, Sanski Most, **Martin Toić**, **Mato Kanić**, Nagrade, Pleternica, biskup **Dr. Petar Ćule**, biskup **Dr. Čekada**, tajnik jednog od biskupa, **Luka Vujović** (ili Vujović) pukovnik crnogorskih četnika.

Iz KPD Lepoglava pamtim također veći broj osoba. To su: **Antun Bern**, trgovac, Pleternica, **Vinko Marinović**, Požega, **Ivan Vajler**, Zagreb, **Mijo Poljak**, Požega, **Jure "Buraz"**, Derventa, **Lanović** koji je kopao tunel za bijeg, **Ante** koji je bio u samici u krugu logora, **Ante** kojega je kolega opisao u svom «reditiraju stava».

U "Crnoj kući", Okružnom zatvoru Banja Luka bio je **Aleksa Bajčić**, iz Bosne, negdje od Manjače, suđen tri puta na smrt, i na koncu oslobođen na posljednjoj raspravi.

U više sam navrata spominjao gdje **Emu Marković** iz Novotnjeve br. 7, Zagreb, koja me je u dva slučaja spasila. Ovih dana doznao sam da je sada pokojna. I moja je supruga Ružica umrla 4. rujna 1999.

Nevolje poslije zatvora

Nije sve završilo zatvrom. Prvi primjer. Po povratku s križnog puta i iz nekih logora, moja je djevojka **Ružica Pešut** došla u Pleternicu kod svoje stare bake i nakon par godina brige za nju i vođenja kućanstva, bila je uhićena. Tada, u doba Informbiroa, jednog jutra u ulici osvanuli su letci. Isti dan oko pola noći, predsjednik općine

RUŽICI - MARIJAN					
ČED.	PISANIH	600.	PISANIH	600.	PISANIH
DATUM	REDAKA	DATUM	REDAKA	DATUM	REDAKA
NEDJELJA	214	15.VI.	145	* 1.	9
18.	218	18.VI.	14	* 2.	85
XI.	57	19.VI.	68	3.	55
1953		28.VI.	149	4.	57
1.I.	10	1.VII.	105	5.	65
2.I.	137	5.VII.	108	* 6.	185
7.I.	113	12.VII.	51	7.	135
11.I.	72	16.VII.	15	8.	125
18.I.	127	19.VII.	108	* 9.	36
28.I.	13	28.VII.	105	10.	128
14.I.	14	VIII.	53	11.	75
29.I.	135	6.VIII.	14	12.	190
SUJEĆA	72	9.VIII.	108	13.	74
4.II.	13	15.VIII.	15	14.	75
8.II.	144	16.VIII.	104	15.	78
9.II.	13	20.VIII.	12	16.	142
19.II.	54	23.VIII.	106		
1.III.	160	27.VIII.	14		
4.III.	13	30.VIII.	154		
11.III.	22	6.IX.	88		
22.III.	110	10.IX.	16		
SRIEDA	73	13.IX.	111		
29.III.	112	17.IX.	14		
25.IV.	45	21.IX.	108		
18.IV.	132	29.IX.	15		
25.IV.	49	1.X.	15		
5.IV.	52	4.X.	111		
7.IV.	147	8.X.	15		
12.IV.	111	12.X.	12		

Marko Tomljanović, susjed, došao je s dva milicajca i uhitio Ružicu. Istu noć uhitio je i Štefu Milera i Valku Fumića te nekog zidara iz susjednog sela. Sve ih je otpremio i predao u Okružni zatvor u Požegi. Desetak dana su na razne načine prisiljavani da priznaju kako su oni te letke polijepili u ulici, što oni nisu priznavali. Ali, ovaj je zidar bio slabić i kako je svaki put na ispitivanju dobio po koji šamar, priznavao je ono što nisu ni oni ni on učinili. Tko zna, uz njegovo priznanje, kako bi sud završio, da se u Novoj Kapeli nije dogodio slučaj. Naime, kod prijenosa paketa iz jednoga u drugi vlak, jednom je čovjeku jedan paket ispaio i puknuo te su se prosuli letci, upućeni na adresu druge predsjednika općine Marka Tomljanovića. Tako je otkriven glavni krivac i organizator, s još nekim drugovima iz narodne vlasti, a koji su na tako pokvaren način bili Titovi komunisti, a sada se otkrili kao staljinisti, u oba slučaja - pokvarenjac.

Drugi primjer, domobran u "narodnoj" JNA. Imao sam odsluženih 36 mjeseci u domobranstvu i vojnu knjižicu, živio i radio u Požegi. U proljeće 1960. bio sam pozvan radi sredenja vojnih pitanja. Drugi puta bio pozvan da donesem raznu dokumentaciju, te sam u roku par dana dao sve i u razgovoru s nekim pukovnikom, na njegov zahtjev predao i vojnu knjižicu, a da mi nije izdao potvrdu da ju je preuzeo. Kratko zatim rečeno mi je da će biti upućen u JNA na ponovno služenje i to na puni rok, iako sam tada imao skoro navršenih 40 godina života. Reagirao sam kako to nije moguće i da odmah idem u Kabinet kod **Tita**, žaliti se. Drug me upozori da nisam dobio poziv i da tamo ne mogu dokazati, da me šalju u vojsku i neka pričekam dok dobijem poziv. Na ovaj trik sam nasjeo i sačekao poziv, a kada sam stigao u kabinet, primio me **Gošnjak** i nagrdio me da vojnu knjižicu nisam smio predati bez potvrde. Naivno mu kažem, da ih nazove i upita jesu li mi je uzeli, a drug se nasmije uz tvrdnju da nitko od njih ne će priznati da ju je uzeo i da je ona sigurno već izgorjela u peći. Još mi na kraju reče, da sam došao prije nego što sam dobio poziv, još bi se nešto dalo učiniti, ali ovako oni ne mogu narediti da se poziv povuče, jer na to ima pravo samo ono tijelo koje ga je izdalo. I dalje, da se ne igram, nego da se obvezno odazovem pozivu, inače će me

oni odmah staviti pod vojni sud. Uputio me na vojni odsjek u Pleternici, na **Madarevića**, da odmah podnesem zahtjev na skraćeni vojni rok, s njegovom preporukom.

Po povratku kući, ipak sam poslao na Kabinet žalbu sa svim dokumentima, te se 24. studenoga 1960. prijavio u Bitoli u vojsku. Prolazio sam bez iznimke svu obuku s mladima, a svi su me, pa i zapovjednici, zvali "Čičko", jer sam bio od svih najstariji. Nakon završene obuke prebačen sam u Kičevu.

Jednog dana pozove me kapetan i dadne mi dozvolu za izlazak uz napomenu, da sutradan ne idem na vježbu jer da iz Prilepa dolazi jedan visoki oficir - pukovnik, i da želi sa mnom razgovarati. Ovaj susret za mene je bio vrlo neugodan, a drug je započeo riječima kako se meni pruža rijetka prilika da - iako mi je strijeljan otac - dokažem da nisam neprijatelj, bez obzira na to što sam suđen, i da to mogu dokazati suradnjom s njima i biti koristan ovoj vlasti. Da upravo to što sam suđen stvara povjerenje kod mnogih narodnih neprijatelja da slobodno kažu sve što misle, a ja i prije i poslije "otkucavanja" žrtve moram zadržati nepromijenjeno povjerenje i prijateljstvo, te je i dalje pratiti. Trajalo je to od 8,30 do 12,00 sati, a tada je - uvjeren da je obavio svoj zadatok - pozvao nekoga da donese formulare koje trebamo nas dvojica potpisati. Sve do tada sam strpljivo slušao, ne progovarajući ni riječ, ali sada sam morao. Ukratko kažem, da sam oženjen i da smatram dužnošću da suprugu upoznam s mojom odlukom, za koju ona sigurno ne će imati ništa protiv, da za to trebam možda deset dana i da će onda to potpisati u mojoj vojarni. Drug pukovnik je ovo prihvatio. Za deset dana pozvao me je naš «kosovac» u vojarni, i ja sam odmah na ulazu kod njega rekao da to ne će potpisati, jer da to nije spojivo s mojom vjerom i karakterom. Drug je pozelenio, a ja odmah izišao od njega i brzo se udaljio.

Nakon ovog je uslijedila očito namještena igra iživljavanja i sadizma. Naime, u Pleternici je službenik vojnog odjela Madarević pozvao moju suprugu Ružicu da joj kaže kako je moja žalba povoljno riješena i neka mi odmah pošalje civilno odijelo. Prolazili su dani i tjedni u iščekivanju otpuštanja, urigirali smo obostrano svakih par

dana, ali bez uspjeha. U vojarni su mi odgovarali da ništa nisu primili, a u Pleternici je drug Madarević svaki puta Ružici odgovorio da su oni sve poslali. U tom krugu smo se vrtjeli sve dok sam odslužio i preostali dio skraćenog roka do otpusta. Istinu sam slučajno doznao od jednog majora po imenu **Marijan**, inače našeg Požežanca, koji me je nedjeljom odveo u svoj ured u gradu i u kartoteci našao moju karticu, uz koju je bio prikačen dopis u kom se kaže: "UPISATI U KOLONU 13 - PRIZNAJE SE DA JE IMENOVANI SLUŽIO 36 MJESECI NA STRANI NDH." Ja sam dokumentima dokazivao upravo to da sam toliko služio kao domobran, ali su ono «domobran» zatajili.

Treći primjer, kazna na kaznu. Kotarsko sindikalno vijeće u Požegi podijelilo je Priručnik radnog čovjeka, kojeg je napisao **Dr. Pavle Kovac**, u izdanju "Borbe" (Beograd, 1958., 120 str.). Knjiga se bavi tumačenjem samopravljanja, radnih odnosa, zdravstvenog osiguranja, invalidskog osiguranja, mirovinskog osiguranja, i dodatka na djecu. Na str. 96. objašnjava se pravo na posebni staž koji se uračunava u mirovinski staž i u kojim uvjetima. Nasuprot tome postoji mogućnost i smanjenja staža. Na str. 98. tumači se smanjenje staža osobama suđenima za djela protiv naroda i države, na način da se suđenima do 5 godina staž smanjuje onoliko koliko su suđeni, a suđenima preko 5 god. staž se smanjuje dva puta onoliko koliko su suđeni. Na str. 99 tumači se mogućnost potpunog gubitka prava na mirovinu, ako ostatak staža bude niži od potrebnog za ostvarivanje prava na mirovinu. Ovo je očiti primjer da se primjenjuje neka vrsta osvetničkog zakona i na obitelji bivšeg osuđenika, kao neka vrsta posebne "kazne na kaznu." Ja sam imao 32 godine 2 mjeseca i 22 dana, a suđen sam na 10 godina, te bi mi primjenom ovog zakona ostalo 12 god. 2 mj. i 22 dana, i gubio bih pravo na mirovinu. Slučajno mi je gđa **Ljerka Jupek**, službenica u mirovinskom osiguranju, kad sam došao podnijeti zahtjev za mirovinu, da mi pomogne, uzela i ispunila formulare, u koje nije upisala da sam suđen, i dobio sam mirovinu. Ovo poštovanjo gospodi na njenoj pažnji i za mene spasonosnoj usluzi se i ovom prilikom zahvalujem.

(svršetak)

STRADANJE HRVATSKOG NARODA - SJEĆANJA HRVOJA PEČUVČIĆA (II.)

Kao i sva mladost, tako smo i mi brzo naučili da se ne može glavom kroz zid. Nismo pokazivali izravni neposluh - nego smo sve radili sporije, na sveopću ljutnju časničkog zbora. A jednog takvog dana smo, nakon napornog trčanja i vježbe, namazali prozore i peć čađom. Pa kad je kod jutarnjeg pregleda bijela rukavica postala izrazito crna, a mi svi prasnuli u smijeh - "stekli" smo si nekoliko noći vježbanja. Lijepe uspomene nas vežu i za običaj pjevanja pjesme na početku svake opere u kazalištu. Izabrali su nas stotinjak, skoro polovicu bojne, i naučili nas pjevati i na stražnja vrata kazališta uveli na pozornicu. Tu smo stajali u "Pozoru", bez kapa na glavi, uglačanih cipela, počešljani, umiveni, svečanog izgleda i čekali dizanje zavješte. Na znak dirigenta Lovre pl. Matačića smo otpjevali: *Hrvatski pjevački pozdrav, Hrvatski pjevački pozdrav! / S pjesmom za Dom, s pjesmom za Dom! / S pjesmom za Dom i narod svoj!*

Kao nagradu mogli smo, ako smo htjeli, ostati na drugom balkonu i gledati operu. Tu sam video prelijepu izvedbu Madame Butterfly, u kostimima koje je darovalo Japansko poslanstvo Zagrebačkom kazalištu. Prava japanska kimono odjeća.

Nedjelje su bile nezaboravne. Nakon jutarnje smotre mogli smo otići u grad. "U grad" je značilo u Zagreb, jer Zagreb je bio "grad", kao što je i Rim bio "Cita". Tada smo hodali po Gradu, mi, mladići iz dalekih i bližih gradova Hrvatske. Užitak je bio hodati po ulicama "našega glavnog grada". Posjećivali smo rodbinu i poznanike, s podsvjesnom željom kako će nas pozvati na ručak. Nismo bili gladni, daleko od toga, ali smo bili željni domaćeg ugođaja i domaće "mamine" kuhinje. Pošli bismo na koju utakmicu ili u Maksimir i navijali za *Gradiški*, u koju galeriju ili na koju predstavu u Komediju, ili na koji slikopis. Slušali smo misu u Katedrali i slušali propovijed "našeg" nadbiskupa Alojzija Stepinca, a kad smo htjeli

malo više rodoljubno-duhovne hrane, posjetili smo crkvu u Palmotićevoj ulici i uživali u propovijedima o. Lastrića.

Kad bismo bili slobodni od učenja i vježbanja, obično nedjeljom, otišli bismo u Plesnu školu Koronelice u Medulićevoj ili u Tuckovićevu školu u Obrtničkoj. A kad smo imali kakav posao, a ipak htjeli na "plesnjak" - našli smo način. Dvojica pitomaca bi se obukli za ophodnju: Kacige, puške, vrpce na rukavu i poveli sa sobom nekoliko pitomaca, kao da idemo nekuda službeno, a ono - otpratili ih do "plesnjaka". Jasno, morali smo ih "pokupiti" oko 11 navečer i dopratiti u vojarnu, te bez smetnje proći zamračenim gradom. Roditelji su dobro primali pitomce, kao pristojne maturante i buduće časnike ili možda muževe.

Kad smo se željeli "izvući" iz vježbanja, prijavili bismo se na liječnički pregled ili posjet zubaru. Kad je doktor otkrio da "svindlaš", prijavio te je zapovjedniku, a to je značilo kaznu. Ali, makar kako oštra kazna bila - ipak si se izvukao, barem na kratko, iz dnevnih tegoba. Zatvor je bio u podrumu vojarne, debelih zidova i teških vrata. Bio je siguran i od zračnog napada, pa za vrijeme uzbune nisi morao nikuda. Dva tri dana zatvora su ti bila kao neka nagrada: mirno, nitko te ne dira, jedeš dosta, čitaš, razgovaraš s prijateljima - i ne ideš na vježbu.

Požrtvovnost dočasnika Šamua

Uza svu brigu o čistoći, ipak je bilo slučajeva ušiju ili svraba. Kad bi se otkrile uši, sva odjeća bila bi poslana kroz parne kotlove. Sutradan bismo dobili odore koje su bile toliko zgužvane da im je trebalo nekoliko dana pod slamaricama da se isprave. Malo šaljivije je bilo sa svrabljivima. Ove bi poslali u karantenu - sobu na prvom katu gdje bi ih svukli i premazali nekom bijelo-žučkastom sumporom tekućinom i držali zatvorene iza drvenih rešetki nekoliko dana.

Bilo je smiješno vidjeti te spodobe u gaćama namazane žuto-bijelom "bojom". Zaobilazili smo taj dio vojarne, bojeći se zaraditi svrab. Koliko se sjećam bilo je tu ponekad tri-četiri pitomca. Nikada više.

Bilo je među nama i onih koji su vjerovali u komunizam. Malo ih je

Lovro pl. Matačić

bilo, ali su se krili i šutjeli o svojim uvjerenjima. Tako je netko, jednoga vlažnog zimskog dana posuo nekoliko pitomaca po vlažnim odorama praškom crvene boje. Odore su bile zamijenjene, a istraga nije pronašla počinitelja. Sumnjali smo na *Stanka*, ali mu nismo mogli dokazati. Na predavanja o povijesti i svjetskim događajima išli bismo u gimnaziju na Katarinskom trgu, pokraj Uspinjače. Među predavačima se je isticao ustaški ideolog dr. Scieški. Njegova smo predavanja slušali "otvorenih usta" upijajući svaku riječ. On nam je govorio iz srca, nasuprot službenog tiska koji je sve ublažavao. Čak i oni koji to nisu znali, naučili su da sve zlo dolazi s Istoka.

Znanje o vojničkim vještinama stječali smo u predavaonicama Domobranske zastavničke škole u llici 242. To je bila stara i poznata časnička škola iz doba Austro-Hrvatsko-Ugarske carevine. Iz nje su izlazili

Matačić za vrijeme nastupa

vrstni časnici hrvatskih oružanih snaga, pravo utjelovljenje spretnosti, izdržljivosti, stege, poštenja, pravednosti, urednosti.

Za vrijeme dok nam je dočasnik Šamu predavao o "osiguravanju pozadine", neki srpski komunist se je došuljao do predavaonice i kroz prozor ubacio bombu. Mi, pitomci u klupama, ukočili smo se od straha. Bomba je pala na pod između predavača i prvih klupa. Polako dim izlazi iz grla bombe i čuje se onaj poznati ššššš-šum prije eksplozije. Svi smo za trenutak ostali ukočeni, a onda je prevladala naučena i stečena vještina reagiranja na svaku opasnost i svi, kao jedan, polijegasmo na pod, glava okrenutih nasuprot bombi. Ono ššššš se

još čuje, a onda mukli udarac na pod. To je naš predavač, dočasnik Šamu skočio na bombu i pokrio ju svojim tijelom. Prigušeni zvuk eksplozije i onda - tišina. Krvavi komadići odore i tijela našega dočasnika poprskaše prve redove, zidove i strop učionice. Kroz razbijeni prozor se začu nekoliko pucnjeva. To je stražar ubio onoga srpskomunističkog zlikovca. Pucao je samo 2-3 sekunde prekasno. Hrvatski dočasnik Šamu je svojim djelom potvrdio ono što nas je uvijek učio: Svi za jednoga - jedan za sve!

Kako je vrijeme prolazilo, solidarnost pitomaca stjecala je višu razinu. Ali, bilo je među nama i sitnih duša i izdajica. Takve smo otkrili i kažnjavali "dekovanjem". To je stari vojnički

način rješavanja sporova između vojnika. Tu je vladala odluka većine: ako si bio protiv većine - dobio si svoje. Obično, nakon večere takvom bi nesretniku prebacili preko glave deku, neka ne vidi tko mu je to uradio, i onda je cijela soba navalila udarcima preko deke. Čuo bi se samo prigušeni jauk ispod deke i mukli udarci. Nakon nekoliko minuta udaranja zavladala je tišina i svi su bili u svojim krevetima. Nitko nije ništa govorio, a isprebjani grješnik bi se stenući izvukao ispod deke i pun modrica legao u svoj krevet. Nije se nikad takav tužio, jer je znao: ako se potuži, čeka ga još gore "dekovanje".

Izobrazba za društveni život

Školovanje budućih časnika bilo je potpuno, u svakom pogledu. Časnik je morao biti sposobni vojnik i građanin: vrstan poznavalac ratnih vještina, vođa svoje (ili bilo koje druge) satnije, a u svakoj prilici učitiv i uljudan građanin - i uvijek primjeran član društva. Zato smo učili lijepo ponašanje. To su bila sjajna predavanja, uz nazočnost djevojaka s roditeljima i obvezni nadzor naših časnika. Kako se predstaviti, kako pristupiti djevojci ako je sama, a kako ako je s roditeljima, kako doći do stola i kada i kako sjesti, kako rabiti pribor za jelo i one puste čaše (kojih je uvijek bilo više nego ti je trebalo), kako držati čašu i kako nazdraviti. Imali smo za to nekoliko večera u Esplanadi, gdje smo morali doći uglačani i usjajeni - kao da idemo u crkvu. Morali smo ponijeti cvijeće budućem gostu na večeri. Koliko god je bilo lijepo i ugodno, koliko god je hrana bila izvrsna, toliko smo čitavo vrijeme bili napeti, jer budno oko časnika uvijek je bilo nad nama. Nisi mogao osramotiti "svoju Jurišnu bojnu". Ples na kraju večeri, nam je bio nagrada i olakšanje. Nekoliko poznanstava s tih "odgojnijih" večera su svršila pred oltarom, a većini su ostala kao prijateljstva iz doba zamračenog Zagreba. Bili smo puni idea i nuda i kovali planove za budućnost, niti ne sluteći što nas sutra čeka.

Nepobjeđena Hrvatska vojska, zajedno s njemačkim jedinicama iz Afrike i istočne Europe, morala se povući pred neusporedivo jačim sna-

Plebiscit nogama - Hrvati napuštaju Zagreb pred dolaskom partizana

gama Rusa i Saveznika. Nijemci su nastojali doći na područje Njemačke i tamo se predati Amerikancima. Isto tako su se i Hrvati povlačili prema austrijskoj pokrajini Koroškoj - prema zapadu s velikim "Z", budući da su Hrvati naivno vjerovali u demokratske i humane temelj Engleske, Francuske i Amerike. Nisu mogli pojmiti da bi se mogao ponoviti sramotni čin iz 1918. - predaja cijelog naroda u ruke primitivnih i mržnjom zadojenih srbijanskih koljača.

Već na sastanku **Churchill-Rossevelt-Staljin** u Teheranu, u studenom 1943., velike su se sile dogovorile kako će stvoriti samostalnu Austriju nakon što poraze Njemačku. Tako je Austrija bila spašena od boljevičkog užasa. U listopadu 1944. postigli su Engleska, SAD i Rusija sporazum o područjima utjecaja na Balkanu. Rusi su, pri toj podijeli, prošli daleko bolje nego Zapad, a uz to oni se nisu držali nikakva sporazuma, proširujući vlastiti utjecaj na sve istočno-europske zemlje osim Grčke, gdje je ostao jaki britanski utjecaj.

Odluka o povlačenju

Početkom 1945. Saveznici, na Jalti, odlučuju o podjeli zemalja koje će "osloboditi" od Nijemaca. Rusija će dobiti istočnu Poljsku, Estoniju, Litviju, Latviju, područje Koenigsburga, istočnu Slovačku i Besarabiju; Poljska će dobiti područje Danziga, Stetina i Breslava. Ukinuta je samostalna Slovačka i stvorena nova država Čehoslovačka. Njemačka je podijel-

jena na 4 okupacijska područja: Rusi na istoku, Britanci na sjeverozapadu, Francuzi na jugozapadu i Amerikanci na jugoistoku. Berlinom će upravljati četiri sile (F, E, A, R). Samostalna Hrvatska je (isto kao i Slovačka, Estonija, Litva i Latvija) ukinuta i predana na milost i nemilost Srbijanaca, u ponovno obnovljenoj tamnici Jugoslaviji. Austrija je, također, podijeljena na 4 područja u kojima će vladati Saveznici: na sjeveroistoku Rusi, na sjeverozapadu SAD, na zapadu Francuzi te na jugu, u Koroškoj, Englezi. Kao što je na sjeveru general **Patton** sa svojim pobjedonosnim tenkovima čekao dok Rusi osvoje Berlin i istočni dio Njemačke, isto tako su i Englezi čekali dok Rusi zauzmu Korošku, a Srbi su se - na repu svih ovih - došuljaju do Bleiburga i Klagenfurta.

Nakon bezuvjetne predaje Nijemaca Saveznicima, 7. svibnja 1945., svjestan nemogućnosti uspješnog otpora, Poglavnik naređuje povlačenje Hrvatskih oružanih snaga i ugroženog pučanstva prema položajima Saveznika u Italiji te Austriji. Glavna misao hrvatskog državnog vodstva bila je spašavanje puka i hrvatskih građeva. Poradi toga Hrvati nisu iza sebe ostavljalo pustoš i ruševine, nego cijele, nedirnute gradove, s uhodanim službama i ustrojstvom svih gradskih službi. Isto tako nisu pobili ni neprijatelje kojih je znatni broj dočekao "osloboditelje" u zatvorima.

Da bi se predočio, makar približno, ovdje ćemo, slijedeći put Prve jurišne

bojne od Zagreba do Bleiburga, prikazati povlačenja prema "obećanom Zapadu." Vojska i pučanstvo krenulo je najkraćim putem iz Hrvatske, prema austrijskoj pokrajini Koroškoj. Tri glavna puta bila su: Varaždin - Rogaška Slatina - Celje - Dravograd, oko 165 km; Zagreb - Podsused - Rogaška Slatina - Celje - Dravograd, oko 175 km i Zagreb - Samobor - Zidani Most - Celje - Maribor - Dravograd, oko 220 km ili Celje - Dravograd, oko 160 km. Od Dravograda su sve tri skupine prešle Dravu i došle do Bleiburga, 10 km, ili Klagenfurta 65 km.

Duž cijelog puta do Klagenfurta nitko nas nije smetao. Srbi su bili zabavljeni pljačkom hrvatskih domova i ubijanjem Hrvata, u području iz kojeg se je Hrvatska vojska povukla, te organiziranju pravoslavnog pučanstva u horde ubojica, pljačkaša i mučitelja, a Hrvatska vojska je bila toliko jača od tih partizanskih hordi, pa ovima nije ni padalo na pamet izazivati. Nalog nam stiže 7. svibnja - idemo na Zapad, vratit ćemo se uz pomoć Zapada, jer mi smo Zapad te nastaviti borbu protiv komunizma. Palimo našu pismohranu na otvorenoj vatri pred vojarnom. Povjetarac raznosi izgorene listice papira, a ovi se miješaju s onima iz ostalih lomača. Ne treba dati neprijatelju u ruke podatke o našem životu i radu.

Dopušteno nam je posjetiti rodbinu i rođake te se oprostiti. Žurim u Novu Ves posjetiti tetu, u nadi da ću tamo zateći brata **Beru**. Nažlost, otišao je prije pola sata, taj moj šesnaestogodišnji pobočnik legendarnog **Maksa**. I on je bio svjedokom kako Zagrebčani nisu napadali Hrvatsku vojsku, nego žalili što odlazi i nadali se skorom povratku.

(nastavit će se)

U prethodnom broju je pogrešno napisano ime supruge Hrvoja Pečuvčića: umjesto Dubrovka treba biti Asja. Ispričavamo se.

(Ur.)

POZOR!

Obavještavam sve čitatelje lista "Politički zatvorenik" da sam tek u listopadu primila prve primjerke svoje knjige "Naše robijanje".

Za knjigu je bilo pogrešno objavljeno još u travnju ove godine da je pretplatna cijena 150,00 kuna. Međutim, zbog povećanih troškova tiskanja većeg broja stranica i formata, stvarna je cijena knjige 200,00 kuna za one koji naruče knjigu od autora ili suizdavača.

Knjiga je svjedočanstvo stradanja i patnje žena u Titovim logorima.

Podijeljena je u tri poglavlja:

a) Logori i zatvori

- b) U ozračju slobode
- c) Pojedinačni popis osuđenica.

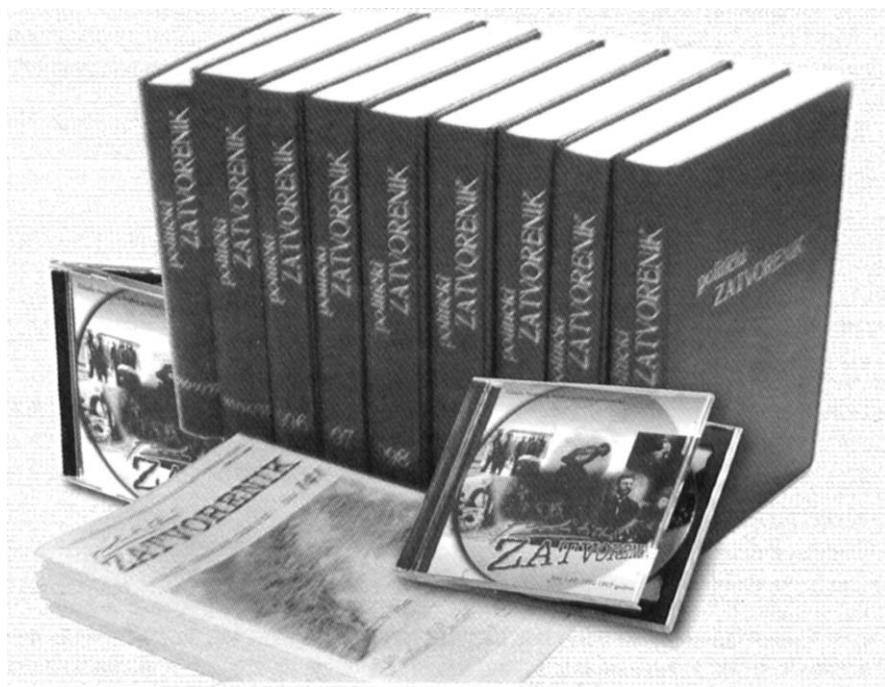
Akademik **Dubravko Jelčić** knjigu je ocijenio izuzetno dobro kao korisno gradivo za povjesno istraživanje.

Knjigu možete naručiti pismeno ili putem brzoglasa kod autorice: **Kaja Pereković**, Diljska br. 7, 10 040 Zagreb, Tel: 01/28-59-139 ili suizdavača RINAZ - **Andrija Vučemil**, Slaviša Vajnera Čiče 8, 51000 Rijeka odnosno HDPZ-središnjica, Vojnovićeva 15, 10 000 Zagreb, a osobno se može kupiti u Zagrebu, podružnica HDPZ-a, Masarykova 22/IV svakog uredovnog dana: ponedjeljak, srijeda i petak od 9-12 h. **K. Pereković**

Politički zatvorenik na CD-ROM-u!

Prvih 12 godišta našeg mjeseca objavljeno je i na CD-ROM-u. CD izdanje sadrži sve brojeve od 1 - 129 u PDF i HTML formatu te brojeve od 130 - 141 u HTML formatu.

Dvostruki CD-ROM možete naručiti u središnjici HDPZ-a, Vojnovićeva 15 u Zagrebu, na telefon: **01 / 46 15 437, 46 15 438** ili na mail: **hdpz-sred@hdpz.htnet.hr**

po cijeni od **140,00 kn.**

KAKO SE BRANIO GRAD ZADAR (DNEVNIK)

Zadar, travanj - svibanj 1991. U ovo vrijeme, situacija u Hrvatskoj, a osobito u Zadru, bila je sve napetija. Osjeća se neizvjesnost i prijeteća opasnost. Znalo se da dolazi ono najgore i ljudi su živjeli u napetosti i iščekivanju. Ono najgore, ubrzo je stiglo i to u onoj svojoj najgoroj varijanti. Obrana Zadra dosta je bila neorganizirana, pa je valjalo reagirati u skladu s trenutačnim raspoloženjem i okolnostima.

Ljudi koji su se tada zatekli u Teritorijalnoj obrani, također osjećaju neposrednu nadolazeću opasnost. Sastaju se **Marko Čulina, Duško Nikitović, Mladen Kolanović, Ivo Luković, Živko Sikirić, Ivo Juranić**, te načelnik sekretarijata za Narodnu obranu **Ante Ivković**. Naravno, sastaju se tajno. Uspostavljaju se kontakti s određenim ljudima i časnicima Teritorijalne obrane, za koje se sa sigurnošću znalo da su ljudi povjerenja. Tako nastaje inicijativa za pokretanje i stvaranje postrojbi hrvatske vojske. Prvi sastanak organiziran je u najdubljoj tajnosti. Bilo je to koncem travnja. Sastanak su inicirali ljudi koji su tada bili u Teritorijalnoj obrani, a poziv je upućen s potpisom Ante Ivkovića. Na tom je sastanku bilo nazočno oko 35 ljudi, a održan je u podrumu Informativnog centra. Nazočni na sastanku detaljnije su upoznati sa situacijom i tijekom očekivanih događaja, koji će uslijediti vrlo brzo.

Već početkom lipnja, odnosno 1. lipnja počela su službena dežurstva u prostorijama Teritorijalne obrane općine Zadar, gdje se pratio razvoj situacije u Hrvatskoj. Tada je dogovoren da se formiraju specijalni odredi, međutim, to je uslijedilo nešto kasnije. Dežurstva su započeta 1. lipnja 1991., kasnije prelaze u stalna danonoćna dežurstva u II Centru. Već tada donosi se odluka o formiranju Rajonskih štabova (Istok, Centar i Zapad). Grad je tada bio podijeljen na zone odgovornosti, u kojima su točno bili naznačeni zadatci Rajonskih štabova, među ostalima i čuvanje vitalnih objekata i viđenijih ljudi, a zbog mogućeg djelovanja KOS-a.

U zoni odgovornosti Rejonskog štaba CENTAR bile su sve jače ili veće vojarne u gradu (Đuro Đaković, Ante Banina, Marko Orešković, Tehnička radionica, Konjušnica, kao i vojni objekti:

Piše:

prof. Bruno ZORIĆ

Dom JNA, Dom avijacije, hotel "IŽ"). Dana 28. lipnja 1991. godine, sazvan je hitan sastanak u Maloj vijećnici općine Zadar.

Sastali su se, inicijator sastanka **Ivan Brzoja** - zapovjednik Gradskog štaba, načelnik Policijske uprave Zadar, Duško Nikitović i Mladen Kolanović. Sastanku su bili prisutni i zapovjednici pojedinih Kriznih štabova mjesnih zajednica. Na sastanku su točno određeni vojni zadatci i zapovjedni kadaš Rajonskih štabova. Za zapovjednika Rajonskog štaba ISTOK postavljen je **ing. Frane Marinović**, a zamjenik je bio gosp. **Lenkić**. Za zapovjednika Rejonskog štaba CENTAR, postavlja se za-

povjednik **Žarko Jeličić**, zapovjednik za logistiku **prof. Bruno Zorić**, referent **Vojtjeh Čadež**, članovi: **Hinko Tomić, Ivan Dujić, Ivan Bilušić, Damir Surić**. Za Rajonski štab ZAPAD, zapovjednik **Božo Longin**, zamjenik **Jure Sušac**.

Rajonski štabovi formirani su s osnovnim zadatkom početka ustroja hrvatske vojske. Ti osnovni zadatci bili su obuka o naoružanju, prikupljanje dugih i kratkih cijevi, kao i kupnja naoružanja, te pasivna blokada vojarni u pripremi za njihovu aktivnu blokadu. Isto tako, zadatak je bio da se svi sposobni mladići orni za borbu regrutiraju iz dragovoljačkih odreda koji su bili formirani po mjesnim zajednicama. Napominje se da su nenaoružani dobровoljački odredi u Mjesnoj zajednici Jazine I formirani 15. siječnja 1991. i da je zapovjednik tih odreda bio prof. Bruno Zorić. Nakon toga, zbog opas-

ZAPOVJEDNIŠTVO
ZBORA NARODNE GARDE - 112
Z A D A R
ŠTAB "CENTAR"

KRIZNIM ŠTOBOVIMA MJESENHIH ZAJEDNICA
I RADNIM ORGANIZACIJAMA

Z A P O V J E D A M

DA _____ PROF. B R U N O Z O R I Ć DO DALJNJEGLA
PRIPADA ISLUŽI ZAPOVJEDNIŠTVU ZBORA NARODNE GARDE - 112, ZADAR,
ŠTAB "CENTAR". OVA POTVRDA SLUŽI RADI OPRAVDANJA IZOSTANKA S
RADNOG MJESTA od 25.8.91. do daljnjeugore navedenu svrhu.

Zadar, 25.8.1991.

IVJEDNISTVO 112. br. PNG
ZADAR
1. 2001.
r. 25.08.1991.

VOJNA TAJA
STROGO POI

Predsjedniku Štaba "CENT."
Prof. Bruno Zorić
NIM ZAJEDNICAMA - e v i m o - ZADAR

vim predviđenim snagama angažirati se i biti u gotovu izvršenje zaprečavanja po utvrđenim planovima.

i raspoloživog naoružanog ljudstva formirati grupe zaštite i obranu postavljenim prepreka kao i za sprjedaške i izlaska iz vojnih objekata.

i otvarati vatru i ne nasijedati na provokacije. U svim braniti se svim raspoloživim sredstvima.

Ni u kome slučaju prvi ne otvarati vatru.

svim pokretima jedinica i izvanrednim situacijama vještavati na telefon 311-169, 437-585 ZNG ili 985-738 Krizni štab.

tovost za izvršenje zadatka u 22:00 25.08.1991. god

nosti od KOS-a i srpske milicije, odredi su prešli u Narodnu zaštitu, a zatim u Krizni štab. U MZ Jazine I Zadar postojala je u ovo vrijeme organizacija obrane Zadra, te je u razdoblju od 15. siječnja do kraja lipnja 1991. postojala organizacija odjeljenja specijalne namjene (naoružani pojedinci), za opskrbu, protupožarnu zaštitu, prvu pomoć (tečaj vodio dr. Ivo Basioli). Formiranje štabova CENTRA, u ovoj MZ već je bilo okupljeno ljudstvo, a pristupnicu je već tada potpisalo preko 300 ljudi.

17. srpnja 1991. Iz općinskog štaba Civilne zaštite općine Zadar, svim mjesnim zajednicama upućena je obavijest, koju je potpisao zapovjednik nenaoružanih odreda:

"Obavještavamo vas da je prema naredbi Ministarstva obrane Republike Hrvatske, a na temelju Odluke Vrhovnog državnog vijeća Republike Hrvatske u svrhu organiziranog i koordiniranog djelovanja odreda Narodne zaštite (do sada dobromoljački odredi) formirano Općinsko tijelo za koordinaciju pri Općinskom štabu civilne zaštite.

Dežurstvo na općinskom nivou organizirano je u Centru za obavještavanje na telefonu 437-012 (do sada je

bilo u prostorijama Štaba teritorijalne obrane). Ovo dežurstvo je stalno i počinje od 15,00 sati 18. srpnja 1991. godine.

Na nivou mjesne zajednice organizirajte Krizni štab glede odreda Narodne zaštite i mjesne straže. U taj štab ulazi predstavnik mjesne zajednice, predstavnik najbrojnije političke stranke i dosadašnji zapovjednici dobromoljačkih odreda. Potrebno je da sačinite točne spiskove ljudstva od sposobnih muškaraca i žena, ne uzimajući u obzir one koji već imaju zaduženja u MUP-u, Gardi, civilnoj zaštiti i radnoj obvezi".

Od 15. siječnja do početka mjeseca ožujka 1991. formirani su dragovoljački nenaoružani odredi, a nakon toga, početkom ožujka, formira se, do svibnja 1991. Narodna zaštita, kada je

formiran krizni štab mjesnih zajednica. O tim danima početkom 1991. godine, govori prof. Zorić: "Krizni štab u MZ Jazine I Zadar, djelovao je usporedno i nakon formiranja Rajonskog štaba CENTAR, a unutar Mjesnih zajednica prestaje djelovati krajem listopada 1991. godine, prema odluci predsjednika Izvršnog vijeća Šime Prtenjače. Krizni štab stvorio je shemu sve narodne zaštite - opskrba, protupožarna zaštita, prva pomoć, civilna zaštita, te tzv. specijalne naoružane jedinice u kojima su se nalazili mlađi momci. Bile su to jedinice za specijalne namjene. Kao zapovjednik Kriznog štaba u MZ Jazine I Zadar, za ove jedinice imenovao sam zapovjednikom Edija Stipčevića, a nakon njegova ranjavanja Ivana Matulića."

11. studenoga 1991. prestaje djelovanje Kriznog štaba po mjesnim zajednicama. Stavljeni su pod nadzor i zapovjedništvo Hrvatske vojske i postaju naoružani. Predsjednik Kriznog štaba bio je prof. Zorić, a njegov zamjenik mr. Zdenko Rinčić. 20. kolovoza odluku o predavanju naoružanja građana potpisuje Petar Šale, a 30. kolovoza Marko Čulina.

(nastavit će se)

Generalu, heroju - MLADENU MARKAČU

*Tu, na Peske si se rodil
vu Đurđevcu školu hodil.
Dečec, pevcec, prefriganec
- vu bogčiji žoti žganec!*

*Dok si malo poodrasel
vu Zagrebu si se našel.
Bolšemu se kruvu nadal
- sportske škole se nadvladal!*

*Sokolovo bistro joko
v povest gledi na široko.
Hrvacka te lubav grela
- srce Tvoje sebom zela!*

*Čez vojarne mladost zeta
devedesetoga leta.
Srbski tenki, ratno stanje
- očo zeti naše kraje!*

*Mladen skupi dečke svoje.
Kaj je moje neje tvoje!
Na vratu im križ, krunica,
a na pleće je strojnica!*

*Na braniku Domovine
otišel si gde se gine.
Zapovednik v boju prvi
s kninskog kraja beže Srbi!*

*Gori nebo, gori zemla
mir, sloboda, lucka želja.
Na Golgotu smrtni dani.
ELI! LAMA! Azävtani!*

*Pet let boja, agresora,
se od Drave, se do mora.
Braniteli, generali
- pobedo ste zvojevali!*

*Prešetala povest veka
generale sad Hag čeka.
Staro sudska Rimsko pravo
- vu Hagu je popluvano!*

Slavko ČAMBA

U SPOMEN IVI MARKOVIĆU

Ivo Marković rođen 1. ožujka 1928. u Kiseljaku a umro je 23. listopada 2004.

Član je Hrvatskog društva političkih zatvorenika, bio je aktivni osnivač udruge Hrvatskih političkih zatvorenika Kiseljak. Kao sedamnaestogodišnjak u ožujku 1945. odazvao se pozivu u Hrvatsku vojsku, gdje su mu već bili braća **Jure i Marko** od 1941. god. Njegova postrojba povlači se prema Sloveniji i Austriji. Zarobljen je na blajburškom polju 15. svibnja 1945. gdje se susreće s bratom Jurom. Doživio je razoružanje, likvidaciju vojnika i civila te prošao Križni put sve do Trebinja. Kada je došao kući nakon kalvarije koju je preživio, nastavlja se kalvarija njegove obitelji zbog toga što je bio sa braćom u domobranima. Znali su da ih UDB-a kontrolira, ali oni su unatoč svemu i dalje održavali vezu s križarima.

Zbog njihove veze s križarima, UDB-a njegovu obitelj proganja i zatvara oca **Matu**, brata Marka i sestru **Katu**, a Ivu UDB-a zatvara 14. studenog 1950. i osuđuje administrativnom kaznom na 24 mjeseca, a kaznu je izdržavao na Golom otoku.

Dok se s obitelji nalazio u zatvoru, oduzima im se plodna zemlja i gradi vojarna JNA. Nakon izlaska iz zatvora nije se mogao zaposliti u rodnom Kiseljaku, nego se zapošljava u Visokom, stvara obitelj, ali mu nikad ne zaboravljuju "nazovi zločin" i uvijek je smatrani građaninom drugog reda.

Ispraćaj dragog nam pokojnika održan je ispred kuće žalosti Donja Borina, gdje je istoga dana i pokopan na groblju Borina.

Dragi naš Ivo, velika Ti hvala na svemu što si učinio za našu udrugu. Uvijek ćeš ostati u našim mislima i sjećanjima.

Neka Ti je laka rodna hrvatska gruda!

Počivaj u miru!

**Branislav Vrtković,
predsjednik
UHPZ- Kiseljak**

U SPOMEN

JOSIP VRANIĆ

1920.-17.10.2004.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

BOŽO ABOVIĆ

umro 14.10.2004.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

DANE JAGAR

1923.-10.10.2004.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

VITOMIR ŠEFČEK

1925.-9.10.2004.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

ANDRIJA RIBAR

8.7.1926.-25.11.1002.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

**ANA /ANKA)
TOMLJENOVIC**

rođena Prpić

1913.-30.10.2004.

Neka joj je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

SILVESTAR CIKAČ

redovni član podružnice Varaždin

rođen 10. veljače 1922. u Bedencu, Ivanec

kaznu zatvora izdržavao u razdoblju od 11. listopada 1951. do 6. studenog 1956.

umro 27. 10. 2004.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

HDPZ . Podružnica Varaždin

U SPOMEN

FRANCA TVAROG

pridruženi član podružnice Varaždin

rođena 15. ožujka 1924.

kaznu zatvora izdržavao suprug Stjepan Tvarog u razdoblju od 21. veljače 1947. do 12. siječnja 1951.

umrla 20.10.2004.

Neka joj je laka hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Varaždin

U SPOMEN

KUZMAN ZAGORAC

rođen 11.2.1922. u Polaci, Benkovac,

preminuo u rujnu 2004. godine

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

HDPZ - Podružnica Zadar

IN THIS ISSUE

The monthly magazine of the Croatian Association of Political Prisoners publishes regularly, in every issue, the memoirs of Croat prisoners. This issue finishes the publishing of the memoirs of **Marijan Božić**, and publishes also the second sequel of the memoirs of **Hrvoje Pečuvčić**. Mr. **Juraj Matijević** publishes a fragment of his memories of the war times. Apart from the memoir section, *Politički zatvorenik* regularly publishes news in the Association's life, and analyses the issues related to its mem-

bers' social and other problems. A large number of pages in this issue are dedicated to this subject matter.

* * *

A well-known Croatian author, political emigrant and political prisoner, **Prof. Mirko Vidović**, in his essay on modern globalistic totalitarianism (we are publishing only a part of it), writes about the forbidden Croatian writer **Dr. Mile Budak**, on the occasion of the latest political scandal related to his name.

Vidović says that Croatia's attitude towards Budak is different from the attitudes of other nations towards their own great men, and thus shameful. Although the most popular Croatian author at that time, Budak was imprisoned in the Kingdom of Yugoslavia as a political prisoner (in 1931 and again in 1940); he hardly survived the brutal assassination attempt motivated by political reasons (1932); and the new communist authorities executed him in 1945 after a day-long staged process, without any possibility of defence and right to appeal. To see that sentence as morally indisputable, in Vidović's opinion, is the reflection not only of slow-wittedness and cowardice, but also of moral corruption. Such is today's state of Croatian political establishment. On the other hand, many European nations, especially those, which were suffering under communist tyranny, in cases similar to Budak's case, follow the Spanish example. Spain has recently erected a monument to all those who died for their homeland, regardless of their ideology. That is a precondition of national conciliation and progress.

* * *

In order to clarify some little known facts, or to correct the prejudices about prominent Croatian political prisoners, we continue in this issue to publish feuillets about the Archbishop of Zagreb and Cardinal, Beatus Alojzije Stepinac, written by **Ivan Gabelica**. **Dr. Jere Jareb**, a university professor, writes about the already mentioned Dr. Mile Budak. This issue brings also the second sequel of **Dr. Ivo Pilar's** biography written by **Dr. Zlatko Matijević**, an eminent Croatian historian.

The Zagreb New Calendar for 1789

IN DIESEM HEFT

Die Monatszeitschrift des Kroatischen Vereins politischer Häftlinge „Politički zatvorenik“ veröffentlicht in jedem Heft Häftlingserinnerungen einiger kroatischer Häftlinge. In diesem Heft beenden wir die Veröffentlichung der Erinnerungen von **Marijan Božić** und veröffentlichen die zweite Folge der Erinnerungen von **Hrvoje Pečuvčić**. Ein Fragment seiner Kriegserinnerungen veröffentlicht **Juraj Matijević**. Neben dieser Memoaren-Rubrik, bringt „Politički zatvorenik“ regelmäßig Nachrichten aus dem Leben des Vereins und bearbeitet Fragen, die sich auf sozi-

ale und andere Problemen der Mitgliedschaft beziehen.

* * *

In seinem Essay über gegenwärtig globalistischen Totalitarismus (wir veröffentlichen nur einen Teil) schreibt der bekannte kroatische Schriftsteller, politischer Emigrant und politischer Häftling, **Prof. Mirko Vidović**, über den verbotenen kroatischen Schriftsteller **Dr. Mile Budak**, anlässlich der neuesten Afaire bezüglich seines Namens. Vidović weist auf die Tatsache hin, dass sich das kroatische Verhalten zu Budak im Gegensatz zum Verhal-

ten anderer Völker und ihren geschichtlichen Größen unterscheidet und deswegen beschämend ist. Obwohl Budak damals der populärste Schriftsteller war, so wurde er im Königreich Jugoslawien als politischer Häftling (1932 und wieder 1940) eingekerkert, überlebte kaum das brutale, politisch motivierte Attentat (1932) und die neue kommunistische Macht hat ihn 1945 nach einem eintägigen montierten Prozess, ohne Möglichkeit auf Verteidigung und Recht auf Widerspruch, hingerichtet. Solch ein Urteil als unanfechtbar zu betrachten ist nach Vidović Zeichen nicht nur geistige Faulheit und Feigheit, sondern auch morale Niederträchtigkeit. So ist die heutige Lage des kroatischen politischen Establishments. Im Gegensatz dazu folgen viele europäische Völker, besonders die, die unter kommunistischer Tyrannie litten, bezüglich der Fälle wie Budak's, dem spanischen Beispiel. Ohne Rücksicht auf ideologische Vorzeichen, errichtete Spanien schon lange ein gemeinsames Denkmal allen, die für's Vaterland fielen. Das ist die Voraussetzung für nationale Befreiung und Fortschritt.

* * *

Wegen Klärung einiger wenig bekannten Tatsachen, bzw. wegen Richtigstellung der Voraussetzungen über bekannte kroatische politische Häftlinge, setzen wir in diesem Heft mit der Veröffentlichung von Feuilleton fort. Über den zagreber Erzbischof und Kardinal und seligen **Alojzije Stepinac** schreibt **Ivan Gabelica**, über den schon erwähnten Dr. Mile Budak der Universitätsprofessor **Dr. Jere Jareb** und den zweiten Teil des Lebenslaufs von **Dr. Ivo Pilar**, der angesehene kroatische Historiker **Dr. Zlatko Matijević**.

NOVI KALENDAR ZA LETO 1801.

Tu Zagrebu, printek. u našem v Novom Škaljsko Stamp. na prodaju ještu, pri Ljudeviku Ponc, u Ferenc Rudolfu knigaru.

Neuer Zagreber Kalender für das Jahr 1801

Z A P I S N I K

INSTITUT ZA ISTORIJSKE
ZARINA JE PAZDRAV ILI.
Zagreb — Arhiv

Prisutni: Ministar dr.Petrić, Ministar dr.Bulat, predsjednik crvenog križa dr.Hühn, zastupnik Ministarstva za postradale krajeve savjetnik prof.Perinić,

U ime Ministarstva vanjskih poslova poslanik dr.Vili Bačić, nadstojnik odsjeka za romanske zemlje dr.Ante Sugja i zapisničar Krsto Lešić pristav Ministarstva vanjskih poslova.

Poslanik dr.Vili Bačić u oduljem izlaganju iznaša današnje prilike u kojima se nalaze naši internirci u Italiji. Isti lutaju u biednom stanju, a bivaju i od Niemaca odvedeni na rad u Njemačku. Čita izvještaj konzulata na Rieci od 5.studenog 1943. br.V.T.35/43.

Ministar dr.Edo Bulat pita tko se brine sada za internirce i da li su naše vlasti odposlale nekoga tko bi se za njih brinuo.

Poslanik dr.Vili Bačić izviestio je da je g.dr.Pavlović već dobio upute u tom pogledu.

Prof.Perinić opisuje sadašnje stanje interniraca, te razne epizode. Govori da su neki internirci izašli sami iz logora, dočim da se drugi još nalaze po nekim zatvorima, te da mnogi internirci koji su izašli iz sabirnih logora još lutaju po raznim mjestima Italije. Prof.Perinić nadalje kaže, da se za područje južne Italije, što se tiče interniraca, brine g.Elijaš, koji je u tom pogledu dobio posebne upute. Prof.Perinić nadalje predlaže da se pošalje gosp. Ivo Lendić novinar u Italiju, koji će se brinuti za internirce na području sjeverne i srednje Italije. ♫

Predlaže se da se razni naši izaslanici kao i činovničtvu naših predstavničtva u Italiji odašalje po raznim mjestima u kojima su bili porazmješteni internirci.

Poslanik dr.Bačić predlaže da se odabere jedna ekipa, koja će na čelu sa g.Lendićem djelovati, prema potrebi, po raznim središtima Italije. Glavna stvar je za sada davanje novca i odašiljanje odabrane ekipe čim žurnije.

Odbor za Hrvatski Jadran preko svog odbora za povratnike stavlja na razpolaganje Kuna 5.000.000.-

Zaključuje se u smislu predloga dr.Bačića i uzimlje se u obzir mogućnost H.C.K. da pošalje takodjer svog člana iz središnjeg odbora ministra dr.Petrića.

Zagreb, 11.studenog 1943.

Ministar dr.Petrić v.r.

Ministar dr.Edo Bulat v.r.

Predsjednik H.C.K.dr.Hühn v.r.

Savjetnik prof.Perinić v.r.

Poslanik dr.Vili Bačić v.r.

Nadstojnik dr.Ante Sugja v.r.

Zapisničar, pristav Krsto Lešić v.r.

(62)

Dragi g. prijatelju !

Vama su prilike koje u Sremu vladaju veoma poznate, moćito što se tiče političkoga držanja pučanstva Srpskoga.-

U Zemunu pak nije umesnoigrati ma koju drugu ulogu osim one Srpske, a jer se je zadnje vrijeme pojavila nekakva grupa mladih ljudi Hrvata kojoj ste na čelu Vi, da propagira neopaženi elemenat hrvatstvo, ovde u gnezdu najboljega srpstva, i da traži ovde nekakova prava i povlastice.-

Nezaboravite gosp. da Srem nije onaj koji je prerat bio, već da je Srem pokrajina koja je Srpska, pa da u njem nema mesta ljudima kao Vi.-

Jer ste Vi u Zemunu poznat kao valjada najnesnosljiviji Hrvat, to bi Vama preporučili mi Srbi Zemunci da u probitku Vas i Vaše obitelji nastojite Zemun i Srem ostaviti ili da uđirate drugim pravcem Vaše politike, jer bi mogli doživeti ono, čega se nenadate.-

Toliko Vam se daje znati, kako ovde trpljeni
jeste.-

a februara 1921.

Primo Marinković

u Žemunu.

